

“ΘΟΥΡΙΟΝ”

Δυὸ στρατιῶτες μείναν ἔξω ἀπ' τῆ στρατώνα,
μὲς στὴ νύχτα, μὲς στὸ κρῦο — ταρατατά!
μοναχοί, σὰ δυὸ πουλιὰ μὲς στὸ χειμῶνα,
παγωμένα, σαστισμένα καὶ κουτά,
οἱ φτωχοί, τὴ νύχτα ἀπ' ἔξω ἀπ' τῆ στρατώνα.

“Ὅλοι οἱ χωριανοὶ κοιμοῦνται στὸ χωριό μου,
τέτοιαν ὥρα, μὲ τὸ κρῦο — ταρατατά!
κι' ἡ καρδιά μου, μὲς στὴν παγωνιά τοῦ δρόμου,
πληγωμένη, ὁ κόσμος χάμου τὴν πατῆ,
τέτοιαν ὥρα, μὲς στὴν παγωνιά τοῦ δρόμου.

Μιά πρωτεύουσα μεγάλη, στολισμένη
μ' αὐτοκίνητα, μὲ τράμ — ταρατατά!
κι' ἡ ψυχὴ μου εἶναι δειλὴ καὶ ξαγοιερμένη
καὶ στὸν ἄσφαλτο ἡ φτωχὴ παραπατῆ,
στὴ μεγάλη τὴν πρωτεύουσα, τὴν ξένη.

Τέτοιαν ὥρα, ὅλοι κοιμοῦνται στὸ χωριό μου
κι' ἡ καλή μου μὲ ξεχνάει — ταρατατά!
δρσφανὴ ψυχὴ, παλιόχαρτο τοῦ δρόμου
ποὺ ὁ ἀγέρας τὸ ἄφυσάει καὶ τὸ πετᾷ,
τέτοιαν ὥρα ὅλοι κοιμοῦνται στὸ χωριό μου.

Δυὸ στρατιῶτες στέκουν ἔξω ἀπ' τῆ στρατώνα,
μὲς στὴ νύχτα, μὲς στὸ κρῦο — ταρατατά!
μοναχοί, μαῦρα πουλιὰ μὲς στὸ χειμῶνα,
παγωμένα, σαστισμένα καὶ κουτά,
οἱ φτωχοί, τὴ νύχτα ἀπ' ἔξω ἀπ' τῆ στρατώνα.

Μ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΟΤΑΝ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΟΙΡΑ

Μιά ἀπὸ τίς ἀδυναμίες μου εἶναι — φαντάζομαι πὼς τὴν ἔχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι — νὰ μὴ μπορῶ νὰ διαβάσω ἔργα ποὺ δημοσιεύονται μὲ συνέχεια σ' ἐφημερίδες ἢ περιοδικά. Ἡ ἀδυναμία μου αὐτὴ ἀναγνωρίζω πὼς μὲ ζημιώνει. Πρῶτα, γιατί υπάρχουν καὶ ἀξιόλογα ἔργα ποὺ, δημοσιευμένα μὲ τὸν τρόπον αὐτό, δὲ βγαίνουν πάντα κατόπισε βιβλία, καὶ ὕστερα, γιατί εἶναι δύσκολο, ἔταν τελειώσῃ ἡ τμηματικὴ αὐτὴ δημοσίευση ἑνὸς ἔργου, νὰ ξαναμαζέψῃ κανεὶς τὴ σειρά τῶν φύλλων ὅπου δημοσιεύθηκαν, γιὰ νὰ τὸ διαβάσῃ κανονικὰ ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Ἔτσι, πολλὰ ἔργα ποὺ ἔμουν ἀποφασισμένος νὰ τὰ διαβάσω, τὰ ἄφισα χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἀδιάβαστα. Καὶ τάχασα γιὰ πάντα. Ἀλλὰ δὲν μπορῶ, δυστυχῶς, νὰ κάνω ἄλλιως. Μοῦ εἶναι φοβερὰ ἐνοχλητικὸ νὰ μοῦ κόβουν τὸ διάβασμα, ἕνα διάβασμα ποὺ μ' ἐνδιαφέρει, ὅχι ἐκεῖ ποὺ θέλω ἐγώ — ὅπως γίνεται μὲ τὸ διάβασμα ἑνὸς βιβλίου — ἀλλὰ ἐκεῖ ποὺ τὸ θέλει ἡ ἐκδοτικὴ ἀνάγκη τοῦ περιοδικοῦ ἢ τῆς ἐφημερίδας. Προτιμῶ νὰ μὴ διαβάσω καθόλου.

Ἐξαίρεση ἀπὸ τὴ συνήθειά μου αὐτὴ ἔκανα, τώρα τελευταία, μὲ δυὸ ρομάντσα ἑνὸς ἀγαπητοῦ μου συγγραφέα. Τὴν «Παυλίνα» καὶ τὸ «Ὅταν ἔρριξε τὰ τεῖχη» τοῦ κ. Γρηγορίου Ξενοπούλου, ποὺ δημοσιεύονται τὸν ἴδιον καιρὸ — τὸ ἕνα τελειώνει καὶ τὸ ἄλλο ἀρχίζει — στὴν ἐφημερίδα «Ἀθηναϊκὰ Νέα». Καὶ θὰ διηγηθῶ πὼς ἔκανα τὴν περιέργη αὐτὴ ἔξαίρεση.

Ὅταν διάβασα τὴν πρώτη ἐπιφυλλίδα τῆς «Παυλίνας» — τίς πρώτες ἐπιφυλλίδες τίς διαβάζω κάποτε — μοῦ ἔτυχε, τὴν ἄλλη μέρα ἀκριβῶς, νὰ συναντήσω τὸ συγγραφέα τῆς. Κάτι τοῦ εἶπα, κάτι μοῦ εἶπε γιὰ τὴν

ἡρωΐδα τοῦ ἔργου του, ὅπως τὴν εἶχε πρωτοπαρουσιάσει, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ διαβάσω καὶ τὴ δεύτερη ἐπιφυλλίδα. Ἔτσι ἀρχισα νὰ ἐνδιαφέρωμαι καὶ γιὰ τὰ ἄλλα πρόσωπα τοῦ ρομάντσου, ποὺ εἶχαν παρουσιασθῆ στὸ μεταξύ. Σὲ δευτέρῃ μου συνάντηση μὲ τὸ συγγραφέα, κάτι τοῦ εἶπα πάλι, κάτι μοῦ εἶπε. Κι' ἐπειδὴ, τὸν τελευταῖον αὐτὸν καιρὸ, τύχαινε νὰ βλέπομστε σχεδὸν καθυμέρα μὲ τὸν Ξενοπούλου, πότε στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο καὶ πότε στὴν Ἀκαδημία, αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἐξακολούθησε. Τὸ πρᾶγμα, σιγά-σιγά, ἀρχισε νὰ μὲ διασκεδάζῃ. Ἀποβραδὺς διάβαζα, καὶ τὸ ἄλλο πρωὶ μιλοῦσα γιὰ τὰ διαβασμένα μὲ τὸ συγγραφέα.

— Κάτι θὰ τύχῃ τῆς Παυλίνας, χωρὶς ἄλλο, σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι ποὺ μπῆκε δασκάλα.

— Δὲ θὰ τῆς τύχῃ αὐτὸ ποὺ φαντάζεσαι. Τὸ σπῆτι εἶναι καλὸ. Θὰ ἰδῆς...

Ἐπρεπε, λοιπόν, νὰ διαβάσω τὴ συνέχεια γιὰ νὰ ἰδῶ. Καὶ διάβαζα. Τὴν ἄλλη μέρα πάλι τὰ ἴδια:

— Λοιπόν ὁ Γιώργος εἶναι πράγματι φθισικός;

— Γίνεται.

— Τὸν καημένο! Θὰ πεθάνῃ λοιπόν;

— Ὅχι τώρα. Πολὺ ἀργότερα. Θὰ ἰδῆς...

Ἐπρεπε πάλι νὰ διαβάσω τὴ συνέχεια γιὰ νὰ ἰδῶ. Σιγά-σιγά, ἀρχισα νὰ μπαίνω, σὰν αἰκείος πιά, συστημένος ἀπὸ τὸ συγγραφέα, στὴν αἰκογενειακὴ ζωὴ τῶν προσώπων τοῦ ἔργου. Ἡ συναναστροφή τους μοῦ ἔγινε ἀπαραίτητη. Παρακολουθοῦσα τὴ ζωὴ τους μὲ τὸ ἐνδιαφέρον, ὅχι πιά τοῦ ἀπλοῦ ἀναγνώστη, ἀλλὰ τοῦ φίλου ποὺ ἤξερε καὶ πολλὰ ἄλλα ἰδιαιτέρᾳ τους, ἀγνωστα στοὺς ἄλλους ἀναγνώστες. Κάποτε μάλιστα ἀνακατευόμουν κ' ἐγὼ στὰ αἰκογενειακὰ τους.

— Δέν πρέπει νά ξεχάσῃ ἡ Παυλίνα, — ἔλεγα στό συγγραφέα, — ἀφοῦ ἔχει σκοπό νά φύγῃ ἀπό τό σπίτι τῶν Μαρκίδηδων, ἔτι τοὺς χρωστάει δυὸ χιλιάδες πού τῆς ἔδωκαν ὡς προκαταβολή τῶν μισθῶν τῆς γιά νά ἐγγραφῆ στό Πανεπιστήμιο.

— Καλά πού μοῦ τό εἶπες. . . μοῦ ἀπαντοῦσε. Ἐχεις δίκιο. Θά τῆς τό θυμίσω. Καί στό γράμμα πού θά τοὺς γράψῃ φεύγοντας, θά τοὺς κάνῃ λόγο γι' αὐτό τό χρέος τῆς.

Ἄλλοτε πάλι εἶχα τήν περιέργεια νά μάθω τί θ' ἀπογίγγῃ μέ μιὰ περιπέτεια πού ἀρχίζε. Ὁφείλω, ἐννοεῖται, νά ἐξηγήσω, ἔτι δέν εἶχα τό εἶδος τῆς ἀπλῆς περιέργειας τοῦ κοινοῦ ἀναγνώστη, πού ψάχνει κάποτε στίς παρακάτω σελίδες ἑνὸς βιβλίου γιά νά ἰδῇ τί ἀπογίνεται, ἐπειδὴ δέν ἔχει τήν ὑπομονή νά περιμένῃ. Οὕτε τήν περιέργεια τῆς παλιᾶς ἐκείνης Ἀθηναίας, πού ἔστειλε κάποτε τῇ νύχτα στό σπίτι ἑνὸς συνεργάτη τῆς «Στοᾶς» τοῦ Βιμπᾶ, παρακαλώντας τον νά τῆς μυνήσῃ τί θά γίνη παρακάτω στή συνέχεια τοῦ «Βελλερόζα» πού δημοσίευε τότε ἡ ἐφημερίδα αὐτή. «Ἄν δέν ξέρεῖ—τοῦ παράγγελε—τόν παρακαλεῖ νά φροντίσῃ νά μάθῃ, ὡς αὔριο, καί νά τήν εἰδοποιήσῃ». Αὐτό τό εἶδος τῆς περιέργειας δέν τό εἶχα βέβαια. Ἦθελα νά ξέρω ὅμως τήν ἐκδοχή μιᾶς περιπέτειας, γιά νά μπορῶ νά γουστάρω περισσότερο καί νά προσέξω καλύτερα πολλά σημεῖα τῆς ψυχολογίας τῶν προσώπων τοῦ ἔργου. Περιέργεια, δηλαδή, καθαρά λογοτεχνική. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι, μ' αὐτὰ καί μ' αὐτά, ἡ παράξενη αὐτὴ παρακολούθησι τῆς ἱστορίας τῆς Παυλίνας, μέ τό συνδυασμὸ τοῦ διαδόχου καί τῆς προφορικῆς συνεργασίας μέ τό συγγραφέα τῆς, ἐξακολούθησε. Ἰσοῦ πού ἔφτασα, ἕνα πρῶτ', νά σφίξω εἰλικρινέστατα καί μέ πραγματικὴ συμπάθειαν τό χέρι τοῦ ἀγαπητοῦ μου φίλου μέσα στό γραφεῖο τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου, ὅπου τὸν εἶχα συναντήσῃ, καί νά τοῦ πῶ:

— Τὰ συλλυπητήριά μου, Γρηγόρη.

— Γιατί; μέ ρώτησε, ξαφνισμένος κάπως.

— Γιά τό θάνατο τοῦ καημένου τοῦ Γιώργου μας.

— Τὸν χάσαμε, ἀλήθεια, τὸν καημένο... μοῦ εἶπε συγκινημένος κι' ὁ ἴδιος. Νάξεραι πόσες κυρίες μούγραψαν καί μέ παρακάλεσαν, ἂν εἶναι δυνατὸ, νά μὴν πεθάνῃ. Μά,

δυστυχῶς, δὲ μπορούσε νά γίνη ἄλλιως. Ἐπρεπε νά πεθάνῃ τό δυστυχισμένο τό παιδί.

Ὁ Δουμάς πατέρας, ὅσο γι' αὐτό, ἦταν πῶς ὑποχρεωτικὸς στίς πονετικὲς κυρίες. Πολλὲς φορές, στίς συναναστροφές τοῦ σπιτοῦ του, τὸν πλησίαζαν διάφορες ἀναγνώστριες τῶν ἐπιφυλλίδων του καί τοῦ ζητοῦσαν χάρη γιά ἕνα συμπαθητικὸ τους ἥρωά του, καταδικασμένο σὲ θάνατο.

— Ἄχ, κύριε Δουμά! Σῶστε τον. Ἐσεῖς εἶσατε τόσο καλὸς! Δὲ θά χαλάσετε τό χᾶτηρι μας!

Ὁ Δουμάς ἀρνιόταν στήν ἀρχή. Ἐπειτα ὅμως ὑποχωροῦσε στὰ ἱκετευτικὰ βλέμματα καί στὰ πύρινα δάκρυα τῶν ὠραίων κυριῶν. Καί τότε τὸν ὀδηγοῦσαν στό γραφεῖο του καί δέν τὸν ἀφίναν, παρὰ ἀφοῦ ὑπέγραψε τό χαριστικὸ του διάταγμα. Ἐγὼ δὲ ζήτησα ποτὲ τόσο μεγάλη χάρη ἀπὸ τὸν Ξενοπούλο, πρῶτα γιὰτὶ δέν εἶμαι ὠραία κυρία, κι' ὕστερα γιὰτὶ ξέρω ὅτι καί ὁ πῶς πονετικὸς μυθιστοριογράφος εἶναι ὑποχρεωμένος νά κάνῃ κάποτε μερικὲς σκληρότητες στοὺς ἥρωες του. Τὸ πρᾶγμα ὅμως αὐτό, ὅπως εἶπα, μέ διασκέδαζε, κι' ἔτσι ἡ περὶ τῆς συνεργασίας μου μέ τό συγγραφέα τῆς «Παυλίνας» — συνεργασία ἀναγνώστη καί συγγραφέα — ἐξακολούθησε, καί ἐξακολούθησε ἀκόμα καί μέ τό δεύτερο μυθιστόρημα του, πού διαδέχεται τὴν «Παυλίνα» στήν ἴδια ἐφημερίδα. Κι' ἔτσι, πρῶτῃ φορά στή ζωὴ μου, διαβάζω μέ «συνέχεια» ἔχι μόνο ἕνα μυθιστόρημα, ἀλλὰ δυὸ μαζὺ!

Μπορῶ νά βεβαιώσω, τώρα, ὅτι τό πρωτότυπο αὐτὸ εἶδος τοῦ διαδόχου ἔχει καί τήν αἰσθητικὴν ἀπόλαυση. Ἐνα μυθιστόρημα ἢ ἕνα διήγημα εἶναι ἕνας ζωντανὸς κόσμος, ὅπου κινεῖνται ἀνθρώποι λογῆς-λογῆς, μέ τὰ αἰσθήματά τους, τὰ πάθη τους, τὰ συμφέροντά τους, τίς περιπέτειές τους, τῇ ζωῇ τους ὀλόκληρη. Καί τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν Μοῖρα εἶναι ὁ συγγραφέας. Αὐτὸς διευθύνει τῇ ζωῇ τους, αὐτὸς κανονίζει τὰ περὶ τῶν αὐτῶν. Καί τό νά μπορῇ κανεὶς νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τῇ Μοῖρα ἑνὸς κόσμου ἀνθρώπων, νά πληροφορηθῇ τὰ μυστικά της, νά μαντεύῃ τὰ θελήματά της, νά γίνεταί κοινὸς τῶν ἀποφάσεών της καί νά τις ἐπηρεάζῃ κάποτε, εἶναι—κανένας ὑποθέτω δὲ θά τὸ ἀρνήθῃ—ἕνα ὠραῖο καί σπάνιο προνόμιο. Καί προπάντων ἕνα διασκεδαστικὸ προνόμιο.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΡΩΜΑΝΤΙΚΟΣ

Ἐκτός ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ποτέ μου ὡς τὰ σήμερα δέν ἐπεθύμησα τίς στενὲς προσωπικὲς γνωριμίες. Αἰσθάνομαι πρῶτ' ἀπ' ὅλα πῶς ἔδω στόν κόσμο, τὰ πῶς δικὰ μου καί τὰ πῶς ἀναφαίρετα τὰ χρωστῶ στίς ὥρες τῆς μοναξιάς καί τῆς θεωρίας τῆς σιωπηλῆς. Βλέπω, ἔπειτα, πῶς κ' ἡ πνευματικώτερη σχέση, ἕνα βαστᾶ πολλὴν ὥρα, δέν μπορεῖ νά μὴν ταπεινωθῇ. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς στή ζωὴ μας δέν εἶναι νά βροσκώμε ἐκεῖνο τό μοιραῖο, τό ἀφρευκτο ἀνθρώπινον ὑπόστρωμα—κι' ἐκεῖ νά σταματοῦμε, ἡσυχοὶ κι' ἀσφαλισμένοι! Νὰ κρατοῦμε «πάντ' ἀνοιχτά» τὰ φτερά τοῦ πνεύματος, αὐτὸ εἶναι ὁ σκοπὸς στή ζωὴ μας! Μά τοῦτο δὲ μπορεῖ νά γίνεταί, παρὰ ὅταν τὸ πνεῦμα σμείγῃ μέ τίς πῶς φτερωτές, μέ τίς πῶς καρποφόρες ὥρες τῶν ἄλλων. Καί ποιὲς ὥρες πῶς καρποφόρες, ἀπὸ τίς ὥρες πρῶτ' ἀπ' ὅλες πῶς ἀποτυπώθηκαν στὰ βιβλία τους! Ὅταν ἔξαφνα περιτρέχω μιὰ σελίδα τοῦ Ραμπλαί, γραμμὴν μέ τῇ χάρη, μὰ καί συνάμα μέ τῇ λατινικῇ στερεότητι τῆς εὐφυΐας του, πῶς ἄλλιως θά μπορούσα νά τὸν ἔχω περισσότερο παρόντα, περισσότερο δικόν μου, περισσότερο Ραμπλαί μέ μιὰ λέξη—πῶς ἄλλιως, παρὰ τὴν ὥρα ἐκείνη πού μοῦ προσφέρεται αὐτὸς ὁ ἴδιος; «Διαβάστε τὰ βιβλία μου, τί τις θέλετε τίς συνεντεύξεις;» λέγει, μέ τό δίκιο του, ὁ Παλαμάς στοὺς ἀπεσταλμένους τῶν περιοδικῶν καί τῶν ἐφημερίδων.

Ἔτσι, σχεδὸν κανένα κι' ἀπὸ τοὺς δικούς μας ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων δέν ἐβιάστηκα νά γνωρίσω προσωπικά. Καί τὸν Ἀριστομένη Προβελέγγιο τὸν ἐγνώρισα τυχαῖα. Ἀφορμὴ, ὅπως καί γιά πολ-

λά-πολλά ἄλλα, ἡ «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία». Εἶχε ἔρθῃ πέρισι, περυστικὸς, ἀπὸ τῆ Σίβηρο, ἀπὸ τὰ κτήματα τοῦ τῆς Χρυσοπηγῆς κι' ἀπὸ τὰ φωτερά, τὰ διάπλατα, τὰ ὑγιεινά του ἐρημητήρια, καί πέρασε νά μέ ἰδῇ καί νά μέ γνωρίσῃ.

Στὴν ἀρχὴ σὶδ ἔμμετρο (σὲ ἀνομοιοκατάληπτους δεκαπεντασύλλαβους) ἱστορικὸ τοῦ δράμα «Ὁ Ρήγας» (ἔκδ. Γ. Ν. Σιδέρη, χωρὶς χρονολογία) ὑπάρχει σχεδιογράφημα τοῦ ζωγράφου Γ. Ροῖλου, πού δόθηκε μαζί μέ τίς γραμμὲς αὐτῆς, στή «Νέα Ἑστία». Ὁ ἄνθρωπος, μόνον ἐλαφρότατα σὶδ σχεδιογράφημα νεώτερος ἀπ' ὅτι φαίνεται τώρα—εἶναι αὐτός. Τὸ σχέδιο εἶν' ἐντελῶς πιστό. Εἶν' αὐτός, σ' ὅλες τίς συγκεκριμένους λεπτομέρειες τοῦ σχεδίου—σὶδ καπέλλο τό μαλακὸ μέ τό χεῖλος κατεβαστὸ κατὰ τὰ μάτια—στὰ μάτια τὰ μεγάλα κι' ἀνοιχτά, τὰ μεγαλοβλέφαρα καί λοξὰ στραμμένα—σὶδ μακρόστερο, ἄσπρο, στεγνὸ μουστάκι, πάντα «ἀγυρό», πού δίνει κάποιον τόνο πίκρας ἐκεῖ καθὼς τραβιέται στήν ἀκρὴ τῶν χειλιῶν—σὶδ ἀραιὸ ὑπογένειο, σὶδ γραβάτα τῇ σταυρατῇ—μὰ καί σ' ὅλες τίς ἄλλες λεπτομέρειες, τίς ἀφηρημένες, σὶδ

«κάτι καλλιτεχνικὸ σὶδ νεύσιμό του
τίποτε χρῶμα τῆς κουράτας, σχῆμα τοῦ
[καλλάρου]—

σὶδ καθαριότητα, πού ἀρχίζει ἀπ' αὐτὸ τό δόγμα τοῦ τό τριανταφυλλί—σὲ κάποιαν ἀνεση στοὺς τρόπους—σὲ κάποιαν εὐγένεια καί μετριοπάθεια—σὲ κάποια παιδικὴ μετριοφροσύνη πού εἶν' ὅμως συνάμα κι' ἀναφαίρετ' αὐτοπεποίθησι.

Κάθε ἄνθρωπος — οἱ ὄροιμοι κι' ἄρτιο- μένοι πολὺ περισσότερο, — εἶναι κ' ἓνα σω- στοῦ ψυχικὸ κλίμα. Ὑπάρχουν ψυχοσυνθέ- σεις (κι' ἂς μὴ θυμώση μετ' ἡ λέξη ὁ κ. Παριώτης, ὁ σοφὸς μου φίλος, γιατί θέλω ἐδῶ νὰ εἶναι ἡ λέξη στήν κυριολεξία της, θέλω νὰ πῶ γιὰ τὸ κρῶμα ἰδιοσυγκρασίας καὶ χαρακτήρος) ποὺ μᾶς ἀποδιώχνουν ὀ- λους, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παλὸν τολμηροὺς, ἢ τοὺς πολὺ ἀναίσθητους. Μὰ ἡ γειτονία τοῦ Προ- βελεγγίου μοιάζει με ψυχικὸ κλίμα εὐκρα- το καὶ φιλόξενο γιὰ ὅλους, φιλόξενο μετ' ἡ μετριότητά του, φιλόξενο μετ' ὅσους πολλοὺς τρόπους προσαρμογῆς ποὺ παρουσιάζει τοῦ καθενός. Naί, τὸ αἶσθημα τῆς ἐπαφῆς ποὺ ἔχει κανεὶς κοντά του, εἶναι, δίχως ἄλλο, αἶσθημα γενικόν.

Ἐγὼ ὅμως χάρηκα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ κάτι ἄλλο: τὸ λόγο του. Σπανίως ἀ- κούει κανεὶς ὁμιλία τόσο κανονική, τόσο τακτική. Ὁ τόνος χαμηλός, ἀργός, κ' ἐλα- φρὰ ἐμπιστευτικός. Καθόλου διαχύσεις. Οἱ ἐξήσεις; συριτὲς καὶ παρατεταμένες, κατω- νυκτικῆς — ὄχι ἔντονες καὶ μεγαλόφωνες! Τὸ σχῆμα ὀλόκληρο τῶν λεγομένων, χυτὸ, τετραγωνικόν — μετ' ἡ παρενθέσεις του ναί, μὰ καὶ μετ' ἡ ἐκεῖ ποὺ πρέπει, καλοσχημα- τισμένη κι' ἐκείνη καὶ σύμμετρη μετ' ἡ δια- στάσεις τοῦ κυρίου θέματος καὶ τοῦ συνόλου. Οἱ περιγραφές του ποτὲ ἐμπροσθοπονητικές: ὄχι τὰ λίγα χαρακτηριστικὰ ποὺ συμπληρῶ- νονται μ' ἐπιφωνήματα, μετ' ἡ χειρονομίες, μετ' ἡ ἀσφυκτικὸ ὕψωμα τῆς φωνῆς — ἡ χρω- κοπία τοῦ λόγου, ἡ καθημερινή, — ἀλλὰ πε- ριγραφὲς γραφικῆς, λεπτομερειακῆς, ἀπο- καλυπτικῆς καὶ δίχως μεταπτώσεις. Μόνο, κάποτε, μερικῆς λέξεως πρὸ ἀργοπρόφερες ἀπὸ τίς ἄλλες, χαρακτηριστικῆς — ἐκείνης ποὺ κι' ὁ τυπογράφος θὰ τίς σύνθετε ἀ- ραιώνοντας τὰ στοιχεῖα. Μὰ καὶ τί δὲ βλέ- πει κανεὶς, μετ' ἡ μᾶτια του, ἀκούοντας αὐ- τὴ τὴν ἀβίαστη τὴν ὁμιλία! Λίγες φορές, πιστεύω, ἡ μνήμη μας δεσμεύεται ἀπὸ τέ- τοιες χαρές, λίγες φορές ὁ λόγος τῆς φέ- ρεται μετ' ἡ τόση τρυφερότητα. . . Εἶδα τὰ γερμανικὰ ξενοδοχεῖα τοῦ ΓΗ' αἰῶνος, τὴν ἀριστοκρατία, ὅπου, συστημένος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἔγινε δεκτὸς ὁ ποιητής, τ' ἀμά- ξια της, τίς συνήθειές της, τὰ γερμανικὰ Πανεπιστήμια, ἓναν ἀποκριάτικο χορὸ προ- κινήτων, μ' ὅλες του τίς ἔνσαρκες καὶ τίς

ἀψυχες ὁμορφίες, ὅπου «ἐκαταχόρευε» ὁ ποιητής, τὸ Ἴριόλο καὶ τὰ βουνά του, τὰ βαγόνια τῆς πολυτελείας ποὺ πηγαίνουν ὡς ἐκεῖ, — κ' ἔπειτα τὸ σπίτι του στὴ Σίρ- νο, τὸ πατριαρχικὸ τζάκι, τόσο ἀψηλό, ποὺ νὰ καίνε οἱ κορμοὶ τῶν δέντρων κάθετα βυθισμένοι, τὴ δυσκίνητη γάτα, τοὺς ἀμπε- λῶνες τοὺς καταπράσινους καὶ τὰ βορεινὰ τ' ἀερογιάλια. . . Μὰ ἀκόμα, καὶ πρόσσωπα καὶ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν — περὶ καὶ καθημερινά, καὶ πού, ἔτσι, κατάντησαν γιὰ μᾶς ἀθέατα καὶ χαμένα — καὶ ποὺ τ' ἀνάφε- ρε ὁ ποιητής ἐξιστορώντας τίς ἀπογοητεύ- σεις του — μήτε λίγες, μήτε ἄδικες ἀπογοη- τεύσεις, — κι' αὐτὰ ἀκόμη τὰ εἶδα νὰ ζωντα- νεύουν, συγκροτημένα μ' ἓνα «στύλ» καλ- λιτεχνικόν — ἀξιαγάπητα! Ἀβρά, εὐγενικά, «à la fleur de peau», ὁ Προβελέγγιος πέ- ρασε ὕστερα κι' ἀπὸ μερικὰ προσωπικά του. Μερικὰ διὰ τὸν αἰσθηματικὸν καὶ περι- πέτειες, ὅπου ἀφῆκε νὰ χυθῆ κάποια συμπαιθητικὴ περαιοτολογία κι' ὅπου ἓνα κυρίως ξεχώριζε — ἡ ἐλαστικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ χαρακτήρος του καὶ τῆς καρδιάς του, ἡ στραμμένη πάντα κυριαρχικὰ πρὸς τὴν ἰδέα τῆς τέχνης. Ἀπόδειξη ὁ σχεδὸν ἀγα- μος βίος του (ἡ γυναῖκα του, κόρη τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου, πέθανε νεώτατη, ἀφή- νοντας του δυὸ κορίτσια) κ' ἡ τωρινὴ πε- ρήφανη κι' αὐτάρεσκῆ του μοναξιά. Τέλος ἐκλείσει τὸ σωστὸ περίγραμμα τῆς ὁμιλίας καὶ σηκώθηκε νὰ φύγῃ. Μετ' ἡ χαιρέτησε. «— Na Σᾶς πῶ ὡς τὸ τραῦμ! τοῦ εἶπα. «— Ὁχι. Na μείνετε. Ἐν πρώτοις δὲν πηγαί- νω ποτέ μου μετ' ἡ τράμ. Πηγαίνω περὶ!» Ἀργόπορος, ἀλλ' ἀσφυκτικῆς, κουρασμέ- νος, μὰ πάντα ἀλαφρὸς, ἔφυγε ἀπὸ τὸ βᾶθος τοῦ διαδρόμου.

Κ' ἡ ποίησις τοῦ Προβελεγγίου εἶναι καθὼς ἡ περπατησιὰ του. Δὲν «ἐνσκή- πτει», σὰν τὰ «coups de foude» τῶν ποιητικῶν μας ἐρώτων. Μᾶς ἐπισκέπτεται «περὶ». Δὲν ἀγαπιέται εὐθύς. Πρέπει νάχη προσηγηθῆ κάποια σύγκριση. Πρέπει ἴσως νὰ κινούμεθα κι' ἐμεῖς, κάπου, γιὰ συνεισπίντημά της. Ἀλλ' ἀργὰ ἢ γρήγορα, θαρρῆ. Καὶ θὰ σταθῆ.

Ὅταν πρωτοδιάβασα στίχους του, ἤμουν μαθητὴς στὴν Τρίτη τοῦ Ἑλληνικοῦ — ἔ- νας δευτὸς ἴσο καὶ φιλάρεσκος μαθητῆς,

μετ' ἡ ναυτικὸ μου τὸ γυμνάσιον, μετ' ἡ σακά- κι τὸ καλοκαιρινόν, ἀνοιχτὸ ἐμπρός, μετ' ἡ ναυτικῆ, τὴ ριγωτὴ φανέλλα, μέσα στὴν ἐπαρχιακὴν ἀνία φθινοπωρινῆς ἡμέρας, ἀπὸ τίς πρώτες τοῦ σχολείου:

«Ἡ ἐπιστήμη, ὡς αὐτὴ ἀστέρως,
τὸν ἔσχατον ὀρῶντα φαιδρύνει...»

Μὰ ὁ δάσκαλος τὸ παράτηρε, γιὰ νὰ πε- ράσῃ στὸν «Ματρώζο» τοῦ Στρατήγη, καὶ μήτε ἡ φαντασία μου, μήτε ἡ πε- ριέργειά μου μ' ἔ- σπυραν νὰ διαβάσω τὴ συνέχεια. — Τὸ ἴδιο (καὶ χειρότε- ρα), κι' ὅταν ἀρ- γότερα ξαναβρῆκα στίχους του μέσα στὸ διπλὸ φύλλο τῆς «Διαπλάσεως» μου — εἶχαν δημο- σιευθῆ ἐκεῖ ἴσο ποιήματα εἶχαν ἀ- παγγελθῆ κι' ὅσοι λόγοι εἶχαν βγῆ στὸν πανηγυρισμὸ τῆς 30αῖτης. Βάλλθηκα τότε νὰ τὴ διαβάσω, τὴ «Φωνὴ τῶν κυμᾶ- των», καὶ νὰ τὴν καταλάβω. Μὰ μή- πως ἦταν τοῦλά- χιστο «proème de circonstance» — ὅπως ἔφαρνα τ' ἄλλο, τὸ γοργὸ ἔ- κεινο καὶ παιθη- τικὸ τοῦ Πολέμη, ποὺ «σοῦ ἔδινε νὰ καταλάβῃς»; Καὶ πάλι, δὲν ἐκατάφερα τίποτα. — Δυὸ χρόνια ἀργό- τερα, στὴν Ἀθήνα, στὴν πρώτη τάξη τοῦ Γυμνασίου (εὐτυχισμένη χρονιά, μετ' ἡ στρα- τωτικὴν ἐπίταξιν τῶν σχολικῶν κτιρίων, ποὺ μᾶς ἀφῆκε τὴ μισὴ μέρα — ὀλόκληρη ζωὴ — ἐλεύθερη, γιὰ θέαμα, γιὰ περπάτημα, γιὰ μοναχικὸν ἀέρα!), τὸν ξαναβρῆκα, στὰ «Ποιήματα, παλαιὰ καὶ νέα», στὸ βιβλιο- πωλεῖο τοῦ Δημητράκου. Ἦταν αὐτὸ τότε κάω στὴν ὁδὸν Σαυδίου, σιμὰ στὸ βιβλιο-

Γ. ΡΟΥΛΟΣ: ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

πωλεῖο τοῦ Χάγιου, ὅπου σήμερα «γρα- φεῖα μεσιτῶν κ' ἐμπόρων, κ' ἐταιρεῖες». . . Πολλὰ ἀπογεύματά μου τὰ περνοῦσα κεί, διαβάζοντας, ὀρθὸς, τοῦ κόσμου τὰ παρά- ταιρα: κ' ἰδοὺ καὶ πού, μαζί μετ' ὁν Προβε- λέγγιο, διάβασα τότε τὸ «Πῶς ἀγαποῦν στὴν Ἰταλία» (τὸ σωστότερο θὰ ἦταν «Πῶς ἀγαποῦν στὴν Ἰσπανία») τοῦ νεοβραβευ- μένου, τότε, μετ' ὁ Nobel Παύλου Χαΐζε. Ὅποιος τύχαινε νὰ τὰ διαβάσῃ καὶ τὰ δυὸ βιβλία (θὰ εἶναι, πιστεύω, ἀρκετοί), τὸ βλέπει, πῶς σύγκριση κατωμέ- νη ἐπίτηδες δὲ μπορούσε νάνα πιὸ χτυπητὴ ἀπὸ τούτη τὴ σύμπω- ση. Τὰ δυὸ βιβλία τίποτα δὲν ἔχουν τὸ κοινόν, μόνον ἀντιθέσεις ὡς τὰ ἐσώβαθιά τους. Με- στοῦ ἀπ' τὸ πάθος τὸ λατινικόν εἶναι τὸ πρῶτον καίεται ἀπὸ τὰ χρώματα τ' ἄλκιμα ποὺ τὸ περιχύνουν. Ποτι- σμένο διαύγεια βο- ρεινῆ, χρωματι- σμένο μόνον μ' ἀπο- χρώσεις εἶναι τὸ δεύτερον. Ἀπέρι- τα τὰ μορφικὰ του στοιχεῖα, σχεδὸν ἀνεπαίσθητα. Κοι- νὲς οἱ ἐκφράσεις του, συχνὰ οἱ ἐ- ξήσεις του κ' οἱ ἐνθουσιασμοὶ του, πνευματικοί: καμπύλες φευγαλέες ποὺ ὀλίγοι ἐνδιαφέρονται νὰ τίς ἀκολουθήσουν ὡς τὸ σημεῖο ποὺ κλεί- νουν — πολὺ μακριά, στὸ κενόν. «Φθινοπωρινὰ ἀρμανία» ἐπιγράφεται τὸ πρῶτον μέρος στὸ ὀγκῶδες, τετρακοσιο- σέλιδο, βιβλίον. Καὶ τὸ δεύτερον «Γερμανικὰ Ἀναμνήσεις». Μὰ δὲν πιστεύω πῶς τέτοια κατάταξιν εἶναι χρονολογική. Οἱ «Γερμα- νικὰ Ἀναμνήσεις» γράφηκαν πρώτες. Αὐ- τὲς ἔγιναν, θαρρῶ, τὸ ἀποκρυστάλλωμα

καμαν τουλάχιστον και κράτησαν μιά τάξη πραγμάτων, για αἰῶνες...

«Τέλος πάντων! Ἡ χθεσινή ἡμέρα ἦτο δι' ἐμὲ χαρᾶς καὶ ἀνακουρίσεως ἡμέρα. Ἡ μακρὰ ποιητικὴ σου μ' ἐβύθιζεν εἰς λαβύρινθον σκέψεων, ἀνησυχίας, εἰκασίων... Ἄλλ' ἡ ἐπιστολή σου, ἡ πλήρης ατοργῆς διὰ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον παλαιμάχου συναδέλφου, μὲ συνεκίνησε. Οἱ ἄνθρωποι τῆς προόδου, οἱ διακριθέντες μεταξὺ τῶν κοινῶν θνητῶν, ὑπῆρξαν πάντοτε τολμηροὶ θαλασσοπόροι, καταφρονηταὶ τῶν τρικυμιῶν, νοσταλγοῦντες ἴσως, ἀλλὰ πάντοτε φθάνοντες εἰς τὴν ὀνειρώδη νέαν γῆν... Στενοχωροῦμαι μόνον πού δὲν θὰ ἠμπορέσω νὰ Σῶς βοηθήσω εἰς τὸ δυσχερὲς περὶ ἐμοῦ ἔργον σου» (ἀπόσπασμα ἀπὸ γράμμα του τῆς 12 Αὐγ. 1939).

Ἄλλ' οἱ γλωσσικὲς ἰδέες στὴν τέχνη του ἄλλαξαν ἀμέσως. Στράφηκαν στὸ δημοτικισμό. Ὅχι ὅπως ὁ Καρασούτσας — νὰ γράφει ἀπλῶς κάτω ἀπ' τὴν ἐπιγραφὴς «ποίημα εἰς γλῶσσαν δημῶδη!» Ὁ Προβελέγγιος τὴ μεταβολὴ τῶν πεποιθήσεών του τὴν ἐκήρυξεν ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦ Ζαπτείου Μεγάρου. Ἦταν ὁ εἰσηγητὴς τοῦ «Φιλαδελφείου ποιητικοῦ ἀγωνίσματος» τοῦ 1890. Τὰ δυὸ ἄλλα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ὁ Ἐμμ. Ροῦδης κα' ὁ Ν. Πολίτης. Τὸ βραβεῖο τὸ μοιράσθησαν τότε τὰ «Μάτια τῆς Ψυχῆς μου» τοῦ Ηλαμᾶ καὶ τοῦ Πολέμη τὰ «Ἐραίτια». Δὲ μπόρεσα νὰ βρῶ τὸ πρωτότυπο δοκουμέντο τῆς ἱστορικῆς ὁμιλίας. Μὲ σύσταση ὅμως τοῦ ποιητοῦ, ὁ σεβαστὸς φίλος κ. Ἄλ. Φιλαδελφεύς, γιὰς τοῦ ἀγωνοθέτου, μοῦ προμήθευσε, φυλαγμένα στ' ἀρχεῖα του, τὰ δυὸ φύλλα τοῦ τότε «Νεολόγου» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὑπάρχει «εἰς λεπτομερεστάτην περίληψιν» ἡ ὁμιλία, «κῆρυγμα ὑπὲρ τῆς δημῶδους — γράφει ὁ ἀνταποκριτὴς, — τὴν ὡς μᾶλλον ἀξιοσημειώτον, ὅσω προέρχεται ἀπὸ τῶν χειλέων ποιητοῦ, ὅστις τὴν καθαρεύουσαν μετεχειρίσθη πλείοτερον παντὸς ἄλλου. Πράγματι, μὲ φανατισμὸν ἐξωμότου ἀπήγγειλε τὸν ἐπικηδεῖον...»

«Ἀξιοσημειώτον, εἶπεν, εἶναι τὸ ἐφειτηδὸν διαγώνισμα, διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημῶδους γλώσσης. Διότι, ἐκ τῶν προκειμένων τριάνκοντα καὶ ἄνω συλλογῶν, ὅλγαι εἶναι γραμμέναι εἰς πτωχὴν καὶ μετρίαν καθαρεύουσαν, αἱ πλεῖστα δὲ καὶ αἱ κράτισται, εἰς δημῶδη. Ὅστε καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι τεκμήριον ὅτι ὁ πρὸ πολλοῦ ὑφιστάμενος περὶ τῶν δύο ἰδιωμάτων ἄγων ἤρξατο λυόμενος ὑπὲρ τῆς δημῶδους. Ἡ ἀνακαίνισις τῆς νεοελληνικῆς ποιη-

σεως, ὑπὲρ ἧς πολλοὶ καὶ καλοὶ ποιηταὶ ἐμύχθησαν, ταφέντες ὑπὸ τὰ ψυχρὰ σάβανα τῆς καθαρεύουσης, βεβαίως θέλει ἐπιτευχθῆ ἔν τῳ μέλλοντι χρόνῳ διὰ τῆς δημῶδους... Οἱ λόγιοι οἵτινες ἐκαλλιέργησαν τὴν καθαρεύουσαν ἐν τοῖς σπουδαίοις αὐτῶν... ὡς ἄνθος θερμοκηπίου...» κτλ.

Ἄ ὄχι. Αὕτη ἡ καθαρεύουσα τοῦ Προβελέγγιου ἢ γλῶσσα τῶν «Γερμανικῶν Ἀναμνήσεων», δὲν εἶναι «ψυχρὸν σάβανον» τοῦ ποιητικοῦ του λόγου, οὔτε «ἄνθος θερμοκηπίου».

Κι' ὡς προσέξωμε—γιατὶ τάχα νὰ θεωρηθῆ ἡ καθαρεύουσα τέτοια γενικῶς; Ἐπειδὴ τάχα εἶν' ἀρχαιοπρεπέστερη, παρὰ ἡ δημοτικὴ; Ὅχι βέβαια, γιατί τότε θὰ εἴχαμε ἀποκηρύξει χίλιες φορὲς περισσότερο τὴν ἴδια τὴν ἀρχαία! Ὁ λόγος εἶναι ἄλλος: πὼς στὴν ἐποχὴ πού γράφησαν τὰ καθαρεύοντα ποιήματα—ὅπως καὶ πάντοτε ἄλλοτε—τὴ γλῶσσα αὕτη δὲν τὴ μιλοῦσε μήτε ὁ λαός, μήτε κεῖνος πού τὴν ἔγραψαν. Κι' ἀπὸ δῶ προέρχεται κατὰ τὸ ἐπίπλαστο καὶ τὸ θνητὸ πού ἔχουν μέσα τους καὶ πού δὲ μποροῦν οἱ ποιηταὶ νὰ τὸ ζωντανέψουν. Αὐτὸς λοιπὸν εἶν' ὁ λόγος πού τὴ ζημιώνει.

Ναί, μὰ, ὅταν σήμερα, σ' ἐποχὴ τῆς προέσις pure, ξαναμιλοῦμε γιὰ ὅλ' αὐτὰ, τὰ πράγματα φαίνεται πὼς δὲν εἶν' ἐντελῶς ἔτσι... Φυσικά, ἕνα ποίημα μὲ λογικὸν ἄξιο καὶ μ' ἐπίπεδα συμμετρίας θὰ εἶναι πάντα ἀνώτερο ἀπὸ ἕν' ἄλλο πού τὰ στερεῖται. Ὅμως μήτε ἐξ ἄλλου θὰ ἐξορίσωμε ἀπὸ τὴν ποίηση στίχους, ἔστω κοινὰ καὶ χαλαρὰ συνθεμένους ἀνάμεσόν τους, ὅταν ἀπὸ τὸ σύνολο βγαίη ἡ ἀόριστη γοητεία πού ἐκράτησε νὰ τὴν ὀνομάζουν «μουσική». Ἡ ποίησις δὲν ἠμπορεῖ νὰ προσφέρει δεδομένα στὴ λύση γλωσσικοῦ ζητήματος· μόνο σὲ ἀπαρχὴ γιὰ τὴ λύση του.— Ναί, σήμερα ξέρομε ὅτι, ἂν ἡ οὐσία ἔργου τέχνης ἐπιβάλλεται τόσο, ὥστε νὰ καθιερωθῆ καὶ τὴ μορφή του, ἄλλο τόσο κ' ἡ μορφή του ἐπιβάλλεται, ὥστε νὰ καθιερωθῆ καὶ τὴ οὐσία του. Πόσα παλαιὰ ἀριστουργήματα εἶν' ἀδύνατο νὰ ξαναγραφοῦν καὶ σήμερα ἐντελῶς ἔτσι! Μὰ καὶ πόσα νοήματα σημερινὰ θὰ κέρδιζαν τὴν ἀθανασία, ἂν μποροῦσαν νὰ ἐκφραστοῦν μὲ τὰ πλά μέσα, μὲ τὰ μυστικὰ κάποια περασμένης ἐποχῆς! Ἡ δημοτικὴ ἔχει τὸ πάθος, μὰ ἡ

καθαρεύουσα ἔχει πάλι τὴν εὐγένεια, τὴ μεγαλοπρέπεια. Κακοὶ μαθητὲς καὶ μιμητὲς ἔφεραν τὴν καθαρεύουσα, ὑπερτροφικά, στὴν εὐκόλην ὑπερβολὴ τοῦ στόμφου καὶ τοῦ ρητορισμοῦ. Μὰ ποιὸς κρίνει ἔνοχη καὶ τὴ δημοτικὴ γιὰ τὸ ρωμαντισμὸ τοῦ Βίλαωρίτη; Ἡ τάχα ἡ ἀπόστασις τῆς καθαρεύουσας ἦταν ποτὲ τόσο πολλὴ ἀπὸ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα, ὥστε καὶ μιά ἀληθινὴ ἔμπνευσις πού θ' ἀνάδινε ἀπὸ μέσα της, νὰ μὴ μπορέσῃ νὰ τὴ θερμάνῃ;

Ὅχι, σήμερα στὸν κόσμον ὅλο ἡ μουσικὴ κενότητα τῆς ποιήσεως—πού στάθηκε ἴσα-ἴσα ὁ θανάσιμος στόχος τῆς καθαρεύουσας,—δὲν πιστεύεται πιά καθόλου πὼς εἶν' ἀμάρτημα ἄξιο γιὰ προγραφή. Δὲν εἶναι ἄξια γιὰ προγραφή ἢ «Νοσταλγία» γιὰ τὴς παρηγήσεις πού τέρπει τὴν ἀκοή, γιὰ τὴν ἀτμόσφαιρα πού ἀφήνει στὴν ψυχὴ.

Καταδικάζουν τὴν καθαρεύουσα «συλλήβδην καὶ ἀθροῶς» στὸ πρόσωπο τῶν ἀντιπροσώπων της. Μὰ ἡ ἔννοια ἀντιπροσώποι χρησιμοποιεῖται ὠρισμένως μὲ κάποια κακὴ θέλησις. Δηλαδή, οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλου της τοῦ ἔθνους, τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τῶν ἀρετῶν της. Ἐτέτοιους ὅμως ἔχει τὸ κάθε λεκτικόν—κ' ἔχει βέβαια κ' ἡ καθαρεύουσα τὸν ρασιοναλιστὴ τὸ Ραγκαβῆ καὶ τοὺς Σούτσους, ἔχει καὶ τοὺς ψυχροὺς ἀκαδημαϊκοὺς, ὅπως ὁ Βασιλειάδης κα' ὁ Παπαρηγόπουλος. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς αἰσθητικῆς ἐνότητος πού ἔφθασε ποτὲ ἡ καθαρεύουσα ὡς ποιητικὴ γλῶσσα—καὶ τίποτ' ἄλλο—εἶναι ἄλλοι: εἶναι μέρος ἀπὸ τὸν Ἀχιλλεῖα Παράσχο, εἶναι ὁ Καρασούτσας, ὁ Ἰω. Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ Βιζυηνός, ὁ Κλέων Ραγκαβῆς, ὁ Προβελέγγιος. Κι' ἀκόμη πῶς, θαρρῶ πὼς ὁ πῶς πιστὸς ἀντιπρόσωπος τῆς καθαρεύουσας εἶναι ὁ «ἀγνωστος ποιητὴς». Ἐκεῖνος πού ἔγραψε τὴν καθαρεύουσα μετὰ ἀπὸ τὰ 1880, πού ὑπογράφεται μὲ ἀντιποιητικὰ ἐπώνυμο, ἢ μὲ βραχύβια κ' ἄλλόκοτα ψευδώνυμα κάτω ἀπὸ ἕνα σωρὸ στίχους δεύτερης καὶ τρίτης σειρᾶς, εἶναι ὁ ἐρασιτέχνης, ὁ ποτε maudit

«qui vit presque inconnu dans les livres qu'ou lit peu»...

εἶναι ὁ ἀκροτελεύτιος συνεργάτης τῶν πε-

ριοδικῶν πού δὲν ὑπάρχουν πιά καὶ τῶν χειρογράφων λευκωμάτων...

Οἱ κκ. Κλ. Παράσχος καὶ Ε. Λευκοπαρίδης εἶχαν πρῶτοι τὸ θάρρος ν' ἀνεβιάσουν στὴν ἐπιφάνεια, μέσα στὴν «Ἐκλογὴ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἑλληνικὰ ποιήματα», ὠρισμένα ἔμπνευσμένα δείγματα τῆς ποιητικῆς καθαρεύουσας. Δέχονται ἀξιοπρεπέστατα κάθε σύγκρισή μ' ὅλα τὰ λοιπὰ τοῦ βιβλίου.

Ἡ μακρότατη τούτη παρεμβολὴ δὲ θὰ εἶχε τὴ θέση της καθόλου, ἂν εὗρισκα ἔδῳ ἀπλῶς τὴν ἀφορμὴ νὰ πῶ μερικὲς ἰδέες μου, σχηματισμένες ἀπὸ καιρό. Ἄλλὰ νομίζω ὅτι ἀντιπροσωπεύω τὴς ἰδέες τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητοῦ. Δὲν τὴς ἔγραψε αὐτὲς ποτὲ πιά. Τὴς σκέφθηκε ὅμως, καθὼς φανερώνει ἢ χρῆσις πού ἔκτοτε ἔκαμε τῆς δημοτικῆς γλῶσσης—μεταπηδώντας ἀπὸ τὴν θεωρίαν στὴν πράξη. Ἄ, τί δύσκολο πού τοῦ ἦρθε τώρα! Εἶχεν εὔρει τὴν ποιητικὴν του σφαιρὰ, πρὶν νὰ εὔρη τὴ γλῶσσα! Εἶχεν εὔρει τὸν τόνο καὶ τὰ θέματα, πρὶν νὰ χῆ ἔτοιμο τὸ γλωσσικὸν ὄργανον τῆς ὀριστικῆς του ἐκλογῆς. Ἐπρεπε νὰ εἶχε γίνει τὸ ἀντίθετο—ἢ καὶ τὰ δυὸ συγχρόνως. Μὰ τώρα; πὼς νὰ τὰ συμβιάσῃ; πὼς ν' ἀνταποκριθῆ στὸ περιεχόμενό της ἢ δημοτικῆ;

Δὲν ἀνταποκρίθηκε ποτέ. Θάλεγε κανεὶς πὼς πίσω ἀπὸ τὸν «ἔξωμότη» «βοᾶ» τὸ παράπονον τῆς ἐγκαταλελειμμένης. Ἡ δημοτικὴ του ἔμεινε πάντα ἀκριβῶς τὸ «ἄνθος θερμοκηπίου»—φιλύποπη, μυγιάγγιγη, καθὼς ἡ γλῶσσα τοῦ Βιζυηνοῦ... Μὲ πόσο διαταγμὸ τὴν ἀφήνει τέλος, τὴν ἀπλὴ γλῶσσα, τὴ «βοσκοπούλα» τοῦ Μαρκοῦ, ν' ἀγγίξῃ τὰ εὐθραυστά του τὰ θέματα, πού βέβαια γιὰ πρώτη φορὰ τὰ πιάνει μὲ τὰ χέρια της! Πὼς τὴν προσέχει, μὴ τοῦ τὰ σπάσῃ ὅλα, τὰ καινούργια, τ' ἀμεταχειρίστα! «Ἡ Ἐπιστήμη», «Εἰς ἀερόλιθον», «Φιλοσοφία τοῦ πόνου», «Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος», «Τὸ τελευταῖον ζεῦγος», «Ἐρως καὶ θρησκεία», «Ἡ τέχνη παρηγορῶς», «Τέχνη καὶ νεότης», «Τὸ μέγα μυστικόν», «Σφιγξ καὶ Πήγασος», «Τὸ νεφέλωμα», «Ὁ Κομήτης», «Ἡ Ζωή», «Τ' ἀστέρια», «Τ' ὄρνιο τὸ οὐρανοπλάνο», «Ἔ Δύναμις»... Καὶ πὼς ἀναγκάζεται νὰ τῆς μάθῃ τέλος τοὺς

«τρόπους» τῆς παλιᾶς του φιλίας!

Τῆς μεγαλοφυΐας δὲν θὰ ἐξιχνιάσῃς τὸ δρόμο, στὶς αἰθέριες ἐκτάσεις.
Ἀχάρακτοι εἶν' οἱ δρόμοι της. Τὰ θεῖα δῶρα ποὺ φέρνει κάτω ἀπ' τὴν ἀνειρεμένη χόρα, ἐμπρός μας λάμπουν ψηλαφητά.
Ὁ κόσμος τὰ θαυμάζει, τ' ἀποκτᾷ, τὰ χαίρεται. Ἄλλ' ὁ δρόμος της ἐχάθη μὲς στ' οὐρανοῦ τὰ βάθη.
Ὁ δρόμος ποὺ τὴν ἔφερε νὰ κρούσῃ τὴν θύραν αἰώνων μυστηρίων, ὁ δρόμος ποὺ τὴν ἔφερε ν' ἀκούσῃ ἀπ' τοῦ Παντός τὴν ἀρμονίαν ἕνα τόνον θεῖον.

Ἐπάρχουν βέβαια κ' οἱ ἐξαιρέσεις· κ' εἶναι σὲ' ἀπλούστερά του τὰ ποιήματα, σὰ συναισθηματικά, ὅπως τὸ παιδικώτατο ἐκεῖνο τ' «Ὁργανέττο»:

Χύνει τ' ὄργανέττο γνώριμα τραγούδια
μέσα στὴν ὥρα κ' ἠσυχη βραδυά.
Μάτια, γιατί κλαίτε; τί πονεῖς, καρδιά,
μὲ τὰ πρόστηγά του καὶ κοινὰ τραγούδια;

Μὰ ἡ γλωσσικὴ σφραγίδα τοῦ ποιητοῦ εἶναι πὰ ἀποτυπωμένη στὴ μικτὴ γλῶσσα. Ἡ σύνταξί της, τὸ πνεῦμα της, τὸ ὕψος της, ἕνα «κάππα» ἀντὶ «χί», μὰ ἔννοια ὑψηλὴ, ἀρκοῦν μόλις, αὐτὰ, νὰ δώσουν καὶ σὲ πολλὰ δημοτικὰ του κατὰ τ' ἄλλα ποιήματα, κατὰ τὸ ἐντελῶς ξένο ἀπὸ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὸ «ἀκμαῖον ἀνθος ὕπερ ἐπιστέφει» τᾶγωνίσματα τοῦ λόγου. Κ' ἡ γλῶσσα αὐτὴ κράτησε, τέλος, κάπως μακριὰ τὸν ποιητὴ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ μεγάλου κοινοῦ—τοῦ «χυδαίου ὄχλου»...

Ὅχι μόνο ἡ γλῶσσα. Τὶς γλωσσικὲς του ἐλευθεριότητες ἀκολούθησαν, παράλληλα, ἐλευθεριότητες στιχουργικὲς,—σὰ νὰ μὴν ἐφθάναν οἱ πρῶτες... Ἀλλὰ δὲ σκοπεύω νὰ πῶ πῶς ὁ Προβελέγγιος ἔφερε στὴν Ἑλλάδα πρῶτος τὸ παράδειγμα τοῦ ἐλευθέρου στίχου. Ἱστορικὴ μόνο σημασία ἔχει ἡ καινοτομία του, ὅπως ἔξοφνα καὶ τοῦ κλασσικοῦ Λαρόνταίνου στὴ Γαλλία—ποῦ, καὶ σ' ἐκεῖνον, ὁ ἐλεύθερος στίχος εἶναι «ἄλλο πρᾶγμα» ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο στίχο τοῦ 16ου αἰῶνος, γιατί δὲν προέρχεται ἀπὸ τοὺς στιχουργικοὺς λόγους, τοῦ λυρισμοῦ καὶ τοῦ γούστου, τῆς συμβολιστικῆς ἐποχῆς. Ὁ ἐλεύθερος στίχος τοῦ Προβελέγγιου εἶναι στιχουργικὴ ἀδεια.

Ἀρχίζει νὰ θέλει ν' ἀναπνέῃ πὸ ἐλεύ-

θερα, περισσότερο «ὅπως τοῦ ἔρχεται». Καθὼς οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀνεβαίνουν.

Γιατὶ ἡ ποίηση τοῦ Προβελέγγιου—ἄς ἔρθωμε πὰ στὸ περιεχόμενό της,—εἶναι ἀνέβασμα ἀδιάνοχο. Ἀνέβασμα ἀπὸ τὰ ἐρωτικά, τὰ φυσιολαγικά, τὰ πατριωτικά, σὰ οἰκουμενικά, σὰ ἐπιστημονικά, σὰ μεταφυσικά. Αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο, τὸ χαρακτηριστικόν, τὸ ξεχωριστὸ μέσα στὴν ἑλληνικὴ ποίηση, σημάδι τοῦ Προβελέγγιου. Ὁ ἰδεαλισμὸς του. Ὅσοι τὸν ἀγαποῦν, ὅσοι τὸν ξεχωρίζουν, αὐτὸ ἀγαποῦν καὶ ξεχωρίζουν.

Ὁ Σικελιανὸς σκέπασε εὐθὺς τὸν ἰδεαλισμὸν του μὲ τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα τῆς θρησκείας. Ὁ Μαιμέλης μὲ κάποιαν ἄγρια θρησκευτικὴν ἀκαταστασίαν. Ὁ Καζαντζάκης, ὁ Δούρας, ὁ Παπατσώνης, ὁ Μπαρλάς, καθένας μὲ τὸ δικὸν τρόπο, ἔγιναν ὅλοι τους θρησκευτικοί. Στὸν Παλαμᾶ καὶ στὸν Μ. Τσιριμῶκο (γιατὶ δὲν ξέρω νὰ ὑπάρχουν ἄλλοι ἰδεαλισταὶ ποιηταὶ σὰ σύγχρονα δημιουργικὰ γράμματα), ὁ ἰδεαλισμὸς συντρίβεται καθὲς τόσο ἀπὸ ὑποτροπὲς μαύρης ἀπιστιοδοξίας. Μένει ὁ Προβελέγγιος. Ὁ ἰδεαλισμὸς του εἶναι δικὸς του, «αὐτάγγελτος» ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Κάλβος. Ἰδεαλισμὸς αὐτόνομος, αὐτοδύναμος, γυμνός. Καὶ σταθερός.

Εἶναι τάχα ἰδιοσυγκρασία ρωμαντικὴ, ἀναθρεμμένη σὲ σχολὴ τοῦ 18' αἰῶνος; εἶναι θετικιστὴς ποὺ ἀνασπίνει μέσα σὲ ἀτμοσφαῖρα ρωμαντικὴ; Ὅπως δὴποτε, τὸ ἀποτελεσμα ἐδῶ δὲν ὑπῆρξε κατὰ ἀνάλογο μὲ τὴ γλῶσσα καὶ τὴ στιχουργία του. Ἐδῶ δὲν ἔμεινε διττός. Ἀπὸ τὰ δύο—ἀντίθετα μὰ ὅχι, φαίνεται, κ' ἀσυμβίβαστα—τοῦτα στοιχεῖα, βγήκε μὰ νέμ ἀνεραία μονάς, ἕνα κρᾶμα, ἕνα τρίτο στοιχεῖο. Τί ἐπίθετο νὰ δώσωμ; ἐπιστημονικό; ναί, ἀλλὰ στὴν ἀνώτατην ἀφαίρεση τοῦ ὄρου—ποὺ γίνεται φιλοσοφία. Φιλοσοφικό; ναί, ἀλλὰ στὴν πὸ συγκεκριμένην ἔννοια τῆς φιλοσοφίας—ποὺ ἀγγίζει τὸ θετικισμό, τὸ θετικισμό τοῦ Αὐγούστου Κόντ καὶ τὸ δόγμα τῆς «κानτοδυναμίας τῆς ἐπιστήμης» τοῦ Φίλιππου Μπερτελό.

Ἴδου ἡ πρώτη ἀπόδειξη γιὰ τὸν ἰδεαλισμὸν του: τῶν περισσοτέρων ποιητῶν μᾶς ἔρχεται δύσκολο νὰ προσαρμόσωμε τὰ ἔργα μὲ τὴν ἡλικία τους τὴν τωρινή· προτι-

μοῦμε νὰ τὰ βάζωμε στὸ νοῦ μας, ἄνθρωπο καὶ ἔργο, ξεχωριστὰ ἀντίθετα, τοῦ Προβελέγγιου καὶ τὰ πρῶτα πρῶτα ποιήματα προσαρμόζονται εὐθὺς μὲ τὸ σχεδιογράφημα τοῦ Ροῖλοῦ, τῶν τελευταίων χρόνων. Εἶναι ἡ ὅλη ἀταραξία τους; εἶναι τὰ ἠθικά τους συμπεριπάματα; εἶναι τὸ πλάτος, ἡ ἡ διακλάτωση, τῶν θεμάτων; Ναί, ὅλ' αὐτὰ μαζί καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη κἀμινουν τὸ ἔργο τοῦ Προβελέγγιου ἰδεαλιστικὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅσο κ' ἀμετακίνητο.—Μὰ εἶναι ἰδίως ἡ θέα τῶν πραγμάτων, ὅπως τὴν ἔχει αὐτός. Ἄλλοι βλέπουν τὸ θεῖον μέσα ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα. Αὐτὸς βλέπει τ' ἀνθρώπινα μέσα ἀπὸ τὸ θεῖον. Ἐὐὸ βλέμμα ποὺ ὀφθαλμίζει τὸ περιβάλλον του, εἶναι θεϊκόν. Ἡ ἀτμοσφαῖρα, ἀνάμεσα τὸν καὶ σὰ πρᾶγματα τοῦ κόσμου, ὀλύμπια ἀτμοσφαῖρα. Κι' ἀπὸ δῶ προέρχονται κ' οἱ ἐξάρσεις του, τὰ θαυμαστικά του, οἱ ἀποστροφές του, ὅλα τὰ ρητορικὰ σχήματα ποὺ μέσα πτὸ ἔργο του ἀφθονοῦν. Κι' ἀπὸ δῶ προέρχεται κ' ὅλη τοῦ ὕψους του ἡ σύνθεση, ποὺ ποτὲ δὲν εἶναι τυχαῖο, μήτε ἀπρόσεχτο, εἴτε τρινιά. Σχεδὸν τὸ καθένα ποιημά του εἶναι καὶ μὰ ὁδῆ.

Μὰ τὸν ἰδεαλισμὸν αὐτὸν δὲν τὸν ἀγόρασαν ἔτοιμο. Τὰ στάδια τῆς διαμορφώσεώς του, τῶν μεταπτώσεών του, τῆς περήφανης ἀθυπαρείας του εἶναι βαθμιαία ἀποτυπωμένα σὰ ποιήματα τοῦ Προβελέγγιου.

Παράδεισος ἐμπρός σου δὲν ἀπλόγει
τὰ τέλει, τὰ εὐχολ' ἀγαθὰ του,
οὐδὲ θεὸς μὲ τὰ προστάγματά του
τὸν νοῦ σου τὸν ἐλεύθερο δαυλόνει

λέγει στὸν «Πρῶτον ἄνθρωπον» — ὡσὰν νὰ τὰ λέγῃ «εἰς ἑαυτόν». Κι' ἄλλοῦ, γιὰ τὴν «Ἐπιστήμη»:

Μὲ τοῦ Θωμᾶ τὴν βαθυτάτην ρῆσιν
προλήψεις καὶ χιμαίρας ἀνατρέπει
καὶ στρέφει μετ' ἀγάπης πρὸς τὴν φύσιν,
κ' εἰς τοὺς μυχοὺς της τὸν θεὸν ἐμλέπει.

Κ' Ἴδου ἡ Ἐπιστήμη ἀναβαίνει,
φιλόανθρωπος θεότης εἰς τὸν θρόνον...

Ἄλλ' ἡ πίστη σὲ παρόμοια θρησκεία θέλει τόσην ἰσχύ! καὶ συχνὰ σὰ χεῖλη του ἔρχεται ἡ ζεστὴ νοσταλγία τοῦ «εὐκόλου παραδείσου»!

«Ἄν εἶχα ὥρα πίστη στὴν καρδιά μου,

θὰ γλύκαινε τὸ σκότος μου μὰ χαρουργή!
Ἄχ! ἡ ὥρα πίστη καὶ θαυματουργή...

Καὶ βλέπω ἐκείνην, πνεῦμα ὑψηλοτέρου κόσμου,
τὴν βλέπω γῶμα στῶν χοιμάτων τὸ σωρό!
καὶ δὲν ἐλλίξω νὰ τὴν ἀντικρύσω ἐμπρός μου
ποτέ, ποτέ...

(«Νεχρολούλουδα»)

Ἐρχεται συχνὰ τὸ πιρῆσιμο, ποὺ μένει ἀκόμα χωρὶς ἀπόκριση ἀπὸ τὴ φοιτητὴ σιγὴ τοῦ ἀπείρου—ὁ τρόμος τοῦ Πασκάλ:

Ὡ νὰ τὴν εἶχαμε καὶ μεῖς τὴν ἴδια μοῖρα
μὲ τ' ἄστρα! Κι' ὅταν τὸ κορμί μας νεκρωθῆ,
στὸ ἐκστατικὸν μας πνεῦμα ν' ἀνοιχθῆ
τῶν θαυμασίων ἡ θύρα!

(«Δαρμποκοποῦν τ' ἀστέρια»)

Σημείδια τέτοια ἔκαμαν τὸν νεαρώτερον ἀπὸ τοὺς στοχαστικοὺς μελετητὰς τοῦ ποιητοῦ, τὸν κ. Ἀντώνη Πρόκο—Ραφαλιᾶ, τελειόφοιτο τῆς νομικῆς, νὰ πῆ, στὴ διάλεξη ποὺ ἔδωσε στὸ νησί, φέτος τὸν Αὐγουστο: «Ἀπέναντι στὸ θάνατο ἡ στάσις του ἔμεινε πάντα θρησκευτικὴ» καὶ «Τὸ τέρας τῆς φιλοσοφίας του εἶναι ὁ δισταγμός».

Μὰ ἐγὼ νομίζω πῶς ὄχι. Τόσο ἀλαφρὰ δὲ μλοῦν οἱ ἀκυβέρνητοι κ' οἱ συντετριμμένοι. Ἄλλη ἀτάραχη πεποίθησις τὴν ἐμπνέει ἀπὸ μέσα τὴν εὐγενικὴν μελαγχολία τούτων τῶν ἐλεγείων.

Ἴδου, ἀκόμα καὶ πὸ χειροπιαστὰ: ὁ Προβελέγγιος στὸν ἰδανικευμένον Ἐρωτα δὲν ἀρχίζει τάχα νὰ βρῆσκη κάποια πίστη τῆς ζωῆς; Ἡ ἰδέα τούτη δὲν τὸν ἄφησε ποτέ. Ἀπὸ τὸ «Ἐσὺ καὶ ἡ Φύσις», ὅπου «εἶσαι πολὺ μεγάλη—λέγει τῆς ἀγαπημένης γυναικός—ὥστε ν' ἀνήκῃς ὀλόκληρη σὲ μένα», γιατί

«εἶσαι στὴ φύση ἀπὸ τὸν ἄνδρα πὸ πλησίον,
σὲ σπρίγγει Ἐκείνη στὴν καρδιά τὴν αἰωνία,
καί, βυθισμένη σ' ἐκστασι, τὴν ἀρμονία
ἀκούεις τῶν μυστηρίων της τῶν θαυμασίων»

ὡς εἰς «Ἀπὸ Θεοσκεῖτες», ὅπου αἰσθάνεται ὅτι

«πνέουν ἀπὸ τὰ μάρμαρα κ' ἀπ' τὴν εἰκόνα
δύο θεῖες λαχτάρες, ἀδελφές εἰς τὸν αἰῶνα:
ἡ ἀνειρεμένη τοῦ Χριστοῦ μακαριότης,
μὲ τὴν αὐγὴ τῆς Ὀμορφιάς στὸ μέτωπό της

καὶ τέλος ὡς τὸ «Σφίγγ καὶ Πήγασος»,—
ὅπου

«είσαι τὸ τέκνον τοῦ φωτός»
ὁ δρόμος σου μὲ ρόδα εἶναι στρωτός»

λέγει ἡ Σφιγξ στὸν Πήγασον — ὑπάρχει μόνιμο κάποιον αἶσθημα πίστεως — ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀπλήν ὑπαρξὴ τῆς γυναικός, τελειώνοντας στὸν πλατωνικὸ μυστικισμό, στὴ μύση στὸ Σύμπαν. Μὰ καὶ καθαρότερ' ἀκόμα, σ' ἐν' ἀπὸ τὰ τελευταῖα τοῦ ποιήματα, σὰν σύνοψη ὅλης τῆς ἐπισημονικῆς του αἰσιοδοξίας, δὲ γράφει τούτους τοὺς στίχους; :

«Ψυχὴ μου, μὴ δειλιάζης!
Σὺ, ποῦ σὲ μὴ στιγμὴ
τὸ Σύμπαν ἀγκαλιάζεις
καὶ τολμηρὴ στὸ θεῖο
βαθαίνεις μεγαλεῖο,
δὲν πλάσθηκες θνητή!»

Ὅπως δὴ ποτε! Αὐτὴ τὴν αὐτοτέλεια ἀγάπησα στὸν ἰδανισμὸ τοῦ Προβελέγγιου, αὐτὴ τὴν ἀκαμπτὴ, τὴν ἀσφαλεῖ, μ' ὅλο τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀνεξαρτησία τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ φρονήματος, αὐτὸ τὸ ἀνέβασμα τὸ ἀπολύτως ἐσωτερικὸ, ποὺ πονθενὰ δὲ μᾶς γροθεύει τὸ χέρι, γιατί καὶ πονθενὰ δὲν τὸ παραζαλιῖται ὁ πανικός. Ὅπου ἐφθασε, ἐφθασε μόνον του, μὲ τὰ δικά του πνευματικὰ μέσα.

Τέτοια πνευματικὴ ἰσορροπία δὲ μπορεῖ βέβαια νὰ πάη ὡς τὰ ἱλιγγιώδη ἐκεῖνα σημεῖα ποὺ φθάνει μόνον ὁ χριστιανικὸς φανατισμός, ἢ εὐτυχημένη καὶ ἴσως θεῖα τύφλωσις τῶν μαρτύρων, «la folie unïque de la croix». Ὁ Προβελέγγιος μένει ἀνθρώπος. Ἀγαπᾷ τὴ γῆ. Ἀγαπᾷ αὐτὴ τὴ ζωὴ τὴν ἐπίγεια — ἄχ, νὰ ἦταν τρόπος νὰ μὴ τὴ χάσωμε ποτέ! Ἀγαπᾷ καὶ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ποὺ εἶναι «τὸ σκεῦος τῆς ψυχῆς», καθὼς λέγει ὁ μελετητὴς του.

Μὰ πάλι, καὶ τί μὲ τοῦτο; μακρόβιος,

πατριαρχικός, ὁ ποιητὴς, θὰ ἦταν τάχα εὐτυχημένος ἂν μποροῦσε νὰ φθάσῃ ὡς αὐτὴν τὴν ἐπίγεια ἀθανασία; νὰ γίνῃ ἀνθρώπος ἀθάνατος;

Αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο εἶναι τὸ θέμα τοῦ τραγικώτερου ποιήματός του. Ποῦ τὸ διάβασι, ἔδω καὶ τρεῖς ἢ τέσσερα χρόνια γραμμένο; Στὴ «Νέα Ἐστία» ἴσως; Δὲν τὸ θυμοῦμαι, δὲν τὸ βρίσκω. — Γυρίζει τοὺς δρόμους τοῦ νησιοῦ του. «Κανεῖς δὲ μὲ ξέρεῖ πιά, γράφει. Κανέναν δὲν ξέρω. Ἐμψυχα κα' ἄψυχα, ἓνα σπῖτι, ἓνα παιδί, ὅλα ξένα ὀλόγυρά μου» . . .

Εἶν' ἡ ἴδια ἢ ἀγωνία τοῦ Πασκάλ ἐπάνω σ' ἑλληνικοὺς στίχους — μοναδικό, θαρρῶ, ποίημα σ' ὅλη τὴν εὐρωπαϊκὴ ποίηση. . . Καὶ δὲν ἔχω διαβάσει ποτέ μου τραγικώτερο. Ἴδου τὸ ἀδιέξοδο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση: τὸ μηδὲν εἶναι ἢ ἀλλοφροσύνη τῆς, ἢ ἀθανασία εἶναι ὁ ἐφιάλτης τῆς. . . Ἡ ἀθανασία, ἢ εὐκόλη παρηγοριὰ στὶς ἀδύναμες στιγμὲς τῆς ζωῆς μας, εἶναι κα' αὐτὴ τόσο τραγικὴ, ὅσο κα' ἢ ἀνυπαρξία, ὅταν κατὰ βάθος τὴ νοήσωμε.

Ἄ, ναί, μόνον κάποια ἄλλη φύσις μας — ἢ αἰωνία, — μόνον κελνὴ θὰ μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὴν αἰωνιότητα. (*)

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

*. Λεπτομερεῖακὲς σημειώσεις γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ ὁ ἀναγνώστης βρίσκει στὴν ἀξιόλογη μελέτῃ τοῦ κ. Ν. Τωμαδάκη, δημοσιευμένη στὸν περσινὸ τόμο τοῦ περιοδικοῦ «Κοιλιάδες». Ἐπίσης καὶ στὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Λεξικοῦ Ἐλευθεροδάκη καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Ἀκόμη στὸ προχθεσινὸ τεῦχος τοῦ πειραϊκοῦ περιοδικοῦ «Ῥυθμός», ὅπου δημοσιεύεται συνέντευξη μὲ τὸν ποιητὴ γραμμένη ἀπὸ τὸν κ. Γ. Κοτζιούλα μὲ τὴ στοιχειοθετικὴ καὶ τ' ὀρατὸ ὕψος ποὺ τὸν χαρακτηρίζει. Μεγάλον μέρος ἀπὸ τὸ λυρικό καὶ τὸ δραματικὸ ἔργο του μένει ἀκόμη ἐτελὸς ἄγνωστο, ἀνέκδοτο.

ΚΑΗΜΕΝΗ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὴν εἶδα γιὰ πρώτη φορὰ μὴ καλοκαιρινὴν ἀσπὴ, στὸ χάριμα, θὰ εἶναι δέκα χρόνια. Ἐὰ κουνούπι μὲ τσιμποῦσαν καὶ βούϊζαν γύρω στὸ πρόσωπό μου. Ἀναγκάστηκα ν' ἀφήσω τὸ κρεββάτι καὶ νὰ βγῶ ἔξω.

Εἶχα νοικιάσει μὴ κάμαρα στὸ τελευταῖο σπῖτι τοῦ χωριοῦ. Στῆς κυρὰ Κατίνας. Ἀπὸ κεῖ, ἀπὸ τὴν ἴδια ξόπορτά μας καὶ πέρα, ἄρχιζαν τὰ περιβόλια. Στάπλωσα κάτω ἀπὸ τὴ λεύκα. Ἦταν μέρα πιά, ἔφρεγγε, μὰ ὁ ἥλιος δὲν εἶχε καλὰ-καλὰ ἀνατεῖλει. Τὸ νησί κοιμόταν ἀκόμα. Μισόκλεισα τὰ μάτια, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ πάρω στὸ ὑπαιθρο τὸν προῖνὸ γλυκὸν ὕπνο.

Τὴν εἶδα νὰ περνᾷ. Ὑψηλὴ καὶ λυγερή. Ἄλαφρὰ ποὺ περπατοῦσε! Τὸ μακρὸν κουνουριώτικο φουστάνι, μὲ τίς πολλὰς πτυχὲς ὀλόγυρα, χαριτωμένα ποὺ ἀνοίγε στὸ βῆμα! Ἄσπρο μαντίλι εἶχε στὸ κεφάλι ριγμένο, μὲ γύρο χρωματιστό, καὶ μὴ κατσίκα ἦτανε δεμένη στὸ σκονὶ ποὺ κροτοῦσε, μὴ μεγάλη ἀνυπόταχτη κατσίκα ποὺ πότε προσπερνοῦσε καὶ πότε ἔμενε πίσω ἀπὸ τὴν κυρὰ τῆς.

— Νά μὴ ἀγροτικὴ εἰκόνα, εἶπα.

Παρακολούθησα τὴν εἰκόνα αὐτὴ ὡς ποὺ χιόθηκε πιά, καὶ τὰ μάτια μου κλείσανε ὀλότελα. Κοιμήθηκα, νομίζω. Ναί. Ἄλαφρὰ κοιμήθηκα τότε, καὶ αἰσιάνθηκα τὴ δροσιὰ καὶ τὸ θρόισμα τῆς λεύκας.

Κοιμήθηκα.

Τίς κατοπινὲς ὅμως νύχτες. . . Πάντα ἢ μὴ νυχτιὰ ἦτανε χειρότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ πάντα ἢ ἀσπὴ μ' εὔρισκε κάτω ἀπ' τὴ λεύκα. Μὰ τὸ νανοῦρισμα τῆς φυλλωσῆς τῆς δὲ μποροῦσε πιά νὰ μ' ἀποκοιμήσει. Δὲ μποροῦσε.

Τὸ μεσημέρι, τὸ γιῶλα-μεσημέρι, μέσα στὸν καρτερό τὸν ἥλιο, εἶδα τὴ Γιαννού-

λα νὰ γυρίζει. Περπατοῦσε σκυφτὴ, φορομένη ἓνα μεγάλο δεμάτι κλαδιά. Ἦ κατσίκα πάντα δεμένη, γι' αὐτὸ καὶ πάντα ἀνυπόταχτη, πότε ἄρνοιότανε νὰ προσπεράσει, τραβώντας μὲ τὸ λαιμὸ τὸ σκονὶ πρὸς τὰ πίσω, καὶ πότε πηλαλοῦσε μπροστά, τόσο ποὺ ἡ Γιαννούλα ἀναγκαζότανε νὰ τρέχει, μ' ὅλο τῆς τὸ φορτίο.

Τὴ μεθαυσρινὴν ἀσπὴ, δὲν ξέρω πῶς, τὸ βεβαιώνω, βρέθηκα ἐγὼ νάρομαι ἀντίθετα πρὸς τὴ Γιαννούλα. Συναντηθήκαμε.

— Καλημέρα, μοῦ εἶπε σιγανά.

— Καλημέρα, τῆς εἶπα.

Ναί, ἔτσι γίνηκε. Καὶ εἶδα τὴ θλιμένη τῆς ἔκφραση. Ἦταν, στ' ἀλήθεια, πολὺ ὄμορφο κορίτσι. Ἦ καμπύλη τῶν φρυδιῶν τῆς χανότανε στοὺς κροτάφους. Καὶ τὰ μάτια τῆς. . . Τί χρῶμα εἶχαν τὰ μάτια τῆς, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ; Μενεξελιά; Ὅχι, ὄχι. Περιπλανήθηκα λίγο στ' ἀμπέλια, βροῖμα μετὰ τὸ μονοπάτι, γύρισα στὸ χωριό. Μὰ τί χρῶμα εἶχαν τὰ μάτια τῆς; Αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ;

Ρώτησα κα' ἔμαθα πῶς ἦταν θεόφτωχη. Δούλευε στὰ χωράφια κα' ἔτρεφε τὴν τρελλὴ μητέρα τῆς. Ἐμαθα ἀκόμα πῶς ὁ καπετὰν Στρατῆς, ὁ Ἀμερικάνος.

— Τ' χάλασι, γιόκαμ', τ' κουπιλιά.

Μὰ πῶς; Τί; Κανέναν δὲν ἤξερε. Νά, στ' ἀμπέλια, λέγανε.

— Καὶ τί τ' λιμπίστικι; Μήτι τούλια, μήτι κρέατα.

Ναί. Δὲν εἶχε τούλια. Δὲν ἦτανε παχειύ, δηλαδή, ἡ Γιαννούλα. Ἦτανε σὰν τὸ μακρόμισχο λουλούδι. Καὶ κάλλος στὸ χωριὸ θὰ πεῖ πάχος.

— Κ' ὕστισα φασ. . . ἔφγι κί τ'ν ἄφσι.

Ὁ καπετὰν Στρατῆς ὁ Ἀμερικάνος εἶχε δικὸ του καράβι.

— Μιγάλο σά καμπός, κι σπύτ' στού Μιγάλου δρόμου κι βιάς.

Μά ήτανε περαιομένος πιά στα χρόνια και φαινότανε ακόμη πιό γέρος ἀπὸ τὴν κακὴ ζωὴ καὶ τὸ ποτό, Εἶχε πιά καταστήσει ἀλκοολικός. Λίγο κρασί μπορούσε νὰ τὸν κάνει σωστὸ θυρίο.

Καημένη Γιαννούλα . . .

Ἐφυγε καὶ τὴν ἄφησε. Ποῖος ξέρει ἂν θ' ἀρμενίσει πιά ποτὲ τὸ καράβι του κατὰ τὸ νησί. Ἀποῦ τίποτα δὲν τὸν δένει μετὰ τὴν πατρίδα του. Ἦτοια. Μήτ' ἐαύ. Ἐαύ. . .

Τὸ ἄλλο πρωί, σὰ συναντηθῆκαμε :

— Καλημέρα, Γιαννούλα, τῆς εἶπα καὶ τράβηξα μαζί της τὸ μονοπάτι.

Ξαφνικά, ἔστριψε ἀπότομα τὸ κεφάλι. Μὲ κοίταξε. Τὰ μάτια της, τὰ μενεξελιά της μάτια, μὲ εἶδαν, μὰ τί ἦταν ; Πόθος ἢ φόβος ;

Δὲν ἔκαν' ἄλλο βῆμα μαζί της. Γύρισα στὴ σκά τῆς λεύκας. Μὰ τόξερα πὼς δὲ θὰ μὲ ναγουρίσει ἢ φυλλωσιά της. Ναί. Τόξερα.

Πέρασε ἡ βδομάδα τῆς ἀδειας, γύρισα στὴν Ἀθήνα.

Σὲ δυὸ χρόνια, ἡ ὑπερκόπωση, ἡ νευρική μου φύση, δὲν ξέρω — τί μ' ἐνδιαφέρει ; — μ' ἔκανε καὶ πάλι νὰ βρεθῶ στὸ νησί. Γιὰ νὰ βρῶ «μιάς ἐβδομάδος ἀνάπαυσιν», ὅπως ἔλεγε τὸ πιστοποιητικό μου. Μ' ἔκανε καὶ πάλι ἡ νευρασθένεια — κ' ἄς εἶναι εὐλογημένη — νὰ ἔχω στὴ διάθεσή μου ἑπτὰ μέρες τῆς ζωῆς μου, δικές μου. Μ' ἔκανε καὶ πάλι νὰ κατοικήσω στὴ φτωχικὴ κάμαρα τῆς κυρᾶς Κατίνας, νὰ ξαπλώσω κάτω ἀπὸ τὴ λεύκα, δίπλα στὸ ροδάκι, νὰ ξανατικρῶσω τὸ μονοπάτι. Τὸ μονοπάτι ποὺ τραβοῦσε φειδίτσια μὲς' στὰ περιβόλια καὶ χενόταν.

Ἡ Γιαννούλα ὅμως, ἡ Γιαννούλα δὲν περνοῦσε πιά ἀπὸ κεῖ.

Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ τῆς ἴδιας χρονιάς ποὺ ἔφυγ' ἀπὸ τὸ νησί, ἦρθε ὁ καπετάν Στρατῆς, ὁ Ἀμερικάνος. Ναί. Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, ἀνήμερα, τὴν ὥρα ποὺ ντάν... ντάν... ντάν... ἀργά, βυρειαὶ καὶ ρυθμικά, χτυποῦσε ἡ καμπάνα τῆς Βαγγελιστρας καὶ ντίν... ντίν... ντίν... ἀπαντοῦσε τὸ καμπανάκι τοῦ προφήτη Ἡλία, πρόβαλε στὸ λυμάνι ἡ σκούνα τοῦ καπετάν Στρατῆ.

Οἱ μαγαζάτορες τῆς παραλίας τὴ γνώρισαν μόλις τὴν ἀντίφωνα.

— Βορέϊ, τ' καπετάν Στρατῆ τοῦ καράβι.

Καὶ τὸ νέο μαθεύτηκε σ' ὅλη τὴν Κούλουρη.

Ὅταν πάτησε τὸ πόδι του στὸ νησί ὁ καπετάν Στρατῆς, δὲν ἔλειπε κανεὶς γὰρ τὸ καλῶς ὄρισες.

— Ἀκόμα κ' ἡ κὺρ γιατρός, γιόκαμ' κ' ἡ φαρμακεύς κ' ἡ νταντιλοῦ ἢ καμπούρα, ποὺ δὲ βγαίν' μῆτι στοῦ παραθύρ'. Οὐλου τοῦ νησί. Οὐλου.

Ἦτανε ντυμένος σὰ γαμπρός ὁ καπετάνιος. Ἡ κυρὰ Κατίνα θυμότανε πολὺ καλά. Φοροῦσε ἀκόμα καὶ γραβιάτα, μὰ ὠραία πλουμιστὴ γραβιάτα, καὶ χοντρὴ ἀλυσίδα στὸ γελένο, ἀπὸ τὴ μιὰ τσέπη στὴν ἄλλη.

Τράβηξε ἴσια στῆς Γιαννούλας. Μπήκε στὸ χιμῶσπιτο κ' ἔκλεισε τὴν πόρτα.

— Τί γένκι ἐκεῖ μέσα, κανεὶς δὲν ξέρ', γιόκαμ'.

Ὁ καπετάν Στρατῆς βγῆκε τὸ ἀπόγεμα. Πίσω του ἐρχότανε ἡ Γιαννούλα, ντυμένη τὰ περίφημα κουλουριώτικα ντυτικά, κειμήλιο κάθε σπιτιοῦ. Προσκύνησαν στὴ Βαγγελιστρα καὶ γύρισαν σπίτι.

Ὁ γαμπρός τράβηξε γιὰ τὴν ταβέρνα. Εἶχε μιὰ τέτοια χαρὰ, ποὺ τὸ πρόσωπό του ὀλόκληρο ἦταν ἓνα γέλιο. Μὰ δὲν ἔπιασε κουβέντα μὲ κανέναν. Κάθησε στὸ τραπέζι καὶ παράγγειλε κρασί. Τὸ ἤπιε, καὶ κράκ' ἔσπασε τὸ ποτήρι ἀπὸ χαρὰ. Ἄλλο κρασί, ἄλλο ποτήρι, ποὺ τὸ ἔσπασε κ' αὐτὸ ἀπὸ χαρὰ.

Κι' ἤπιε ἀπὸ χαρὰ πολὺ κρασί κ' ἔσπασε ἀπὸ χυρὰ κ' ἀπὸ μεθύσι πολλὰ ποτήρια. Ὑστερα, τὰ ποτήρια σποῦσαν, δὲν ἤξερες πιά γιατί. Ἀπὸ χαρὰ, ἀπὸ μεθύσι ἢ ἀπὸ θυμό ; Ἀπὸ ἓναν ἀλλόκοτο μουγκὸ ἄγριο θυμό ;

Ἀπὸ τὴν ταβέρνα βγῆκε τὸ μεσημέρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Οἱ ντουφεκιές τῆς Ἀνάστασης εἶχαν ἀρχίσει πιά νὰ πέφτουν. Τρικλίζοντας καὶ στραβοπατώντας, ὁ καπετάν Στρατῆς τράβηξε γιὰ τὸ Μεγάλο δρόμο. Γιὰ τὸ σπίτι του, ποὺ τὸ φύλαγε μιὰ γριούλα θειά.

Τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα γίνηκε ἡ χαρὰ. — Κι' ἀφτήνα δὲ ντράπκι, γιόκαμ', νὰ γίν' σκλήρα. Στ' χαρὰ τ'ς σκλήρα. Ἀκοῦς ;

Ἦσ, τσ, τσ. Κι ποῦ τοῦβρι αὐτὸ τὸ φ'στάν' ; Κανεὶς δὲν ξέρ', γιόκαμ'. Ἀὲν' τοῦβρι γαμπρός.

Καημένη Γιαννούλα . . .

Σ' ἔνευσε λοιπὸν σκλήρα, κυρία, αὐτὸς ὁ ἐξευρωπαϊσμένος Κουλουριώτης ; Καὶ τὸβγαλες τὸ μακρὸ τοπικὸ φουσιάνι μὲ τίς πολλὰς σοῦρες ;

Τὴ Δευτέρα τοῦ Πάσχα, πρωῖ-πρωῖ, ὁ γαμπρός ἔφυγε. Μπήκε στὸ καράβι καὶ τράβηξε γιὰ ποῦ ; Μήπως ξέρει κανεὶς ;

Ἐκεῖνος ἔφυγε, κ' ἡ νύφη ἔπεσε στὸ στόμα τοῦ κόσμου. Γιατί ἔφυγε ὁ γαμπρός ; Γιατί ντύθηκε σκλήρα ; Γιὰ τοῦτο καὶ γιὰ κεῖνο. Χίλια στόματα, χίλια γιατί.

Καημένη Γιαννούλα . . .

Καὶ τὴ λέγανε ἀκόμα Γιαννούλα. Ὁχι κυρὰ Μήτραινα. Μήτε κὰν κυρὰ Γιαννούλα. Πέρασαν μῆνες. Τὴν παράτησε, λέγανε. Τὴν παράτησε. Δὲ θὰ γυρίσει πιά ὁ ἀφέντης.

Μὰ ἐκεῖνη περίμενε. Κατοικοῦσε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ καπετάνιου, πάντα κλεισμένη μέσα. Τὴ βλέπανε νὰ κἀθεταὶ στὴ μεγάλη κάμαρα καὶ ν' ἀγναντεύει τὴ θάλασσα, πίσω ἀπ' τὸ τζίμι τὸ κλειστό. Πότε μὲ τὸ μαντήλι στὸ κεφάλι ἀλλὰ νησιώτικα, πότε χωρὶς μαντήλι ἀλλὰ σκλήρα, πάντα συγυρισμένη, πάντα ἔτοιμη, στήλωνε τὰ μάτια της, — μὰ τί χρῶμα εἶχαν τὰ μάτια

της ; — στήλωνε τὰ μάτια της στὸ γιολό.

Στὸ χρόνο ἀπάνω, ἀνήμερα τῆς Λαμπρῆς, ἦρθε τὸ καράβι. Ὁ Στρατῆς βγῆκε καὶ τράβηξε ἴσια στῆς ἀδερφῆς του.

— Τί στάθμα' κεῖ, γιόκαμ', κανεὶς δὲν ξέρ'.

Ὁ καπετάνιος ἔφυγε, σκνίπα στὸ μεθύσι, ἀπὸ τῆς ἀδερφῆς του. Σὰν ἔφτασε σπίτι του.

— Γυαλιὰ καρφιά, γιόκαμ', τᾶκανι. Οὐλα. Τόσα τόσα μικρὰ κομμάτια. Ἀκόμα κ' ἡ τὸν κατρέφτ', ἀκόμα κ' τὰ παντήλια. Ἐάσπασε ὄλα, κατέβηκε στὸ καράβι κ' ἔφυγε.

— Γιὰ ποῦ ;

— Κανεὶς δὲν ξέρ', γιόκαμ'.

Σὰν πέρασε καιρός, πρόβαλε καὶ πάλι ἡ Γιαννούλα πίσω ἀπ' τὸ κλεισμένο τζάμι. Πάντα συγυρισμένη, πάντα ἔτοιμη, καὶ μὲ τὰ μάτια — τὰ μάτι' αὐτὰ τὰ θεῖα, ποὺ σοῦ ἀνοίγουν τὴν κύλη τοῦ Παραδείσου — πάντα πρὸς τὴ θάλασσα στραμμένα.

* *

Περαιστικὸς κ' ἐγὼ μιὰ μέρα ἀπὸ τὸ μεγάλο δρόμο, τὴν εἶδα. Μὲ πῆρε ἡ ματιά της. Ἐστριψε ἀπότομα τὸ κεφάλι. Μὲ θυμήθηκε. Καὶ κεῖνα τὰ μάτια της, τὰ μενεξελιά, μὲ κοίταξεν μὲ . . . τί ἦταν ;

Καημένη Γιαννούλα . . .

IPΣIM

Ἡ ὀρθογραφία τῆς Ἀκαδημίας^(*)

11. Ἡ Ἀκαδημία καὶ ἡ Γραμματικὴ τῆς

Ἰσως ν' ἀπορήσει κανεὶς πῶς με ἀφορμὴ ἕναν Κανονισμό γιὰ τὴν ὀρθογραφία γίνεται τόσο διεξόδικος λόγος γιὰ μιὰ ἀνέκδοτη ἀκόμη Γραμματικὴ καὶ τὸν τρόπο πού ἐτοιμάζεται. Ἀλλὰ καθὼς δείχτηκε, δὲν μποροῦμε νὰ νιώσωμε τὴν ὀρθογραφία μιᾶς γλώσσας χωρὶς βία γραμματικὴ, καὶ αὐτὴ, ἤδη χαραγμένη στὸ λιγιστένο Διάγραμμα τῆς Ἀκαδημίας, καθρεφτίζει ὄχι μόνο τὸ γραμματικὸ τῆς ἰδανικὸ ἀλλὰ καὶ δλόκληρο γλωσσολογικὸ πρόγραμμα στὶς μεγάλες του γραμμές, πού παίρνει μάλιστα στὶς μέρες μας μεγαλύτερη ἐπικαιρότητα με τὴν ἀνάλογη σχολικὴ πολιτικὴ πού ζητεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σημερινὸ Ὑπουργεῖο. Ἀκόμη καὶ μερικὲς ἀντιθέσεις καὶ ἀντιφάσεις γραμματικὲς πού μνημονεύονται, εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ νὰ δείχτῃ πῶς στὴ Γραμματικὴ τῆς Ἀκαδημίας καθρεφτίστηκε μοιραῖα ἡ ἀνομοιογένεια τῆς Ἐπιτροπῆς πού ἀνάλαβε νὰ τὸ συντάξῃ καὶ ἀκόμη πλατύτερα ἡ σύνθεσις τῆς Ἀκαδημίας.

Ἔτσι ὅμως δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ λείψῃ καὶ κάποια γενικώτερη κριτικὴ τῆς τελευταίας, πού μαρτυρεῖ ὡστόσο τὴ σημασία πού δίνω στὸ νεοσύστατο ἀνώτατο ἴδρυμα. Μὲ τὸ ἐνδιαφέρον πού παρακολουθοῦν τὰ βήματά του πλατιοὶ κοινωνικοὶ κύκλοι καὶ τὸ κύρος πού μπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ, θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ βοηθήσῃ πολλαπλὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ τόπου. Γι' αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῇ ἐξαρχῆς πολλὴ προσοχὴ ὥστε νὰ μὴ γίνωνται βαριὰ λάθη. Καὶ ὁ ἔγκαιρος φωτισμὸς θὰ εἶναι ἴσως δυνατὸ νὰ τὰ προλάβῃ.

Ὅσο γιὰ μένα παρακολούθησα τὴν ἴδρυσις τῆς Ἀκαδημίας με κάποιο σκεπτικισμὸ. Ἐίχα στὸ νοῦ μου ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴ φτώ-

χεια τῆς ἐπιστημονικῆς μας ζωῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ περιστατικὸ πῶς ὁ ἑλληνικὸς ἀτομισμὸς, με τὰ καλὰ του καὶ με τὰ στραβά του, πού τόσο μᾶς ζημιώνουν στὴν κρατικὴ μας ζωὴ, ἀφῆσε ὡς τώρα καὶ στὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο νὰ ξεχωρίσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν ἄτομα μονωμένα, χωρὶς ποτὲ νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ πετύχῃ, ἀκόμη καὶ με τ' ἄτομα αὐτά, μιὰ ὀργανωμένη, συνολικώτερη, συνεργασία καὶ δράσις, πού ἀπαιτεῖ ὀρισμένες ἀρετὲς γιὰ ὀμαδική, συνεννόησις, παράλληλη ἔμμονη προσπάθεια καὶ ἀφυσίωσις σ' ἕνα ἀπρόσωπο ὑπερατομικὸ ἔργο. Καὶ εἶναι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τόσο εὐκολο, πῶς ἀπὸ ὀμαδικὲς ἐργασίαι νὰ καταστραφῇ καὶ τὸ καλὸ πού θὰ μπορούσαν ὀρισμένα ἄτομα νὰ προσφέρουν καὶ νὰ σήσῃ τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης μέσα σὲ πολυμελεῖς ἐπιτροπές, ὅταν μάλιστα αὐτὲς εἶναι μεγαλῶνυμες καὶ φανταχτερές. Ἔτσι λ. χ. καὶ με τὴ σύνταξι τοῦ παλιοῦ Ἱστορικοῦ λεγόμενου Λεξικοῦ, ὅ,τι ἀπότυχε ἢ δὲν πέτυχε, ἔλεγα, μιὰ φορὰ γιὰ λόγους τόσο ἀλληλεπιδέτους με τὴ νεοελληνικὴ ψυχολογία καὶ τὴν ὀργανωτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μας ἐπάρκεια, δὲν μπορούσε νὰ δικαιώσῃ μεγαλύτερη αἰσιοδοξία τῇ στιγμῇ πού θὰ τὸ ἔπαιρνε ἡ Ἀκαδημία. Πρόσωπα καὶ πράγματα θὰ ἔμεναν τὰ ἴδια, ἀφοῦ εἴμαστε πάντα ἐμεῖς κι ἐμεῖς, καὶ τὸ μόνο πού θ' ἄλλαζε θὰ ἦταν τὰ ἐξωτερικὰ πλαίσια καὶ τὰ ὄντομα, ἀφοῦ τὸ Γραφεῖο τοῦ Λεξικοῦ θὰ γινόνταν τώρα ἐξάρτημα μιᾶς Ἀκαδημίας καὶ οἱ συνεργάτες του θ' ἄλλαζαν ἴσως τίτλο. Ὅσο γιὰ τὰ χρηματικὰ μέσα, πού θὰ μπορούσαν τώρα νὰ εἶναι ἀφθονώτερα, εἶναι βέβαια καὶ αὐτὰ σὰ *pernis rerum* σπουδαῖος συντελεστής, ἀλλὰ δὲν εἶχα τὴν ἀπλοϊκότητα νὰ πιστεύω, πῶς αὐτὰ εἶναι τὸ πρῶτο οὔτε τὸ δεύτερο ἐμπόδιο γιὰ νὰ χαράξωμε φωτεινὰ καὶ σωστὰ τὸ δρόμο πρὸς ἕνα σημερινὸ ἔργο.

Δὲν παρακολούθησα τὴν ἄλλη δράσις τῆς Ἀκαδημίας ὡς τώρα, οὔτε καὶ θὰ ἤμουν γιὰ ἑλα εἰδικός. Ὅ,τι ὅμως βλέπω νὰ γίνεται με τὴ σύνταξι τῆς Γραμματικῆς τῆς, ὅπου μπορῶ εὐκολο νὰ ἔχω γνώμη, με δυναμώνει στὴν παλιά μου ἐπιφυλακτικότητά. Ἡ γραμματικὴ δράσις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔπως ἀρχίζει νὰ φανερώνεται, δὲν εἶναι καθόλου εὐλόγη, καὶ ἀπ' ὅ,τι φάνηκε ἤδη ἀπὸ τὸ δημοσιευμένο Διάγραμμα καὶ ἀπ' ὅσα ἄλλα φτάνουν στὴ δημοσιότητα, ἡ Γραμματικὴ πού θὰ μᾶς χαριστῇ φαίνεται τὸ πῶς ἀπροσδόκητο πού θὰ μπορούσαμε νὰ περιμένωμε στὶς μέρες μας ἀπὸ σιωπηλὸ ἀνώτατο τῆς περιπτώσεως μιᾶς Ἀκαδημίας. Στὸ σωτήριο χρόνο 1933, μιὰ Μειχτὴ Γραμματικὴ σὺν αὐτῇ πού τόλμησε νὰ φανταστῇ πῶς μπορεῖ νὰ προσφέρῃ στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, χωρὶς πολλὰ μέλη τῆς νὰ εἶναι κἀν καταταπισμένα γιὰ τὸ τί πρόκειται καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιδιωχτῇ με αὐτῇ, εἶναι πολὺ χειρότερη ἀπὸ τὴ Γραμματικὴ τῆς Μειχτῆς γλώσσας πού ζήτησαν κάποτε ὁ Χατζιδάκις καὶ ἄλλοι πολλοί, καὶ πού μιλοῦν οἱ Ἀθηναῖοι γραμματικογράφοι τοῦ 1931⁽⁵³⁾.

Ἦξεραν τουλάχιστον ἐκεῖνοι τί ἤθελαν, πίστεψαν στὸ ἰδανικὸ πού κήρυξαν νωρίτερα ἄλλοι, ἀτολμότεροι θιασῶτες τῆς προφορικῆς γλώσσας καὶ τοῦ σημερινοῦ χάους, καὶ στηριγμένοι στὴν πρώτη νίκη τοῦ δημοτικισμοῦ, ἐξίσου ὅμως ἀντίθετοι σὲ κάθε ὑπερβολή, πρὸς ὅποιον διεύθυνση, ἐργάστηκαν με περισσότερη εὐλιχρῖνεια ἀπὸ τοὺς χτεσινούς ἀντιδραστικούς ἀλλὰ καὶ με ἀφέλεια μεγαλύτερη —δίχως πρόληψη ἀρχαϊστικῆ ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἀρκετὴ ἐπιστήμη καὶ γνώσις τῆς γλωσσικῆς ἱστορίας, χτεσινῆς καὶ παλιότερης, δικῆς μας καὶ ξένης.

Ἔτσι ξεσπάθωσαν νὰ βάλουν τὸ ἰδανικὸ τους σὲ πρᾶξι καὶ ν' ἀπακρυσταλλώσουν γραμματικὰ τὸ χάος μιᾶς ὑποπτικῆς μεταβατικῆς γλωσσικῆς πραγματικότητος καὶ ἀδιαμόρφωτης ἀναρχίας. Τὴν περιφρόνησις γιὰ τὸ δρόμο πού ἔχει χαραγμένο τὸ φωτεινὸ ἔργο τῆς λογοτεχνίας ἀναπληρώνει με τὸ παραπάνω ὁ φραγκαττικισμὸς μιᾶς κοινωνικῆς μερίδας

ὑπερβολικὰ ἀκόμη ἐπηηρεασμένης ἀπὸ ξένες φιλοσοφίες, καὶ ζωῆς ὄχι ἀρκετὰ θεμελιωμένης στὰ στοιχεῖα τοῦ ἐθνισμοῦ, ἐκείνων προπάντων πού ὕψωσαν τὴν ἀπαίτησις νὰ γίνων με τὸ ἰδίωμα πού μιλοῦν πρότυπα γραμματικὰ τοῦ λαοῦ τους. *L'emina dux viae*. Θὰ ἦταν ἴσως κάποια λύσις, γιὰ ὄσους μένουν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ αὐτὴ μονογλωσσία. Ὅσοι πιστοὶ ἄς ἀκολουθήσουν σιωπηλὰ καὶ θὰ δοῦν μόνοι τους ἀν στὴ βία τῆς αὐτῆς ἐξασφαλίζεται ἡ κοινὴ πού ὄλοι ζητοῦμε.

Ἦ εἶναι ὅμως ἐκεῖνο πού φιλοδοξεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ὁ διπλοπρόσωπος Ἴανος τῆς Μειχτῆς Γραμματικῆς τῶν τῶσων σοφῶν, ἀθηναίων πάντα καὶ αὐτῶν, τῆς Ἀκαδημίας;

Ἡ Γραμματικὴ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν πιστοποιεῖ κάτι πού παρατήρησα καὶ ἄλλοτε. Πῶς ἡ καθαρεύουσα ἔχει πιά κλονιστῆ, ὄχι μόνο πρακτικὰ, καθὼς λ. χ. τὸ βλέπομε κάθε μέρα στὶς ἐφημερίδες, ἀλλὰ καὶ θεωρητικὰ, στὴν ψυχὴ τῶν περισσότερων ὀπαδῶν τῆς. Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιαστῇ πιά, ἢ τουλάχιστο νὰ πιάσῃ στὴν κοινωνία καὶ νὰ τὴν παρασύρῃ, κἀνένας νέος τῆς σημασιφόρος, με τὰ παλιὰ γλωσσολογικὰ πυροτεχνήματα, ἀπὸ κείνους πού γνωρίσαμε σὲ περασμένα πιά χρόνια. Γι' αὐτὸ βλέπομε τοὺς ὀπαδοὺς τῆς νὰ συνθηκολογοῦν τώρα καὶ νὰ δέχωνται σὲ μιὰ Γραμματικὴ τύπου ὡς τώρα τάχα χυδαίους, πού πρόκειται ν' ἀναγνωριστοῦν σύμφωνα με παλιὰ συνταγὴ στὸ τυπικὸ «τῆς ἀπλουστερίας μορφῆς τῆς ἐπισήμου γλώσσας» (Χατζιδάκις), τῆς ὡστόσο ἀναπλοποιητῆς.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ χαιρετῶ στὴ Γραμματικὴ τῆς Ἀκαδημίας μιὰ νίκη τοῦ δημοτικισμοῦ, ἀφοῦ τὸ ἀναπάντεχο αὐτὸ φαινόμενο τῆς Μειχτῆς Γραμματικῆς ὠρίμασε με τὴν προσπάθειά του καὶ με τὸ ἀργὸ μὰ βέβαιον ἐπίσημο τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας πρὸς τὴ ζωὴ, πρὸς τὴ δράσις καὶ πρὸς τὴν αὐτοεπίγνωσις. Καὶ μπορούμε καὶ νὰ εὐχαριστήσωμε τὴν Ἀκαδημία, πού με τοὺς περισσότερο συγχρονισμένους ἀντιπροσώπους τῆς βοηθεῖ νὰ διαλυθῇ ἡ ἀρχαϊστικὴ πλάνη.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μπορούμε νὰ φανταστοῦμε καὶ μιὰ Γραμματικὴ, ἄς εἶναι καὶ τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου νὰ βρίσκωνται καταχωρισμένοι ὄλοι οἱ τύποι ὅσοι γράφονται ἢ γράφθηκαν ἀπὸ τοὺς νέους ἑλληνες. Μὴ δὲν ἀ-

(53) Γραμματικὴ. Τύποι καὶ κανόνες τῆς κοινῆς ὀμιλουμένης νεοελληνικῆς. Μελέτη γραμμένη ἀπὸ ἀθηναίους. Ἀθήνα 1931, 69 σελ.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

ποχτοῦμε σήμερα καὶ Λεξικά τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ὅπου συνανακατιώνονται — μὲ τὴ συνεργασία μάλιστα δημοτικιστῶν — ἄλλες οἱ λέξεις ποὺ ἀνθίσαν σ' ἑλληνικὰ χεῖλη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα — μαζί ἴσως καὶ ὅσα τῆς καθαρεύουσας ἀνθίσαν μόνο στὸ χαρτί;

Δὲν εἶναι ὅμως μιὰ ἀποκλειστικὰ ἐπιστημονικὴ ἢ ἱστορικὴ Γραμματικὴ ποὺ μᾶς χρειάζεται σήμερα — οὔτε εἶναι αὐτὴ ποὺ θέλει νὰ μᾶς προσφέρῃ ἡ Ἀκαδημία. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ μιὰ χρηστικὴ γραμματικὴ, ποὺ θὰ βοηθήσῃ νὰ ρυθμιστῇ ἄμεσα ἡ ἔμμεσα ἢ γλωσσικὴ μας κατάστασις καὶ ποὺ μὲ τὴ σχολικὴ τῆς καθιέρωσις θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ μὲ τὸν καιρὸ σὲ μεγαλύτερη γλωσσικὴ ἁρμονία — στὴ μονογλωσσία. Ἀλλὰ πῶς καὶ σὲ ποιά βάση θὰ πραγματωθῇ αὐτό, ἔτσι ποὺ νὰ ὑπερνικηθοῦν οἱ ἀντιθέσεις δημοτικισμοῦ καὶ ἀρχαϊσμοῦ, ἢ ἀπόστασις δυὸ τυπικῶν, χωρισμένων ἀπὸ δυὸ δόκλιπρες χιλιετηρίδες;

Γιὰ τέτοιο ἔργο δὲν μπορεῖ κανεὶς, οὔτε ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν οὔτε καμιά ἄλλη Ἀκαδημία, νὰ σβῆσῃ μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ δυσκολίες δημιουργημένες ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ μοίρα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μόνο μὲ τὴ δημιουργικὴς δυνάμεις τὴς κρυμμένες στὰ σπλάχνα τοῦ ἔθνους, μόνο μὲ τὴν καλλιέργεια καὶ τὸν πλουτισμὸ τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας, μόνο μὲ τὴ συμμόρφωσις ἢ μὲ τὸν πλουτισμὸ τῆς δημοτικῆς, ὅσο αὐτὸ δείχεται ἀπαραίτητο, μὲ στοιχεῖα μορφολογικά, ποὺ ἡ λογοτεχνία προπάντων κρίνει ἄξια καὶ ἀφομοιώσιμα, θὰ γίνῃ δυνατὸ νὰ καταχτηθῇ μὲ τὸν καιρὸ ἡ μονογλωσσία καὶ ὁ τύπος τῆς ἑθνικῆς γλώσσας.

Χρέος μας εἶναι γι' αὐτὸ νὰ κάμωμε ὅ,τι εἶναι στὸ χέρι μας γιὰ νὰ βοηθήσωμε — ἢ τουλάχιστο νὰ μὴν ὑψώνωμε ἑμπόδια. Χρέος μας νὰ συντελέσωμε νὰ γίνῃ γλώσσα τῆς παιδείας, ὅλο καὶ πλατύτερα καὶ πιδ ψηλά, ὁ γραμματικὸς τύπος ποὺ καθιέρωσε ἡ λογοτεχνία. Χρέος μας, ὅπου αὐτὸ κρίνεται ἀναγκαῖο, νὰ φυλάξωμε, γιὰ τὴ μεταβατικὴ ἐποχὴ ποὺ ζοῦμε, μῆσιν στὴν ἐκπαίδευσιν κάποιαν θέσιν στὴν καθαρῆσιν, ποὺ σημαίνει γιὰ μᾶς τοὺς σημερινούς κάτι — ἔτσι ὅμως ποὺ νὰ μὴ ζημιώνεται κείνη οὔτε ἡ γλωσσικὴ οὔτε ἡ οὐσιαστικὴ μὀρφωσις, καὶ νὰ μὴν ἐμποδίζεται καὶ κόβεται ὁ δρόμος ποὺ θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ στὸ τέρμα. Καὶ τὸ χρέος

αὐτὸ εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερο ὅσο πρόκειται γιὰ μιὰ Ἀκαδημία.

Ἡ σημερινὴ μας ἄλλωστε γλωσσικὴ — γλωσσοκοινωνικὴ καὶ γλωσσοεκπαιδευτικὴ — κατάστασις εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ καρπὸς ποὺ ἔδωσε τὸ αἰσιόδοξο δημιουργικὸ ζύπνημα τοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἀνθίσμα τῆς λογοτεχνίας τοῦ ὕστερ' ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ λήθαργο. Αὐτοῦ ἀποτέλεσμα εἶναι καὶ ἡ σημερινὴ ἀναμφισβήτητη ὑποχώρησις τοῦ ἀρχαϊσμοῦ μὲ τὴ Μειχτὴ Γραμματικὴ. Ἔτοιχα ὅμως κοδικοποίηση εἶναι ὄχι μόνο ἑμπόδιο καὶ φραγμὸς ἀλλὰ καὶ ἀδικη, ἀφοῦ γίνεται στὴ βάση τῆς καθαρῆσιν, μὲ Γραμματικὴν ποὺ αὐτὴν κυρίως θέλει νὰ προαχθῇ.

Πῶς εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ δεχτοῦμε νὰ σταματήσωμε ἔτσι κοντόθωρα καὶ ἀντιδραστικὰ μιὰ σωτήρια γλωσσικὴ ζύμωσις καὶ ἀνέλιξις, συνεπισημοποιώντας τὰ δυὸ ἀντίθετα τυπικά στὴ γλωσσικὴ συνείδησις καὶ τὸ αἰσθημα ἐκείνων προπάντων, ποὺ πρέπει ἀκριβῶς νὰ τοὺς βοηθήσωμε νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὴ διγλωσσία, γιὰ νὰ φέρουν μαζί τους, μαζί μὲ τὴν αὐριανὴν Ἑλλάδα, γλωσσικὴν κατάστασις ὁμαλώτερη ἀπὸ τὴ σημερινή; Μήπως θὰ τὸ πετύχωμε, ἀν τὴ διγλωσσία ποὺ εἶχαμε πρὶν ἀνάμεσα στὴ ζωντανὴν λαλιὰ καὶ τὸ γραπτὸν λόγον, τὴ μητρικὴν γλώσσα καὶ τ' ὄργανον τῆς παιδείας, τὴ μεταφέρωμε τώρα περήφανα μέσα στὴν καρδιά τῆς παιδείας;

Γιὰ νὰ τὸ πετύχωμε δὲ χωροῦν ἀτολμοὶ συμβιβασμοί, οὔτε φτάνει ν' ἀναγνωριστῇ στατικὰ κατάστασις ἐπιβλημένη πρὸς τὴν ἐξελιχθῆσιν, μὲ Γραμματικὴν ποὺ θὰ εἶναι, ὅσο θὰ τὸ ἐπιτρέπη ἡ ἀρχαϊστικὴ τῆς βάση, ἄθροισμα δυὸ τυπικῶν.

Γιὰ τὴ μέση παιδεία θὰ χρειαστῇ δίχως ἄλλο παράλληλα μὲ τῆς δημοτικῆς ἢ γραμματικῆς διδασκαλίαν τῆς καθαρῆσιν. Γιὰ τὴ δημοτικὴ ὅμως παιδεία, τὸ περισσότερο καὶ τὸ μόνο ποὺ μποροῦμε νὰ κάμωμε εἶναι νὰ δώσωμε κάποια θέσιν σ' αὐτὴν, μὲ σκοπὸ τὴν κατανόησιν τῆς — καὶ ὄχι βέβαια τὴ χρῆσιν, γραπτὴν καὶ προφορικὴν, ἢ μόνον γραπτὴν⁽⁵¹⁾.

(51) Ἡ κατανόησις εἶχε ὀριστὴ μοναδικὸς σκοπὸς γιὰ τὴ διδασκαλίαν τῆς καθαρῆσιν μὲ τὸ μεταρρυθμιστικὸ πρόγραμμα τοῦ 1917 καὶ εἶχε

Δὲν ὑπάρχει θέσιν γιὰ τίποτε ἄλλο. Οὔτε γιὰ οὐστηματικὴν παράλληλην οὔτε γιὰ ἐπιοικδομημένην γραμματικὴν διδασκαλίαν. Ὁ γέννησος αὐτὸ χάος ἀφάνταστο μέσα στὸ σχολεῖο ποὺ ἀποκλειστικὰ μορφώνει τὰ 90% τουλάχιστο τῶν ὁμογλωσσίων μας, καὶ θὰ ἦταν ἡ χειρότερη λύσις ποὺ θὰ μπορούσε νὰ φανταστῇ κανεὶς καὶ ποὺ κανένας ὡς τώρα δὲν τὴν ὑποστήριξε. Πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ, πρὶν καλὰ καλὰ γίνῃ κάπως συνειδητὴν στὸ παιδί τὴ μητρικὴν του γλώσσα καὶ νὰ παγιωθῇ κάπως ἡ γνώσις ἀπὸ τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς τῆς, νὰ τοῦ δώσωμε, παράλληλα ἢ καὶ παρατώντας τὴν ξαφνικά, τὴ γραμματικὴν τῆς καθαρῆσιν, καὶ πῶς θὰ καλλιεργηθῇ τὸ αἰσθημα τοῦ σωστοῦ καὶ ἡ σωστὴ χρῆσις μῆσιν σὲ τέτοιο γλωσσοεκπαιδευτικὸν πελάγιον, ποὺ θὰ ζημιώσῃ κείνη καὶ τὴν οὐσιαστικώτερην μὀρφωσις;

Ἄς ἀφήσωμε δὲ καὶ τὸ ἄλλο, πῶς γιὰ μᾶς στὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὰ περισσότερὰ μας δημοτικὰ σχολεῖα ἔχουν ἕνα μοναδικὸν δάσκαλον γιὰ ὅλες τὴς ἑξὶ τοὺς τάξεις, ἢ καθιέρωσις δυὸ διαφορετικῶν γλωσσικῶν τύπων μέσα στὸ δημοτικόν, ποὺ σημαίνει δυὸ σχολικὴς γλώσσες καὶ δυὸ ὄργανα διδασκαλίας στὴν ἑθνα αἰθουσα — ἐναλλασσόμενες

ἀποκλειστὴν καθε οὐστηματικὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν. Ἔτσι ὄριξε τὸ Β. Δ. (20 Ἰουνίου 1921) «περὶ ὀρθογραφικῆς καὶ γραμματικῆς διδασκαλίας τῆς Β' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου». «Καθαρεύων λόγος. Α) Ἀνάγνωσις: Σκοπὸς ἡ ἀπαιστος λογικὴ ἀνάγνωσις. Κατανόησις τοῦ περιεχομένου καὶ ἀπόδοσις εἰς τὴν μητρικὴν γλώσσιν. Β) Γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ διδασκαλία: Ἀντιπαράθεσις καὶ σύγκρισις τῶν συχνότερα παρουσιαζομένων τύπων τοῦ ἀναγνωστικοῦ πρὸς τὰς ἀντιστοιχίας τῆς μητρικῆς γλώσσας (Δελτίον Ἰπουργείου Παιδείας 1921, ἀρ. 18—19, σ. 112).

Ἡ ἀναγνωστικὴ τῆς καθαρῆσιν ἦταν κυρίως μεθοδικὰ γλωσσικὰ βιβλία ποὺ θὰ πρόσφεραν βαθμιαία στὸ μαθητὴ τὴς δυσκολίας τῆς ἀγνωστῆς γι' αὐτὸν ὡς τὴν ἑθνα γλώσσας, καὶ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἶχε παρασκευαστῇ καὶ ρυθμιστῇ γραμματικὰ καὶ λεξιλογικὰ τὸ μοναδικὸν ἀναγνωστικόν γιὰ τὴν καθαρῆσιν τοῦ δάλλου, στὴς δυὸ τριετίες τοῦ ὅμοιου τῶν ἀνώτερων ἐποπτῶν (1917—1920, 1923—1926). Στὴ σχολικὴ ὡστόσο πράξις τὰ πράγματα δὲ φυλάχτηκαν ἀργότερα στὴν βάση αὐτὴν, γιὰ πολλοὺς λόγους. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἰπουργεῖο οὔτε γιὰ τὴν προκήρυξιν καὶ ἐγκρίσιν τῶν κατάλληλων ἀναγνωστικῶν φρόντισε οὔτε καὶ γιὰ νὰ ὁδηγήσῃ σωστά τοὺς δασκάλους πῶς θὰ γίνεταὶ σκοπιμώτερα ἡ διδασκαλία τῆς καθαρῆσιν. Γι' αὐτὰ ὅμως ὅλα θὰ πρέπη νὰ γίνῃ ἄλλοῦ μεγαλύτερος λόγος.

κατὰ τὴς ὥρες διδασκαλίας καὶ κατὰ τὴν τάξιν ποὺ θὰ διδάσκωνται, ὅχι ἔμωσ καὶ γιὰ τὴς ἄλλες τάξεις ποὺ θ' ἀκούσιν στὴς ὥρες τῆς σιωπηλῆς ἐργασίας — ἢ σιμαίνῃ ἀφάνταστικὴ βαθυλογία. Ἄν ἦταν νὰ μπόρῃ ἀληθινὰ νὰ ἐφαρμοστῇ θὰ τρέλαινε τὸ δάσκαλον καὶ θὰ παλάθωνε, τόσο στὸ μάθημα τῆς καθαρῆσιν ὅσο καὶ τῆς δημοτικῆς παιδείας, ποὺ μιὰ φορὰ λ. χ. ὁ ἀκούσαν μπόροῦσαμε νὰ δοῦμε σιὸ σπῆτι νὰ πέφτουν καὶ μιὰ ἡδυάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐν τῇ οἰκίᾳ νὰ πίπτωσι.

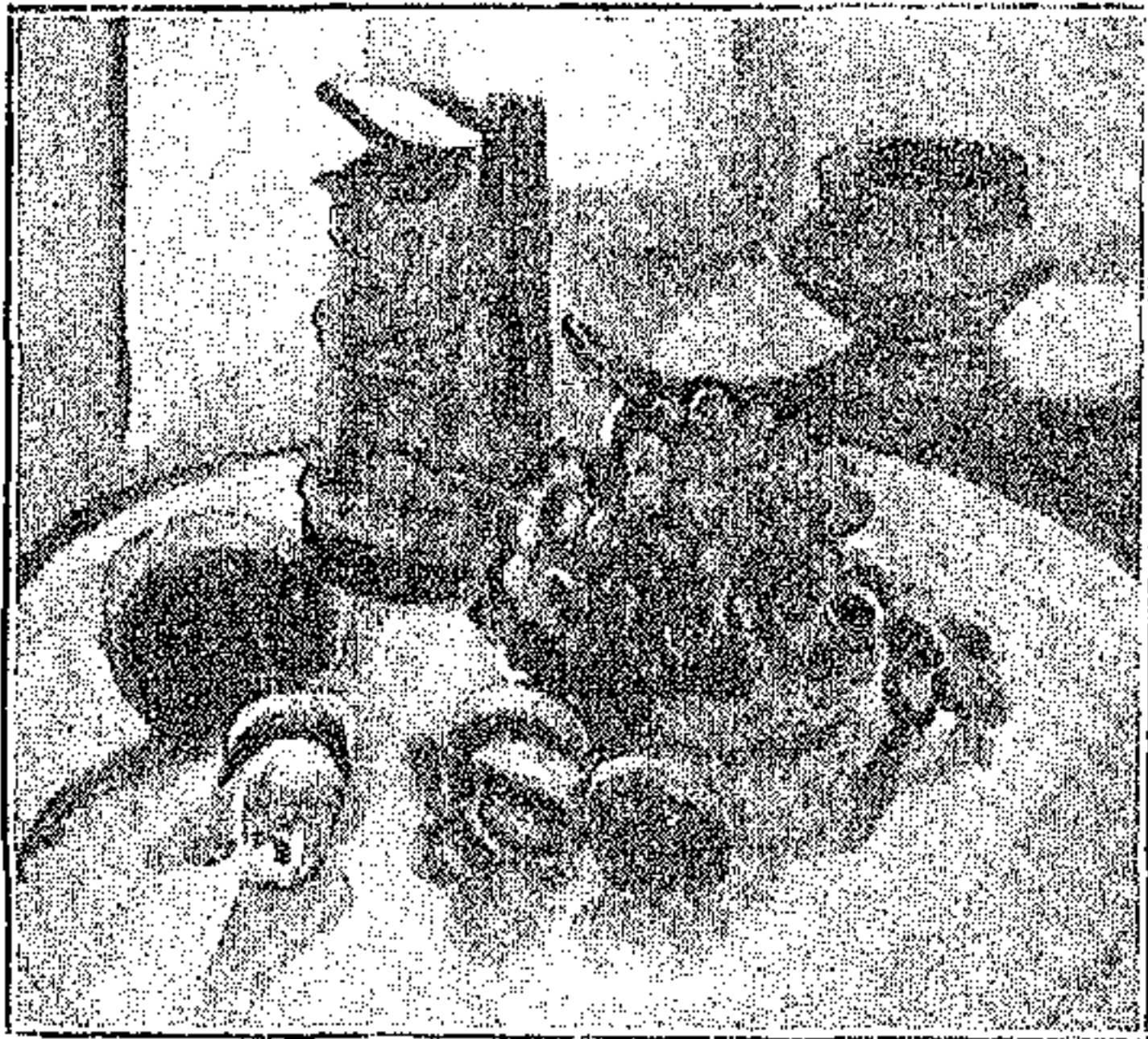
Στὴν πράξις ὅμως φυσικὰ θὰ μιλήσῃ ὁ δάσκαλος, πελαγωμένος ἀνάμεσα στὰ δυὸ τυπικά τῆς Μειχτῆς σχολικῆς γλώσσας, μιὰ γλώσσα ἀναγκαιωμένη καὶ μειχτὴ ἀπ' ὅλους τοὺς δυνατοὺς συνδυασμούς: ἡδυάμεθα νὰ δοῦμε καὶ μπόροῦσαμε νὰ ἴδωμεν καὶ ἡμποροῦσαμε νὰ ἴδωμεν νὰ πέφτουν ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ νὰ πίπτωσιν εἰς τὸ σπῆτι καὶ νὰ πίπτουν καὶ νὰ πέφτωσι — γιὰτί ὄχι; — εἰς τὴν οἰκίαν⁽⁵²⁾.

Καὶ τὰ παιδιὰ θ' ἀποροῦν μὲ τοὺς διπλοὺς γλωσσικοὺς θεοὺς ποὺ οἱ ἀνυποψίαστοι σοφοὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν βοηθοῦν νὰ καθιερωθῇ στ' ὄνομα τῆς γλωσσικῆς εὐκοσμίας μὲ τὴν συνεργασίαν τοὺς στὴ Συνταχτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Γραμματικῆς τῆς Ἀκαδημίας, μὲ τὴν σιωπηλὴν καὶ ἀδιαμαρτύρητην συμμετοχὴν τοὺς σ' αὐτὴν ἢ καὶ μόνο μὲ τὴν παρουσίαν τοὺς καὶ μὲ τ' ὄνομά τοὺς, σ' Ἐπιτροπὴν ποὺ χωρὶς ξεκαθαρισμένο πρόγραμμα ἐτοιμάζει μιὰ χρηστικὴν πάντα Γραμματικὴν.

Ἡ ξανακαθιέρωσις ἄλλωστε τῆς καθαρῆσιν σὰ γλώσσας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, μὲ τὸ σκοπὸν νὰ γράφεται ἀπὸ τοὺς τροφίμους τοῦ καὶ νὰ μιλιέται, θὰ ἦταν ξαναγύρισμα σὲ καθεστῶς ποὺ δείχτηκε ἀπραγματοποίητο σὲ παλιότερα χρόνια, μὲ πολὺ εὐνοϊκώτερους τότε ὄρους, κοινωνικοὺς καὶ ἐκπαιδευτικοὺς (ἀποκλειστικὴ διδασκαλία τῆς), χρεοκοπημένο ὀριστικὰ στὴ συνείδησιν τῆς φωτισμένης κοινωνίας μὲ τὴν κριτικὴν ποὺ τοῦ εἶχε γίνεταὶ γιὰ δεκαετίες, καὶ ὑπερνικημένο μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ 1917. Δὲν πρόκειται βέβαια ὅσοι συνεργάστηκαν γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἐκείνη, νὰ ξαναρχίσουν νὰ συζητοῦν τὰ παλιὰ ἐπιχειρήματα.

(52) Βλ. Ἐριανταφυλλίδην, Δημοτικισμὸς σ. 41.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ

Μ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΡΑΝΙΚΑ

NATURE MORTE

Αὐτὸ δὲ ἔλειπε. Χρέος ὅμως γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ νομίζουν πὼς μποροῦν νὰ γίνωνται συνυπεύθυνοι στὴν προσπάθεια νὰ δημιουργηθῆ νέο γλωσσικαὶ παιδευτικὸ καθεστῶς, διαφορετικὸ μάλιστα ἀπὸ τὸ παλιὸ τῆς ἀποκλειστικῆς καθαρεύουσας, νὰ τὸ στηρίξουν καλύτερα.

Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ ν' ἀπαλλάξωμε ἐντελῶς τὰ σημερινὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς διγλωσσίας, τόσο βαθιὰ ριζωμένης στὰ περασμένα. Θὰ ἔχουν καὶ αὐτὰ νὰ πληρώσουν τὸ φόρο τους σ' αὐτὴ. Ἀλλὰ δὲ μᾶς ἐπιτρέπεται τόσο ἐγωιστικὰ—καὶ μάλιστα σὲ λόγιες ομάδες ἢ ὀργανώσεις, εἴτε τὴν Ἀκαδημία εἴτε τὸ Ὑπουργεῖο—νὰ τοὺς βαρύνωμε, ἢ γενεὰ μὲς, ἐκείνους ποὺ ἔρχονται, μὲ τὴν πολυτέλεια καὶ μὲ τὸ ἀβάσταχτο βῆρος τῆς ἀντινομίας δυὸ τυπικῶν τῆς μητρικῆς τάχα γλώσσας—εἴτε σὲ δυὸ χωριστὲς γραμματικὲς θὰ διδάσκωνται εἴτε καὶ μὲ τὴν Μειχτὴ Γραμματικὴ τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ μήπως ἄλλαξαν τὰ πράματα γιὰ τὴν παιδαγωγική, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ γλωσσολόγος τῆς Ἀκαδημίας, ὁ κ. Χατζιδάκις, ἔλεγε, χωρὶς ἄλλωστε νὰ πολυσυμπαθῆ τοὺς δημοτικοὺς τύπους, πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ μποῦν ὅσα σήμερα λέγονται καὶ γράφονται σὲ μιὰ γραμματικὴ καὶ πὼς «θὰ ματαιοπονήσῃ... θὰ μοὶ συνομο-

λογήσῃ πᾶς πείρᾶν τινα κεκτημένους τῶν σχολειακῶν ἡμῶν πραγμάτων»; Βρίσκεται κανένας ἀκαδημαϊκός—γραμματικός, παιδαγωγός ἢ ἄλλος—ποὺ νὰ μὴ συνομολογῇ τὴν ματαιοπονίαν αὐτὴν, ποὺ ἐπιχειρεῖ ἢ Ἀκαδημία; Ἡ μήπως ἢ Ἀκαδημία, τ' ἄλλαξε ὅλα αὐτὰ, καθὼς ὁ γιατρός ἐκεῖνος τοῦ Μολιέρου; (54)

Δὲν ἔχει. Χρειαζόμαστε ἀπὸ τὴν πρώτη τάξη τοῦ σχολείου σὲ ὀλόκληρην τὴν παιδείαν σχολικὴ γλώσσα καὶ γραμματικὴ ὅσο γίνεται πιὸ ἐνιαία—ἐκφράστηκα ἔτσι, ἐπειδὴ ἀπόλυτη ἐνότητα εἶναι γιὰ μᾶς, τουλάχιστο σήμερα, ἀκατόρθωτη—σὲ ὀρισμένη βῆσιν. Ὅσο καὶ ἂν οἱ ἀντινομίες τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς μᾶς ἐπιβάλλουν γιὰ σήμερα

μιὰ συνθηκολογήσῃ καὶ κάποιον συμβιβασμὸν, σχετικὰ μὲ τὴν καθαρεύουσα, ὅποιος δὲν ἀντικρίξῃ τὴν κατὰ κράτος ἀπὸ τὸ γραφεῖο του καὶ μὲ τὴν ἀρχαϊκὴ πρόληψη, θὰ νιώσῃ πὼς καταστρέφωμε τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὅσο ἐπιμένωμε νὰ τοῦ

(54) Βλ. Χατζιδάκι, Γλωσσικά καὶ ἐκπαιδευτικά. Ἱστορικὴ Ἑπετηρίς Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου 9 (1913-14) 1915 σ. 20α. Περὶ τῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκτικῆς γραμματικῆς σ. 18α: «Ἄν λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν διὰ γράφωμεν ἐπιτιθεταί, ἐκτίθενται, ἀποδεικνύται, συνίσταται, θεωρηθῆτω... ἡγάπων, ἐτόλμων, ἀξιοῖ, ἐκαληροῖ, δικαιούται, ὁ κύων, τῆς γλώσσας, τῆς θαλάσσης, τῆς μελλοσύνης, τῶν μελλοσῶν, ἢ γυνή, ὁ ἀνὴρ, ὁ πατήρ, ὁ ποῦς, ἢ χεῖρ, αἱ τιμαί, τὰς τιμὰς, ὡς ἔγγιστα... ἦτοι παμπόλλους τύπους τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς ἀλλὰ παρ' αὐτοὺς γράφωμεν ἐπίσης [ἀντὶ γράφωμεν ἀπὸ τὸν κ. Χατζ. σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ βλέποντας τὴν δημοτικὴν, μόλις τίς ἀντίθετες προσπάθειές του νὰ προῶδῃ, ξανάδειξε ἔξαφνη συμπάθεια γι' αὐτὴ] καὶ τοὺς νεωτέρους ἀγαπαῖου, ὀμιλοῦσα, ἀποδεικνύεται, ἢ γυναικί, ὁ πατήρ, τὸ σκυλλί, τὸ χέρι, τὸ πόδι, οἱ τιμές, κλπ. [δυὸ μόλις χρόνια πρὶν, σὲ 1913, λογάριζε ὁ κ. Χ. τοὺς τύπους δόξες, τιμές, μὲ κείνους ποὺ εἶναι «ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ἐπισημον ἡμῶν γλώσσαν» καὶ ποὺ εἶναι ἀντίκεινται εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἡμετέρου κράτους (βλ. Χατζιδάκι, Ἐκθέσεις περὶ τῶν εἰς κρίσιν ἐπιβληθέντων ἀναγνωσμάτων. Παράρτ. Ἱστορικὴ Κυβερν. 1915, Ἱεῦχ. Β' ἀριθ. 68, 78, 83, 86)]. Καὶ ἔπειτα ὡς φροντίσῃ νὰ περιλάβῃ πάντα

ἐπιβάλλωμε δυὸ ἀντίθετους γλωσσικοὺς θεούς. Καλύτερα τότε νὰ εἶχαμε τὸ θάρρος νὰ ξαναγυρίσωμε ἀποφασιστικὰ πίσω στὴν ἀποκλειστικὴ καθαρεύουσα μὲ τὰ χοιρίδια ποὺ κοῖζουσι, τὰ ῥῶ καὶ τὰ ἴα. Τὸ πρῶμα δὲ θὰ ἦταν ἴσως τόσο δύσκολο, τουλάχιστο γιὰ τὴν Ἀκαδημία. Θὰ μπορούσε νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ ἐδῶ τὴν γνώμη τοῦ μέλους τῆς κ. Χατζιδάκι (57).

Αὐτὰ ὅμως δὲ γίνονται καὶ τὰ ποτάμια δὲ γυρίζουν πίσω. ἔχει καὶ ἢ Ἀκαδημία νὰ βρῇ, μὲ βῆσιν πάντα τὴν μονογλωσσίαν, τὴν λύσιν τῆς, ἂν νομίζῃ πὼς ἦταν ὑπερβολικοὶ οἱ ἄλλοι, καὶ πὼς ὑπάρχει καὶ ἄλλη λύσις ἀπὸ κείνη ποὺ ἐγκαινιάστηκε σὲ 1917. Νὰ ξέρῃ ὅμως πὼς πολὺ σωστὰ πάλι παρατήρησε ὁ ἴδιος πάντα κ. Χατζιδάκις, πὼς τὸ ἕνα φέρνει τὸ ἄλλο, «συνεπάγεται ἀναγκαστικὰ τὴν χρῆσιν ἄλλων δημοδεστερῶν... τοῦ μαθητῆ» καὶ ὅτι ἂν δὲν πρόκειται νὰ παύσῃ μὲ τὴν σχολικὴν γλώσσαν καὶ ν' ἀλλάξῃ τοὺς τύπους τῆς κάλλε λίγο, μαζὶ μὲ τὰ ὀρθογραφικὰ Διαγράμματα, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν στηρίξῃ σὲ πάγια βῆσιν.

Γιὰ νὰ βρεθοῦν ὅμως αὐτὰ χρειάζεται ἐνδιαφέρον καὶ ἐνημέρωσις, ἀπροκατάλλη-

ταῦτα, ἀφοῦ σήμερον πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα πάμπολλα φέρονται ἐν τοῖς βφ' ἡμῶν γραφομένοις, ἐν τῇ γραμματικῇ τῇ προωρισμένῃ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ὡς διδάξῃ αὐτὰ τοὺς μικροὺς μαθητάς. (ὅτι θὰ ματαιοπονήσῃ, τοῦτο, ἐλπίζω, θὰ μοὶ συνομολογήσῃ πᾶς πείρᾶν τινα κεκτημένους τῶν σχολειακῶν ἡμῶν πραγμάτων. Ἡ ἐμὴ πείρα τῶν μεγάλων δυσκολιῶν τούτων ἐπέσει μὲ...)

(57) Ἱεῦχ. λ.χ. Χατζιδάκι, Αἰ δὴθεν δυσχέρεια, συνέντευξις στὸ «Ἐμπρός» 2 Μαρτ. 1911. «Ἐὰ λεγόμενα περὶ δυσκολίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γλώσσας ἐν τῇ δημοτ. σχολείῳ, ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ διδάσκῃται ὁ παῖς τὸ κῆρον καὶ ῥῶν ἀντὶ σκυλλί, ἀβγό [καὶ ἐδῶ ἀκολουθεῖ ἢ Ἀκαδημία σήμερα τὴν γραφὴν αὐτὴν ποὺ μεταχειρίστηκε ἀπὸ τὰ 1918 ἢ σχολικὴ δημοτικὴ, βλ. Ἱστ. τριανταφυλλίδου, Ἐὶς τὸ πρόβλημα, σ. 53] καὶ τὰ τοιαῦτα δένειναι σοβαρὰ ἀντιρρήσεις... Ἐὶς τὸ πᾶν εἶναι ζήτημα μεθόδου καὶ οὐχὶ λέξεων...»

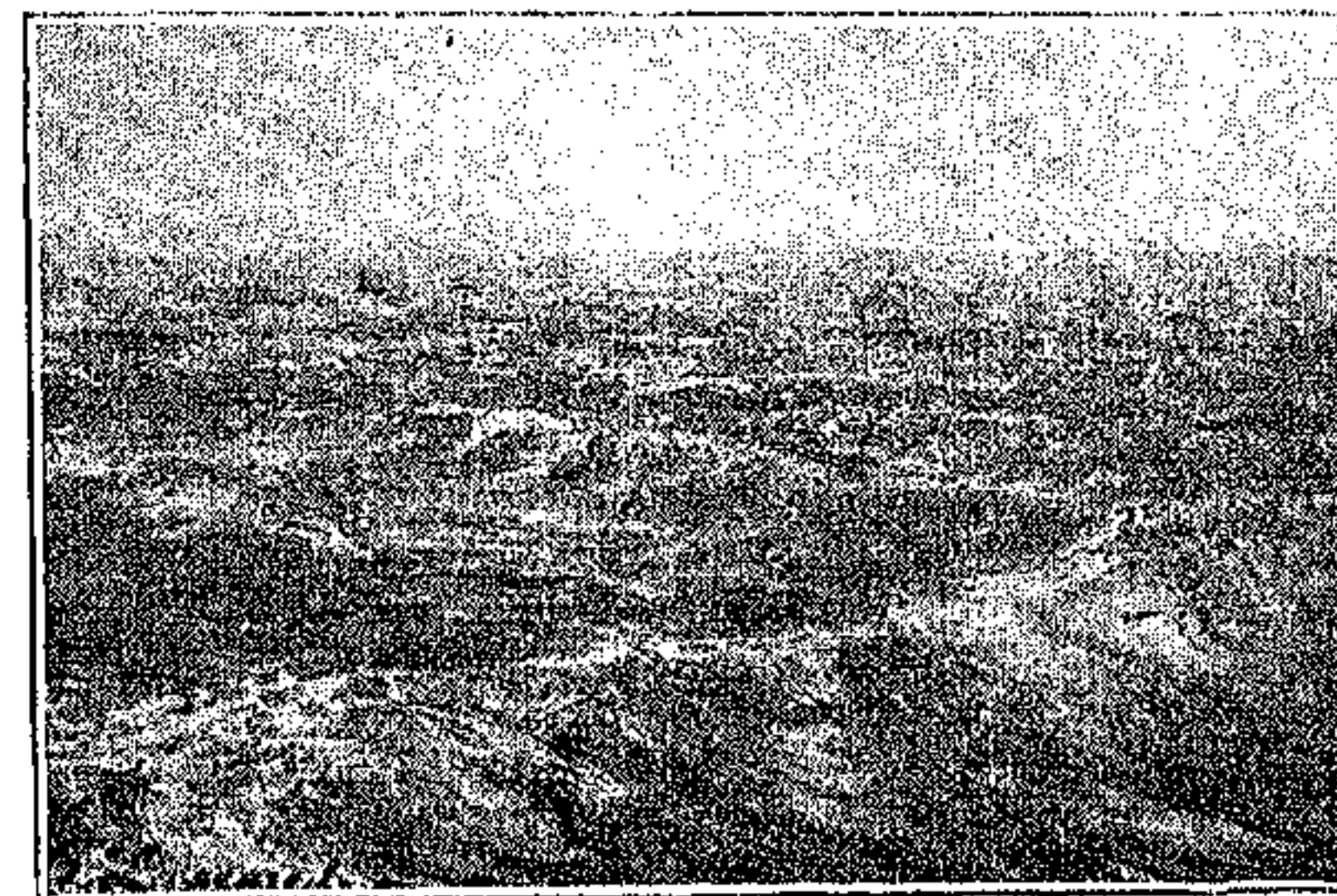
πτη γνώσις, τῆς τόσο διδαχτικῆς γλωσσικῆς ἱστορίας τῶν δυὸ τελευταίων γενεῶν καὶ ἔπειτα ξεκαθαρισμένες ἀρχές, σεβασμὸς στὸ ἔργο τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ πίστη αἰσιόδοξη στὸ ἔθνος καὶ στὴ γλώσσα ποὺ τοῦ ἔδωκε ἢ ἱστορικὴ του ἐξέλιξις, πίστη σ' ἕνα γλωσσικὸν τύπον, πίστη σὲ κάτιτι.

Νὰ βρίσκωνται τάχα ὅλα αὐτὰ σὲ ἕδωμα, ποὺ ὅσο καὶ ἂν τὸ κρύβῃ μετριόφρονα, ἐτοιμάζεται νὰ προσφέρῃ στὴν ἐθνικὴν παιδείαν τὴν γραμματικὴν τῆς γλώσσας τῆς: Ὁ ἀναγνώστης θὰ κρίνῃ ἀπ' ὅσα δίνεται εὐκαιρία νὰ μάθῃ ἔδω καὶ ἀπὸ ὅσα θὰ διαβάσῃ καλύτερα στὴ Γραμματικὴν ποὺ θὰ βγῇ. Ἐδῶ εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ γενικώτερα τὸ ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς.

12. Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Γραμματικῆς τῆς Ἀκαδημίας

Πρὶν ἀρχίσῃ ἢ σύνταξις τῆς Γραμματικῆς θὰ ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ ἔχῃ ξεκαθαρισθῇ ποῖα γλώσσα θὰ καθρεφτισθῇ μὲ αὐτὴ. Αὐτὸ θὰ τὸ καθόριζε, ὅσο πρόκειται γιὰ Ἀκαδημία, τὸ εἰδικὸν τῆς τμήμα—τὸ ἴδιον ποὺ μὲ τὴν ὀλομέλειάν του ἢ μὲ μιὰ ἐπιτροπὴν του θὰ σύντασσε καὶ τὴ Γραμματικὴν—ἐκτὸς ἂν τὸ Ὑπουργεῖον εἶχε προκαθορισμένον τὸ σκοπὸν καὶ τὸ γλωσσικὸν τύπον τῆς Γραμματικῆς, ὅπως ἔγινε, ποὺ θὰ ζητοῦσε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ

Σ. ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

ΑΔΡΙΑΤΙΚΟ ΠΕΛΛΟΣ

νά τὸν συντάξῃ. Μὲ αὐτὰ ξεκαθαρισμένα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν θὰ ἐξασφαλίζονταν ἀπὸ τοὺς εἰδικούς τῆς Ἀκαδημίας μιὰ καλὴ ἢ ἡ καλύτερη δυνατὴ ἐργασία.

Ὁ τρόπος ὡστόσο αὐτὸς τῆς ἐργασίας δὲν εἶναι δυστυχῶς ἐκεῖνος ποὺ ἀκολούθησε ἡ Ἀκαδημία, οὔτε μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθῆ πολὺ καλύτερα μὲ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ σύνθεσὴ τῆς καὶ μὲ τὴ σύνθεση τῆς Συντακτικῆς τῆς Ἐπιτροπῆς. Μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶναι ὀργανωμένη ἡ Ἀκαδημία λείπει ἕνα τμήμα κατάλληλο ἀπὸ εἰδικούς, ποὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀναλάβῃ καὶ ν' ἀποτελειώσῃ τὴ σύνταξη μιᾶς Γραμματικῆς. Καὶ γενικώτερα ἕως ἡ σύνθεσιν τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος παρουσιάζει υπερβολικὴ ποικιλία εἰδικότητων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο οἱ εἰδικοί καὶ κάθε κλάδου δὲν εἶναι ἀρκετοὶ γιὰ νὰ συναπαρτίσουν ἐπιτροπὴ σωστῆ ἐπιστημονικῆς συνεργασίας. Ἔτσι καὶ γιὰ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀκόμη ἀπὸ εἰδικούς λογοτέχνες καὶ γλωσσολόγους, δὲν εἶναι δυνατό νὰ βρεθοῦν σήμερα ἀρκετὰ πρόσωπα κατάλληλα καὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ συνταχτῇ μιὰ Γραμματικὴ.

Ἀκόμη δυσκολώτερο ὅμως εἶναι γιὰ τὴν Ἀκαδημία νὰ ὀρίσῃ τίς βασικὰς γραμμὰς καὶ τὸ χαραχτήρα τῆς Γραμματικῆς τῆς, καὶ αὐτὸ γιὰ δύο λόγους. Πρῶτα γιὰτὶ οἱ περισσότεροὶ ἀκαδημαϊκοὶ δὲν εἶναι ἐνήμεροὶ σχετικὰ μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ ἔπειτα γιὰτὶ ἡ Γραμματικὴ τῆς Ἀκαδημίας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλης γλώσσας παρὰ τῆς δημοτικῆς (βλ. παρακ.). Καὶ ἂν τύχῃ ν' ἀποφασιστῇ αὐτὸ μὲ πῆσιν ἐξωτερικῆ θὰ ναθευτῇ ἀμέσως ἢ ἔννοια τῆς δημοτικῆς καὶ θὰ παραστρατήσῃ ὅλη ἢ σχετικὴ προσπάθεια. Ὁ ὄγκος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἀρχαϊσμοῦ θὰ χρωματίσῃ ἀντιδραστικὰ ὀλόκληρη τὴν ἐργασία, ἐπηρεάζοντας καὶ ἐκείνους ποὺ δὲ θὰ τὸ ἐπιθυμοῦσαν, ἀφοῦ μιὰ Ἀκαδημία, ἀπὸ φύσιν τῆς συντηρητικῆς, θὰ δειχτεῖ μοιραία στὴν Ἑλλάδα στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας ἀρχαϊστικῆς. Οἱ λογοτέχνες, ἀπαρχαϊκτοί, ὄχι γιὰ νὰ συντάξουν οἱ ἴδιοι τὴ Γραμματικὴν ἀλλὰ γιὰ νὰ διαφωτίσουν τὴ σύνταξιν τῆς, ἀπομονωμένοι μέσα σὲ τέτοια ἀτμοσφαῖρα, ἀκόμη καὶ περισσότερο νὰ ἦταν ἀπὸ τοὺς σημερινούς, θὰ συνεργαστοῦν νὰ καταρτιστῇ Γραμματικὴ ποὺ πρῶτοι αὐτοὶ δὲ θὰ τὴν ἀκο-

λουθοῦσαν. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους φωτισμένους συνεργάτες, μέσα στὴν πῆσιν τῆς πλειοψηφίας τῶν μὴ εἰδικῶν θὰ χάσουν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τους καὶ θὰ χάνεται καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἐπιστημονικῆς εὐθύνης μέσα σὲ διαδικότητα γλωσσικὰ προκαθορισμένη.

Ἡ ἔλλειψη τμήματος εἰδικοῦ ποὺ θὰ ἐτοίμαζε τὴ Γραμματικὴν ἀναπληρώθηκε τώρα μὲ τὴ σύστασιν ξεχωριστῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ γι' αὐτὴν δὲ θὰ εἶχε βέβαια κανεὶς ἀντίρρηση, ἀφοῦ μὲ μιὰ ἐπιτροπὴ μειώνεται ὁ ἐνδεχόμενος ὑποκειμενισμὸς μιᾶς ἀτομικῆς ἐργασίας, ὅσο μεγάλα καὶ ἂν φανταστοῦμε καὶ αὐτῆς τὰ πλεονεχτήματα.

Φτάνει μόνον νὰ ὑπάρχῃ ἀληθινὴ συνεργασία καὶ διάθεσιν ὄλων γιὰ ἐργασία, καὶ νὰ μὴν ἀποχτοῦν τὰ περισσότερα μέλη τῆς συμπληρωματικῆς μόνο χαραχτήρα, καθὼς τὸ βλέπομε τόσο συχνὰ σ' ἑλληνικὰς ἐπιτροπὰς, ἢ νὰ εἶναι ἡ ἀπόδοσὴ τῆς μὲ τὴν κάθε ἄλλο παρὰ δημιουργικὴ ἀτμοσφαῖρα ποὺ γεννιέται, πολὺ κατώτερη ἀπ' ὅ,τι θὰ προσδοκῶσαμε ἀπὸ τὴ χωριστῆ ἀξία ἐκείνων ποὺ τὴ συναπαρτίζουν. Ἡ σύνθεσὴ τῆς πρέπει νὰ εἶναι ἐξαρχῆς τέτοια ποὺ νὰ ἐξασφαλίζεται καὶ ἀπὸ πρὶν ὁ συντονισμὸς καὶ πραγματικὴ ὠφέλεια, καὶ νὰ μὴν τσαλαπατιοῦνται καὶ ἐξαφνίζονται πίσω ἀπὸ μιὰ προγραμματικὴ κουνεννοσίαν οἱ θεμελιακὰς ἀρχὰς καὶ οἱ κεντρικὰς γραμμὰς τοῦ ἔργου. Αὐτὰς εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβιβάζονται μὲ τίς ἰδέας καὶ ἀρχὰς τῶν μελῶν, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν παρασέρνονται αὐτὰ μὲ ἀκαίρη συμβιβαστικὴν σὲ ἀκροβασίαν ἐξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδήσεως.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ὡστόσο ποὺ συστήθηκε δὲν ἦταν πῶς δυνατό νὰ χαράξῃ σωστὸ δρόμον ἐργασίας. Ἴσως νὰ μὴν πειράξῃ πολὺ, ὅσο εἶναι ὁ λόγος γιὰ γλώσσα, πῶς ἔχει καὶ μέλη τῆς μὴ εἰδικούς—πρᾶμα ἐντελῶς ἀκατανόητο γιὰ κάθε ἄλλη ἐπιτροπὴν ἐπιστημονικὴν, ποὺ θὰ σύντασσε λ. χ. ἕνα ἀρχαιολογικὸν ἐγχειρίδιο ἢ ἕνα νομισματολογικὸν ἢ φυτολογικὸν βιβλίον. Ἀλλὰ ἡ πλειοψηφία τουλάχιστον θὰ ἔπρεπε ν' ἀποτελεσθῆ ἀπὸ εἰδικούς γλωσσολόγους, ποὺ στηρικμένοι στὴ μελέτη τῆς γλώσσας τῆς λογοτεχνίας—ὅσο θὰ συντάσσονταν αὐτῆς ἡ Γραμματικὴ—θὰ βοηθοῦσαν μὲ δημιουργικὴν συνειδήσιν καὶ διαίσθησιν νὰ καθοριστοῦν καὶ νὰ ξεδιαλυθοῦν τὰ προβλήματα τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ ὕφους

ποὺ λύνονται μισοσυνειδήτῃ μέσα στὴν τέχνην.

Στὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Γραμματικῆς βλέπομε ὅμως νὰ πλεονάζουν, σὴν ἀντιπρόσωποι τῆς ἀκαθοδήγητης κοινῆς γνώμης, εἰδικοί ποικίλων ἐπιστημονικῶν, κλάδων, ἄξιοι ὁ καθένας τους δίχως ἄλλο στὸν κύκλον τους, ἀλλὰ ποὺ συνήθως δὲν καλλιέργησαν τὴ δημοτικὴν—εἴτε, ὅσο δὲν τῆς εἶχαν, μερικοί, ἀντιπάθεια, ἔμειναν ξένοι στίς πνευματικὰς καὶ λογοτεχνικὰς ζυμώσεις, ποὺ ἔχουν δημιουργημένη τὴ σημερινὴν κατάστασιν καὶ τὴν ἀνάγκη καὶ τὴ δυνατότητα τῆς Μειχτῆς Γραμματικῆς τῆς Ἀκαδημίας. Αὐτοὶ κατανατᾶν ἀπαρτίζουν τὴν πλειοψηφίαν τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἀπὸ τοὺς μὴ εἰδικούς εἶναι μάλιστα καὶ ὁ πρόεδρος ἀκόμη τῆς Ἐπιτροπῆς ἄξιος ἀντιπρόσωπος ἐπιστήμης ὠραίας ἀλλὰ πολὺ εἰδικῆς, τῆς ἀστρονομίας, ἀσχετῆς ὅσο γίνεται μὲ κάθε ἐπίγειον, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα μὲ τὴν γλώσσαν τοῦ γένους τῶν μερόπων θροτῶν, μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν καὶ ξεχωριστὰ μὲ τὸ τόσο μπερδεμένο ζήτημα τῆς γλώσσας μας, τῆς γλώσσας ποὺ κόκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκαλα τσακίζει.

Τὸ γλωσσικὸ ἰδανικὸν τοῦ προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς ἦταν σὲ παλιότερα χρόνια, ὅσο τουλάχιστον ἦταν ὁ λόγος γιὰ ἐκλαϊκευτικὰ βιβλία, τὸ γνωστὸν τοῦ Συλλόγου τῶν ὠφελίμων βιβλίων, μιὰ γλώσσα «ὀμαλή, ὅσον ἐνεστὶν ἐμοιόμορφος, ἀπέχουσα ἐπίσης καὶ τῆς ἀρχαϊσμοῦ καὶ τῆς λεγομένης δημώδους» (58). Ἄν τὸ καλοξετάσωμε ὅμως εἶναι καὶ ἡ μειχτὴ αὐτῆς γλώσσας ἢ καὶ ἀπλή, ὅς τὴν ποῦμε, καθαρεύουσα, ἀρκετὰ ἀρχαϊκὴ, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν τὴν κρίνωμε σὴν ἐκλαϊκευτικὸν ὄργανον (59). Ἡ σημαντικώτερη ἴσως ἀπὸ τότε γλωσσικὴ συμβολὴ τοῦ προέδρου εἶναι ἀκριβῶς πῶς εἶχε, καθὼς λένε ὅσοι ξέρουν, τὴν πρωτοβουλίαν νὰ συστηθῆ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν μὲ τὴν προεδρίαν τοῦ ἢ Ἐπιτροπῆς ποὺ θὰ συν-

(58) Βλ. Πυλάριον, Ρόδα καὶ μήλα τ. Β' 1903, σ. 252α., 260α.

(59) Π. β. λ. χ. Ἀγγινῆτι, Ἰστορίες. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἀρ. 27, 1918, σ. 10... καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἥλιος βαίνει ὀπισθεν τῶν ἰσχυρῶν βουνῶν τῆς Πελοποννήσου, διὰ τὴν λουσοῦν εἰς τὰ αἰθέρια νάματα τοῦ αἰθέρος, ἐπὶ χρυσοῦ ἐξ ἀτμῶν φωτὸς καὶ κρυστάλλων ἀρματος... Ἀτενίστατε αὐτὸν ὑπὸ τὰς ποικιλοχρόους ἐκ νεφῶν καὶ φλογῶν ἀψίδας, μεγαλοπρεπῆ, ροδόχρουν, ἐν

τάξιν τῆ Γραμματικῆς. Καὶ ἴσως δικὴν τοῦ νὰ εἶναι καὶ ἡ ἰδέα τοῦ συγκρητισμοῦ τῆς Μειχτῆς Γραμματικῆς τῆς καθαρεύουσας, ποὺ ὅσο καὶ ἂν δείχνῃ πῶς ἡ δημοτικὴ ἀρχίζει καὶ ἐπιβάλλεται σὲ ὅλους, εἶναι ὅμως πάντα γιὰ τὴν προκοπὴν τῆς κακῆς ὀπισθοδρομήσεως. Γιὰτὶ τὴ μονογλωσσία μιᾶς ἐμοιόμορφης καὶ τῆς ἐπίσης ἀπέχουσας διαδέχεται τώρα ἡ κύρωσιν μιᾶς διγλώσσης ἀνομοιομορφίας μὲ τὴν ἀθέμιτην συζυγίαν δυὸ ἀντίθετων τυπικῶν, ὅπου ἡ καθαρεύουσα φυλάγει τὸν ἀρχαϊσμόν τῆς (κεκομμένος) ἐνῶ ἡ δημοτικὴ χώνεται σὲ καλοῦπι τῆς παλιᾶς γλώσσας τῶν «αἰθουσοῶν» (πτωχαῖνον, ὁμοίασα, συζήτησις).

Οἱ εἰδικοί πάλι γιὰ τὸν κλάδον τους, παιδαγωγοί, ἱστορικοὶ καὶ φιλόλογοι, ποὺ πῆραν στοὺς ὤμους τοὺς ὅλο τὸ θάρρος σὴν οἱ εἰδικοί, ὑποστήριξαν στοὺς περασμένους γλωσσικούς ἀγῶνας τίς πῶς ἀντίθετες θεωρίαι, ἀπὸ τὸν κ. Ἀμαντο, ποὺ δὲν ἀφήνει εὐκαιρίαν νὰ μὴν τονίξῃ πόσο μάς ζημιώνει ἐθνικὰ ἡ καθαρεύουσα καὶ πῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ γραφῆ ἡ δημοτικὴ, ὡς τὸν κ. Ἐξαρχόπουλο, τὸν ξεσπαθωμένον ὡς χετὲς ἐχθρὸς τῆς καὶ ἀρνητῆς, ἢ ὑποχρεώθηκαν νὰ μπλεχτοῦν σὲ περιέργες ἀντιφάσεις, καθὼς ὁ κ. Καλιτσουνάκις, συντηρητικὸς στὴ γλώσσαν ἀλλὰ καὶ ἐκδότης Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς (βλ. § § 3, 13). Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, μὰ καὶ δὲν κρήθηκε δυνατό ἢ σκόπιμον νὰ ζητηθῆ ἢ συνεργασία τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ γλωσσολόγου, ἀναπληρῶναι τοὺς ἀπαραίτητους εἰδικούς, Ἀτλας τοῦ πῶς δυσκολοκατόρθωτον ἀκαδημαϊκοῦ ἄθλου, ὁ πανοσιολογ. κ. Α. Παπαδόπουλος, διευθυντῆς τοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας.

Ὀνομάστηκαν μέλη τῆς ἐπιτροπῆς μὰζι μὲ τὸν κ. Δ. Καμπούρογλου καὶ τὸν κ. Παλαμά, ποὺ παραιτήθηκε, καὶ οἱ ἀκαδημαϊκοὶ κ. Ξενόπουλος καὶ κ. Νιρβάνας, γνωστοὶ λογοτέχνες, ἀπὸ κείνους ποὺ γιὰ δεκαετίαι τώρα, ἀφοῦ φωτίστηκαν ἀπὸ τοὺς πρῶτους καὶ φώ-

μέσιν ὀριόμεινον αἰγλης καὶ δόξης ἰδεώδους, καὶ ἐὰν ἔχετε τὸ δῶρον τοῦ ἐμπνέσθαι, τὸ πάθος τοῦ αἰσθάνεσθαι, τὴν ἀκτίνα τοῦ συγκινεῖσθαι, θὰ μείνετε ἐνεοὶ πρὸ τῆς ἀμιμήτου φυσικῆς εἰκόνας, τὴν ὀποῖαν ἀδυνατεῖ νὰ γράψῃ χρωστήρ, ἢ δὲν τολμᾷ νὰ συλλάβῃ ἢ φαντασθῆ, ἢ νὰ περιγράψῃ ὁ κάλαμος, καὶ θὰ ἐνοήσητε τότε, διατὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὠνόμασε τὸ δῦσιν βασιλεῦσιν, διατὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἔσχη καὶ Ἐπιστήμη ἔμειναν ἀθάνατοι.

τισαν γιὰ τὴ γλωσσικὴ ἀλήθεια, δούλεψαν μὲ τὸ δημιουργικὸ τοὺς ἔργο πιστὰ γιὰ νὰ διαμορφωθῆ καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ νέα φιλολογικὴ γλῶσσα. Ὅταν μάλιστα ἡ γλῶσσα αὐτὴ θεσπίστηκε γιὰ γλῶσσα σχολικὴ, συνεργάστηκαν γιὰ νὰ στερεωθῆ καὶ μὲ τὸ ἀνώτερο περιεχόμενόν τῆς μέσα στὴν παιδεία, εἴτε σὰ μέλη τῶν κρατικῶν ἐπιτροπῶν, πού μία τοὺς σύνταξε λ.χ. τὸ Ἀλφαθητάριο τοῦ κράτους καὶ τὰ Ψηλὰ βουνά.

Ἀπὸ παράδοξη καὶ ἀνεξήγητη σύμπτωση βρέθηκαν τώρα μὲ τίς ἰδεολογικὰς τοὺς ἀντιθέσεις, μέσα στὴν ἴδια Ἐπιτροπὴ, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, κατάμονοι σχεδόν, ἀντιπρόσωποι καὶ ἐργάτες τῆς γλωσσοεκπαιδευτικῆς ἐργασίας τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας, πού χάραξε στὴν παιδεία μας ἓνα σταθμὸ καὶ ἓνα δρόμο, προσωπικότητες πού καὶ μὲ τὴν παρουσία τοὺς μόνο ἀποτελοῦν ἀρνησὶ τοῦ ἀρχαιστικοῦ ἰδανικοῦ. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο οἱ ἀδιάφοροι γλωσσικὰ ἢ ἐκείνοι πού πολέμησαν καὶ περισσότερα ἀπὸ μιὰ φορὰ ζήτησαν νὰ σταματήσουν ὅ,τι οἱ πρότεροι πίστευαν πὼς ὀδηγοῦσε σὲ μιὰ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση⁽⁶⁰⁾.

Εἶναι δύσκολο νὰ φανταστῆ κανεὶς μὲ ποιὸ γραμματικὸ πρόγραμμα προβαίνει σὲ ἐργασίες τῆς ἐπιτροπῆς εἰς ἀπαρτισμένη, πού συστήθηκε ὡς τὸσο μὲ τὴν εὐγενικὰ φιλοδοξία νὰ ρυθμίσῃ τὴ χρῆση τῆς μητρικῆς

(60) Τὴ ἀντίθεση, γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνον σὲ ἓνα παράδειγμα, ἀνάμεσα στὸν κ. Νιρβάνη καὶ τὸν κ. Ἐξαρχόπουλο. Ὁ πρῶτος, παλαίμαχος τοῦ δημοτικισμοῦ, συχνότατα καὶ θεωρητικὸς συγγήγορος τῆς περιφρονημένης μητρικῆς γλώσσας, ἀπὸ τοὺς συντάκτες τοῦ Ἀλφαθητάριου μὲ τὸν ἥλιο, πού ἀδιάκοπα ἐγκρινόμενον δεκαπέντε χρόνα τώρα ἀφέρει πρῶτον στὰ ἑλληνόπαιδα, κοντὰ σὲ ὅσα τὸ μιμήθηκαν ἢ τὸ ἀκολούθησαν, τὸ μήνυμα μίαν σχολικῆς ζωῆς ἀγνωστῆς ὡς τότε στὰ χρονικά τῆς ἑλληνικῆς παιδαγωγικῆς ἱστορίας. Ὁ δεύτερος, μοναδικὸς τοῦ ἐπικριτῆς, πού τὸ βρῆκε μόνον «ἀπὸ ἀπόψεως χάρτου, εἰκόνων καὶ ἐκτυπώσεως ἐξαιρετον», ἀλλοίως ὅμως ἀπὸ κάθε ἀποψη ἀκατάλληλο, ἀφοῦ μὲ τοὺς «ἀναυξήτους διαλεκτικούς τύπους χαιρέτισε [γρ. καλύτερα χαιρέτησε], γέμιζε, μάζεψε, κοίταξε, οἴτινες καὶ κατὰ τὴν χάριν καὶ κατὰ τὴν δύναμιν ὑπολείπονται, πολλάκις δὲ καὶ συγγέονται πρὸς τὸ β' πρόσωπον τῆς προστακτικῆς» καὶ μὲ τ' ἄλλα τοῦ ἐλαττώματα στὴ γλῶσσα, στὸ περιεχόμενον καὶ στὴ μέθοδο «εἶναι τουναντίον ὅπως ἀκατάλληλον ὅπως χρησιμοῦσιν πρὸς μόρφωσιν ἑλληνοπαίδων καὶ ὀνηρετεῖ εἰς τὸν αὐτὸν γλωσσικὸν καὶ ψυχικὸν ἐκχυδαϊσμόν». (βλ. Ἐκθεσίς δ. π. σ. 183, καὶ 187, Τριανταφυλλίδης, Πρὶν καὶ ὀ. σ. 246α.)

γλώσσας. Θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἔχη βγῆ ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας. Ἰδὸ λέω μὲ ὄλο τὸ σεβασμὸ πού τῆς ἔχω, ἐπειδὴ ξέρω καλὰ ποιὰς δυσκολίας κρύβει τέτοιο πρόγραμμα. Οὔτε κὰν θὰ ἦταν ἄλλωστε αὐτό, καθὼς εἶδαμε, δουλειὰ ὀλοκληρῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ Συναχτικὴ πάλι Ἐπιτροπὴ, ὅπως ἀπαρτίστηκε, δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ πρόγραμμα. Γιὰ νὰ ἐξακολουθῆ μάλιστα νὰ ἐργάζεται, θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς δὲν τὸ ἀντίκρισε ἀκόμη, ἀφήνοντάς το, ἴσως, γιὰ τὸ τέλος. Γιατὶ ἀλλοίως, μόλις θὰ τὸ ἐπιχειροῦσε θὰ διασπάζονταν μοιραῖα στὰ μέλη τῆς, ἀντίθετα μεταξὺ τοῦ... κάποτε καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ τοῦς (βλ. παρακάτω). Ἰδὸ μόνον θετικὸ στοιχεῖο πού τὴ γέννησε καὶ τὴ συγκρατεῖ στὴ ζωὴ πρέπει νὰ εἶναι κάποιος μισοκρυμμένος ἀρχαϊσμός τῶν πρωτεργατῶν τῆς καὶ ἐνεργητικώτερων μελῶν, πού μὲ τὴ συγκρατατικὴ κίνησή τους πρὸς τοὺς φιλοξενούμενους τύπους τῆς δημοτικῆς ἔκαμε τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς πῶς ἀνεχτικούς γιὰ τὸ ἀρχαϊστικὸ ἰδανικὸ τῆς Ἀκαδημίας, ματαιώνοντας ἔτσι κάθε σοβαρώτερα ἀντίκρισμα.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ συμπεράνῃ ἓνας ἀμύητος γιὰ τὸ πρόγραμμα αὐτό, κρίνοντας ἀπὸ τὸ νεόβγαλτο γραμματικὸ Διάγραμμα, εἶναι οἱ ἀκόλουθες ἀρχές:

Α) Βάση τῆς «νέας ἑλληνικῆς», τόσο γιὰ τὴν ὀρθογραφία ὅσο καὶ γιὰ ὄλα τ' ἄλλα, εἶναι ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ ἀρχαία γραμματικὴ παράδοση.

Β) Ἡ καθαρεύουσα φυλάγει τὸν πατροπαράδοτο ἀρχαϊκὸν τύπο: ὄντιον (γρ. ὄντιον τυπογρ. λάθος βέβαια), μετώκησα (Δ 2), κεκομμένος (Α), βέβαια καὶ ἀπόκρεως, ὀστοῦν κτλ.

Γ) Ἀναγράφονται ὡς τὸσο πλάι στοὺς ἀρχαϊκοὺς (στρατῶν) ἢ ἑξελληνισμένους τύπους κόκκαλον (γρ. κόκαλον), κοτόπουλον, μὲ τὴν προσημείωση «κοινῶς», οἱ ἀντίστοιχοι δημοτικοί (Α), ὅταν οἱ λόγιοι φαίνονται μὲ τὸ παραπάνω σχολαστικοί (δοτοῦν, θριῖς) καὶ οἱ δημοτικοὶ δὲν ἀγτιστρατεύονται μὲ τὸ παραπάνω στὴν παλιὰ γραπτὴ γλῶσσα.

Δ) Ὅταν ἓνας δημοτικὸς τύπος μοιάζῃ μὲ τὸ παραπάνω ἀταρξιαστος νὰ γραφῆ, γιὰ νὰ γίνῃ «τῆς καθ' ἡμέραν συνηθείας», καὶ ἄξιός νὰ πολιτογραφηθῆ ἀπὸ τὴν ἀκαδημαϊκὴ Γραμματικὴ, ἑξελληνίζεται μὲ κάποιο

τρόπο, ὡστε νὰ μπορῆ ν' ἀναγραφῆ πλάι στὸν ἄλλο τῆς καθαρεύουσας: ὄμοιασα.

Ε) Ὅσα ἀντιπροσωπεύουν τὸ τυπικὸ τῆς δημοτικῆς θὰ τυπωθοῦν, ὅπου τουλάχιστο δὲ γίνεται ἀλλοίως, μὲ ὄμοια τῆς αὐτοτέλειάς τους, σὰν παραλλαγὰς τῶν ἀρχαίων τύπων, σὲ μιὰ ἐνιαία ἐξωτερικὰ Γραμματικὴ.

Μὲ τὸν ἀπλό αὐτὸ τρόπο λύνεται ὅπως καὶ νὰ εἶναι ὁ ἄλυτος γόρδιος δεσμὸς τῆς χιλιόχρονης γλωσσικῆς μας ἱστορίας: σταματοῦν σὰν περιττοὶ πιά οἱ ἀτελείωτοι γλωσσικοὶ ἀγῶνες γιὰ τὸ ἀνύπαρχτο γλωσσικὸ ζήτημα καὶ μιὰ καὶ κατορθώθηκε ν' ἀντιπροσωπεύεται στὴν Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ νέα λογοτεχνία, μένουν ὄλοι εὐχαριστημένοι—ἀν ὄχι ὄλοι οἱ ὀμόγλωσσοι, τουλάχιστον οἱ ἀκαδημαϊκοί, ἢ τουλάχιστο τουλάχιστο τὰ μέλη τῆς Συναχτικῆς Ἐπιτροπῆς, πού θὰ βγάλουν τὴ «Γραμματικὴ» πού μᾶς ἔλειπε καὶ πού θὰ συμβιδάξῃ ὄλα, καὶ πρῶτα πρῶτα τίς δικῆς τοὺς ἀντιθέσεις.

Νὰ ἦταν τουλάχιστον εὐχαριστημένοι αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἀπὸ τὴ σύλληψη τῆς ἀσύλληπτης Μειχτῆς Γραμματικῆς!

Ἐπὶ τὸν ὄμοιο βᾶσιμοι λόγοι πού μᾶς δυσκολεύουν νὰ τὸ πιστέψωμε καὶ αὐτό.

Καὶ ὁ πῶς σπουδαῖος εἶναι πὼς συμβιβασμὸς τέτοιου εἶδους εἶναι μᾶταιος. Σωτήριον πάντα νὰ ὑποχωρήσουν πελοματα προσωπικὰ σὲ ἀντικειμενικώτερη ἔρευνα. Ἀλλὰ ὅσο δὲ μελετιοῦνται καλύτερα τὰ πράματα καὶ δὲ λογαριάζεται ἡ ἀμελιχτη λογικὴ τῆς πραγματικότητος, ὁ συμβιβασμὸς μένει μόνον στὸ χαρτὶ καὶ στὸν ἀέρα.

Γιατὶ τί μπορεῖ ν' ἀπομείνῃ σκόπος τῆς Μειχτῆς Γραμματικῆς; Γιὰ τὴν καθαρεύουσα ὑπάρχουν τόσες καὶ τόσες Γραμματικῆς, πού ἀλήθεια μιὰ ἀκόμη δὲ θὰ προσθέσῃ τίποτε, ἐκτὸς ἀν ἦταν γιὰ νὰ τὴν ἀπλοποιήσῃ καὶ νὰ κυρώσῃ τὴν ἀπλοποίησίν τῆς. Ἐκείνη πού χρειάζεται εἶναι ἡ Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς, καὶ μὲ τὴν προϋπόθεσιν μίαν τέτοιαν Γραμματικὴν ζήτησε τὸ Ἐπιτροπῆ τῆς Παιδείας ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία ὄχι νὰ τοῦ τὴ συντάξῃ ἢ ἴδια—ἢ νὰ στείλῃ στὴ θέσιν τῆς μιὰ ἄλλη, Μειχτὴ—παρὰ νὰ βοηθήσῃ ν' ἀπλοποιηθῆ ἀκόμη περισσότερο ἢ σχολικὴ τῆς ὀρθογραφία⁽⁶¹⁾. Σὲ μιὰ Μειχτὴ ὄμως γραμ-

(61) βλ. παραπ. § 2. θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθῆ ἐδῶ κατὰ πού ἀπὸ ἀβλεψία δὲ σημειώθηκε ἐκεῖ. Ἐπὶ καὶ δεύτερο ἔγγραφο τοῦ Ἐπιτροπῆ τῆς Παι-

ματικῆ—σύμβολο τοῦ ἰδεολογικοῦ γλωσσολογικοῦ ἀνακατώματος τῆς Ἀκαδημίας—ἢ ἀξία βρίσκειται προπάντων στὸ χαρακτηριστικὸ τῆς αὐτῆς, τὸ σύνθετο καὶ ἀνάμειχτο, πού δὲν εἶναι ὄυτε κὰν κανένα μείγμα σὲ διάμεση βάση ἀλλὰ ἴσια ἴσια, διπλὴ καθιέρωση, μὲ κάποιο φραγμὸ μόνον πρὸς τὸ μέρος τῆς δημοτικῆς.

Γραμματικὴ γραμμὴ μὲ τέτοιες προϋποθέσεις—ἀσχετα πάντοτε μὲ ὄσες ἄλλες ἀρετὲς μπορεῖ νὰ ἔχη εἴτε γιὰ ὄσες καινούριες παρατηρήσεις θὰ κάμῃ γιὰ τὴν νέα μας γλῶσσα—εἶναι γραμμὴ ν' ἀποτύχῃ, ἐκτὸς ἀν λογαριάσωμε γιὰ ἐπιτυχία τῆς τὴν προσπάθεια νὰ καθυποτάξῃ στὴν καθαρεύουσα τὴ διορθωμένη δημοτικὴ.

Ἐτέοια γραμματικὴ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ὄδηγος γιὰ τὸν ἀναγνώστη τῆς καὶ προσρίζεται νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ σημερινὸ γλωσσικὸ χάος. Δὲν εἶναι δέδεια τὸ νόημά τῆς πὼς θὰ μπορούμε ν' ἀνακατώνωμε γράφοντας ὄλους τοὺς μνημονευόμενους στὸ ἴδιο τῆς διβλίου τύπου, τὴ γριὰ μὲ τὸ μετώκησα καὶ τὸ κεκομμένος μὲ τὸ τειάφι ἢ τὸ κόκαλο μᾶζι μὲ τὸ κόκαλον καὶ μᾶζι μὲ τὸ δοτοῦν. Πιθανώτερα πὼς θὰ εἴμαστε ὄποχρεωμένοι νὰ μεταχειρίζομαστε, στὸ ἴδιο τουλάχιστο κείμενο, μόνον ἓναν ἀπὸ τοὺς συγγενικοὺς τύπους, πού θὰ ταιριάξῃ μὲ τὸ χαραχτῆρα τοῦ κειμένου ἢ πού θὰ κρέμεται ἀπὸ τὴ δικὴ μας ἀπόφραση, λ.χ. μόνον κόκαλο κόκαλον τῆς δημοτικῆς, ἢ μόνον κόκαλον κοκάλον, γαλόπουλον γαλοπούλου τῆς ἀπλῆς καθαρεύουσας, ἢ μόνον δοτοῦν δοτῶ τῆς σωστῆς καθαρεύουσας. Ἡ μόνον δυσκολία θὰ ἦταν πού ὁ χρησιμοποιητῆς τῆς Γραμματικῆς αὐτῆς θὰ πρέπει νὰ συνταιριάξῃ σὲ συχνὲς περιπτώσεις ἀπὸ τοὺς ἀναγραφόμενους κάθε φορὰ πολλαπλοὺς τύπους, ἐκείνους πού συναντῶν κατὰ τὴν Ἀκαδημία ἢ τὴν Ἐπιτροπὴ

θείας πρὸς τὴν Ἀκαδημία (9 Δεκ. 1931), πού τῆς θυμίζει τὸ πρῶτον. Καὶ τὸ δεύτερον αὐτὸ ἔγγραφο θέτει τὴν ἴδια πάντοτε βάση. «Πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Ἐπενθυμίζοντες τὸ ὄπ' ἀριθ. 30108 τῆς 25 Μαΐου ε. ε. ἔγγραφοῦν μας περὶ ἀπλοποιήσεως τῆς γραμματικῆς τῶν δημοτικῶν σχολείων διὰ τῆς πρακτικώτερας διαρρυθμίσεως τοῦ ὀρθογραφικοῦ ἡμῶν συστήματος, ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσωμε ὄμεις, ὅπως ἐκφέρητε ἐπ' αὐτοῦ τὴν διμετῆραν γνώμην προκειμένου ἐντὸς ὀλίγου νὰ καταρτισθῆ ἢ προκηρυχθῆ πρὸς συγγραφήν τῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσας».

Στάθηκε ὁ Πέτρος, καὶ πρὶν φύγει, τῆς εἶπε ἀπότομα.

— Κι' αὐτὸς κλαίει, κυρία, ἀλλὰ δὲ σοῦ τὸ δείχνει, γιατί εἶναι ἄντρας. Τὸν εἶδα ὅμως ἐγώ. Γι' αὐτὸ ἀρρώστησε.

Τὴ χαιρέτησε βιαστικά κι' ἔφυγε.

Ἡ Σοφία γύρισε στὴ βάρκα καὶ ξαπλώθηκε κοντὰ στὸ κατάστρι.

Τὸ κῆμα ἔφτανε ξεκομμένο στὴν ἀκρογιαλιά καὶ τὴ ναούριζε σιγά.

Πῶς νὰ πᾶψει νὰ τὴν ἀγαπάει, συλλογιζόταν. Τὴ γνώρισε ἀπὸ μικρή, τὴ θάλασσα, καὶ τὸν ἔμαθε τόσα ὄμορφα!

Ἡ θάλασσα ἦταν γιὰ κεῖνον ὅ,τι ὁ οὐρανὸς γι' αὐτήν. Στὰ νερά της ἀντανάκλουσε ἡ γαλανότητα κι' ἡ συννεφιά του. Πῶς νὰ μὴ τὴν ἀγαπάει! Πόσα πράγματα εἶναι ποὺ τ' ἀγαπᾶμε βαθειά, γιατί φέρνουν τὴν ἀντανάκλαση ἐνὸς ἀγαπημένου! Τὸ ἴδιο ἦταν ἡ θάλασσα· δὲν ξεχώριζε τὴν ἀγάπη ποὺ εἶχε στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ θάλασσα. Ὅπως δὲν ξεχωρίζει ὁ δριζόντας, σὲ μιὰ πηρωμένη δύση, ὅταν φλογίζεται, καὶ κείτεται ὁ οὐρανὸς μὲ τὸ πέλαγο.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ παρηγηθεῖ τὸν οὐρανὸ γιὰ τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ νὰ θυμώσει μ' αὐτόν, νὰ τὸν ζηλέψει, ἀδύνατο. Γι' αὐτὸ ἡ Σοφία ἀγαποῦσε πάντα τὴ θάλασσα. Σηκώθηκε, ἔσκυψε ἀπὸ τὴ βάρκα καὶ καθρεφτίστηκε στὸ νερό της.

Σταχτεῖα, μολυβένια ἡ θάλασσα, χωρὶς ἀνατριχίλια, χωρὶς ἀφρό. Στὴν ἐπιφάνεια, κανένα φῶς ἴσως καὶ στὸ βυθὸ κανένα σκοτάδι.

Καμιά χαρὰ δὲν τὴν αὐλάκωνε, καμιά λύπη. Ἔχυνε στὴν ψυχὴ ἓνα οἶγος, καὶ ἓνα σωρὸ ἐπιθυμίες, εἶχε τὴ γοητεία ποὺ ἔχουνε μερικὰ σταχτεῖα μάτια, ποὺ σὲ κοιτᾶνε κρύα, ἀψυχη, μὰ ποὺ χύνουνε στὴν καρδιά, σὰν τίς σαΐτες ποὺ τὸ κρούβουν στὸ κούφιο τους κορμί, τὸ μεθυστικό φαρμάκι τους.

Συμβοντας, ἡ Σοφία χαμογέλασε καὶ ἔμεινε ἀρμετὴ ὥρα κοιτάζοντας τὴ θαμπὴν εἰκόνα της.

Ὁ Κώστας ἔφτασε ἔπειτ' ἀπὸ λίγο καὶ ἔφυγαν γιὰ τὰ νησιά.

Ἄρριξαν στὸ Γλαρέϊκο, καὶ γύρισαν μαζί μὲ τοὺς γλάρους ὅλο τὸ νησί.

Μὲ τὸ ἡλιοβασιλεμμα, γύρισαν οἱ γλάροι ποὺ ἔλειπαν καὶ γέμισαν σιγά ὅλες οἱ φωλιές.

Τὰ γλαρόνια εἶχανε μεγαλώσει, καὶ τὰ ξεφωνητὰ δὲν ἦταν, αὐτὸ τὸ βράδυ, τόσο ἄγρια καὶ λυπητερά σὰν τὴν ἄλλη φορὰ.

Ὁ ἥλιος ὅμως δὲν ἔφεγγε, ἡ θάλασσα δὲν ἦτανε βαθυγάλαξη, καὶ οἱ κάρταρες εἶχαν μαδίσει.

Οἱ βράχοι τοῦ νησιοῦ, στὸ ἴδιο χρῶμα μὲ τὴ θάλασσα, ἔδιναν τὴν ἐντύπωση πῶς ἦτανε πελώρια κύματά της, ἀπολιθωμένα.

Οἱ δυὸ νέοι αἰσθάνονταν ὅλην αὐτὴ τὴ θλίψη στὴν καρδιά τους κι' ἔμειναν μελαγχολικοί, πονεμένοι, ἀμίλητοι. Πρὶν φύγουν, ἀνέβηκαν στὴν κορφή.

Κανέναν γλάρος δὲν πετοῦσε, καμιά φερούγα δὲν τάραξε τὴ βαρεῖα ἀρμονία τῆς ἀτσιλένιας θάλασσας καὶ τ' οὐρανοῦ, στὸ θαμπὸ καὶ μελαγχολικὸ γρίζο ἀπειρο...

Λεπτές, σχεδὸν διάφανες, οἱ κορμωστασιές τῆς Σοφίας καὶ τοῦ Κώστα ἔσβυναν μὲ τὸ θόλωμα τῆς νύχτας, καὶ γύρω τους, γύρω ἀπὸ τὸ νησί, ἡ θάλασσα δὲ μουρούριζε κανένα λόγο στοὺς βράχους, δὲ σάλευσε, ἀψυχη, μὲ τὸ ἀβέβαιο χρῶμα της, κρατώντας δυνατὰ τὰ νησιά καὶ τίς ἀκτές, ποὺ περήφωνα προκαλοῦσαν τοὺς ταξιδιώτες.

Ὅταν γύρισαν στὴν ἀκρογιαλιά, εἶχε σκοτεινιάσει.

— Πήγαινε, τῆς εἶπε ὁ Κώστας, εἶναι ἄργα.

— Γιὰ μένα δὲν εἶναι, — ἀλλὰ ἄργα ἦρθε ἡ Ἀγάπη.

Ἀλήθεια ἔλεγε, ἄργησαν ν' ἀνταμωθοῦν στὸν κόσμο, ἄργησαν ν' ἀγαπηθοῦν, μόνο νωρὶς ἦρθε ὁ χωρισμός.

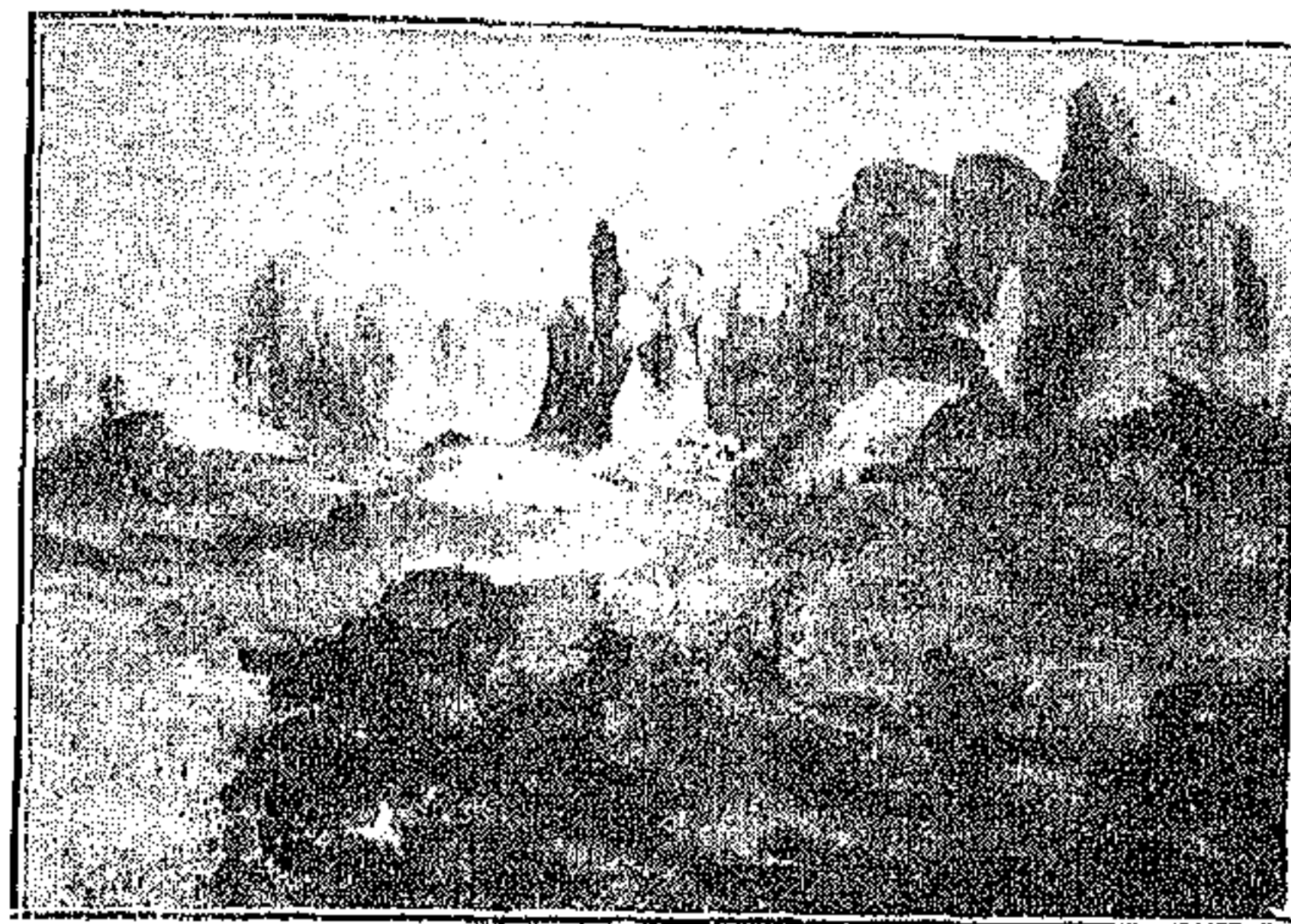
— Θέλω νὰ σὲ δῶ νὰ σβύνεσαι στὸ σκοτάδι, τοῦ εἶπε· μόνο τότε θὰ καταλάβω ὅτι σὲ χάνω.

Καὶ ἔμεινε ὀλόρθη, ἀκίνητη στὴν ἀμμουδιά, ἀκολουθώντας τὴ σκιά ποὺ ἔφευγε.

Ἡ σκιά χάθηκε γρήγορα στὴ γαλανὴν δμίχλη ποὺ εἶχε ἀπλωθεῖ στὴν πεδιάδα, καὶ ποὺ σιγά σιγά ἐρχόταν πρὸς τὴν ἀμμουδιά.

Ἴσως νὰ γύρισε ὁ Κώστας, νὰ σήκωσε τὸ χέρι, μιά, δυό, τρεῖς φορὲς, στέλνοντας τὸν τελευταῖο ἀποχαιρετισμό, — μὰ ἡ πυκνὴ δμίχλη τᾶκουψε ὅλα, καὶ ἡ Σοφία γύρισε στὴ βάρκα, καὶ ξεκίνησε σιγά, σιγά-

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΑΩΝ ΖΩΓΓΑΦΩΝ

Α. ΠΙΝΗ

ΜΕΤΕΩΡΑ

τερα ἀπ' ὅσο εἶχε ἔρθει, πρὸς τὸν κόλπο. Ἦώρα ποὺ ἦταν ἐλεύθερη, κατάμονη, καὶ δὲν τὴν ἔμελε νὰ κλάψει, δὲν εἶχε κανένα δάκρυ στὰ μάτια.

Καὶ οὔτε τὸ βράδυ, οὔτε τὴν ἄλλη μέρα. Μήπως εἶχανε τελειώσει ὅλα, καὶ δὲ θὰ ξανάκλαιγε πιά;

Μὰ τὸ βράδυ, ἐνῶ ἔμεινε ξαπλωμένη, ἄγρυπνη, ψηλά στὸ λόφο, προσηλωμένη στὰ φῶτα τοῦ βαποριοῦ ποὺ θάπαιρνε τὸν Κώστα, αἰκουσε μεμιάς τὸ βαθὺ σφύριγμα τοῦ πλοίου, καὶ, ξαφνισμένη, ἄρχισε νὰ κλαίει δυνατὰ.

Μέσ' ἀπὸ τὰ δάκρυά της, τὰ φῶτα λάμπριζαν περισσότερο, πλήθαιναν καὶ μεγάλωναν. Σιγὰ τὸ πλοῖο γύρισε καὶ ἄρχισε νὰ φεύγει.

Πέρασε πίσω ἀπὸ τὰ νησάκια τοῦ κόλπου, ὡς ποὺ ἔσβυσσε στὸ σκοτάδι.

Χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ φέρει στὴ σκέψη τίποτε, μηχανικά, κατέβηκε ἀπὸ τὸ λόφο, σιωπητὴ, δυστυχισμένη, τιναγμένη ἀπὸ λυγμούς καὶ γύρισε στὸ σπίτι.

Ψηλά, στὴν κάμαρά της, ἡ Γιάννα ἔμεινε ἀκόμη πίσω ἀπὸ τὸ κλεισμένο παράθυρο, ξαφνισμένη κι' αὐτὴ ἀπὸ τὸ σφύριγμα τοῦ πλοίου.

Ὅταν ἔφτασε, ἡ Σοφία πῆγε ἀμέσως στὸ κρεβάτι, κούρτηκε ὅλη μέσα στὰ

σκεπάσματα καὶ ἄφισε ἐλεύθερο τὸν πόνο της νὰ θρηνησεί.

* * *

Πέρασαν δυὸ μῆνες.

Ἡ Σοφία γύριζε ἀσοπα στὰ λιοστάσια ἢ ἔμεινε ξαπλωμένη χωρὶς νὰ κάνει τίποτε.

Ἡ ἀδιαφορία της γιὰ ὅλα ἦτανε δυνατότερη ἀπὸ ποτέ. Ἔμεινε γιὰ ὥρες ἀκίνητη, καὶ στὰ μίτια της καμιά ζωηρότητα, καμιά ἔκφραση.

Ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ σκέψη της δὲν ἦτανε πιά τόσο ζωηρὴ ἀκόμη καὶ οἱ κινήσεις της ἦταν ἄργες.

Στὸ περπάτημα δὲν εἶχε πιά ἐκεῖνο τὸ γερὸ βῆμα, καὶ οὔτε πήγαινε γρήγορα. Περιπαιτούσε σιγά, σὰν κουρασμένη, χωρὶς σκοπὸ, χωρὶς κατεύθυνση.

Συχνὰ τὴν ἔβγαζε τὸ μονοπάτι στὴν ἐκκλησοῦλα τοῦ χωριοῦ, ποὺ ἦταν χτισμένη ὀλομόνηχη, αὐτὴ καὶ τὸ κελὶ τοῦ παπά, σ' ἓνα ἔρημο μέρος.

Τότες ἔπαιρνε τὸ κλειδί, ποὺ τὸ ἄφινε ὁ παπάς, φεύγοντας γιὰ τὸ χωριό, σὲ μιὰ ραγιαδιὰ τοῦ πεζουλιῦ, ἀνοίγε τὴ θύρα, πήγαινε στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας.

Αὐτὸ τὸν καιρὸ ὅμως δὲν ἔβρισκε πιά τὸ Θεό.

Είχε ατέλειωτες κουβέντες μαζί του, και τον γύρευε παντού, από χρώμα του κίτρου δέντρου, στην ομορφιά του άγριου λουλουδιού, στο κελιάδιμα των πουλιών, στα κλαριά που λύγιζαν κίτρου από το βέλος του καρπού.

Της Γιάννας της μιλούσε σπίνια για τον Κώστα. Πήγαιναν όμως σχεδόν κάθε βράδια περίπατο μαζί.

Τις περισσότερες φορές, η Γιάννα άφηνε τη Σοφία να μιλεί. Της άρεσε να την ακούει.

Έκείνες οι ιδέες της, βγαλμένες από την πονεμένη της καρδιά, κι' ελπόμενες με βαθιά φωνή, στο σκοτάδι που θόλωνε τα γύρω, της έκαναν ένσπωση.

Ήτανε σπίνιο για τη Σοφία να βγει την ημέρα. Μόνο το πρωί, πολύ πριν ανατείλει ο ήλιος, και άργα το δειλινό.

Το φως την κούραζε, κι' αυτόν τον ήλιο που λάτρευε δεν τον ζητούσε πιά: ήτανε πολύ λιμπερός τώρα για αυτήν.

Η βάρια έμενε άραγμένη στην ακρογιαλιά. Μόνος ο καπετάν Δημήτρης την έπερνε: την είχε παρατήσει η Γιάννα.

Σιγά-σιγά, οι μέρες, μα πίσω από την άλλη στο αλώνιο ξαναρχίλημα της φύσης, περνούνε άργα, χωρίς ανησυχίες.

Και πέρσιαν ακόμη τέσσερις μήνες.

Αυτό το καλοκαίρι ήτανε το πρώτο που η Γιάννα δεν το κατάλαβε.

Δίχως λουτρά, δίχως έκδρομές, δίχως νυχτέρια στο ψίρεμα. Της έδινε την ένσπωση πώς αυτό το καλοκαίρι είχε έναν ιδιότροπον ήλιο, που έλαμπε μόνο έξω, και δε χυνόταν μέσα στο σπίτι, μέσα στην ψυχή της.

Η Γιάννα βγήκε κείνο το πρωί να μαζέψει κυκλάμινα κι' είδε μακριά τη Σοφία, σκυμμένη σε μια ριζολιά κοντά.

Ήταν ακόμη με τα καλοκαιρινά της ρούχα, ένα βαθυγάλαζο λινό φόρεμα, και τα χέρια της, που δεν τα είχαν χαϊδέψει καθόλου η θάλασσα και ο ήλιος, φαινονταν ακόμη πιο άχνα και αδύνατα, πάνω στο χρωματισμένο ύφασμα.

Όλο το σώμα της ήτανε πιο λεπτό κι' έδειχν' ελαφρότερο, πολύ λαφρύ.

Η Γιάννα, δίχως να το περιμένει, αίστάνθηκε ένα τσούξιμο στα μάτια, που της πλημμύρισαν δάκρυα.

Η Σοφία, που ήτανε το καμάρι της, έφερε μια στενοχώρια στην καρδιά. Πώς ήτανε δυνατό ν' αλλάξει τόσο! Η συνάντησή της με τον Κώστα της έφερε μια δυνατήν εξέλιξη.

Κι' ο χωριχτήρας της ήταν διαφορετικός, τώρα, και τα γούστα της, ακόμη κι' η σκέψη της.

Ίσα-Ίσα προτού βγει η Γιάννα, της είχε η θεία της να μιλήσει της ξαδέρφης της και να τη συμβουλέψει να πάει στη χώρα.

Είχε κουβεντιάσει η Σοφία πολλές φορές με τη μητέρα της για αυτό το ζήτημα, άλλ' αυτή επέμενε να μένει στην έξοχή. Πάντα οι συζητήσεις της με τη μητέρα της τις άφηναν και τις δυο δυσαρεστημένες.

Η Σοφία, άρισμένη στον πόνο της, άποτραβιόταν απ' όλους. Η μητέρα της δεν της το συγχωρούσε, και, στο βάθος της καρδιάς, την έκρινε άστοργη, ίσως επειδή δεν είχε καταλάβει πόσο ήτανε περιήφανη.

Μόνο η Γιάννα τη γνώριζε καλά, και μόνο τη Γιάννα χαϊδευε κάποτε. Τους άλλους ποτέ.

Πού ν' άξεραν πόσο χαδιάρια ήτανε: ποτέ δεν τους τόχε δείξει. Πάντα είχε το φόβο μήπως δεν καταλάβουν τα χάδια της.

Είχε φτιάσει στα είκοσι χρόνια της η Σοφία, και ζούσε με τους δικούς της σε μια μεγάλη παραγνώριση.

Αυτή η παραγνώριση τους χτυπούσε όλους, τους πλήγωνε, κανείς όμως δεν έκανε την κίνηση που θα τους απολύτρωσε. Ήτανε και οι τρεις πολύ περιήφανοι, κανείς δε σήκωνε πρώτος το χέρι.

Όταν μιλούσε για αυτά με τη Γιάννα, της έλεγε.

— Δεν το ξέρεις; Στη ζωή χτυπάς πάντα εκείνον που αγαπάς. Η ζωή είναι ένα μακρύ περπάτημα σε άγνωστη γη, και με κείνον που προχωρείς, δέχνεσαι. Πόσες φορές, μόνη το βράδυ, μετανοιώνω για τον τρόπο μου! Μα το πρωί, πάλι, αποτραβιέμαι, κρυώνω, δείχνομαι αδιάφορη. Αυτές οι μικρές στενοχώριες είναι κάποτε οι πιο δυνατές. Χτυπάς πάντα εκείνον που αγαπάς.

Προχώρησε η Γιάννα και την έφτασε — Ζητάς λουλούδια. Κι' εγώ! Πάμε μαζί, θέλεις;

Και πήγαν πλάι.

— Θα πᾶς γλήγορα στην πόλη; τη ρώτησε σε λίγο.

Γύρισε σ' αυτήν το πρόσωπο η Σοφία.

— Πές μου δ,τι σκέπτεσαι, δλόκληρη την αλήθεια. Σοῦ μίλησαν για μέ; "Οχι, δε φεύγω, δε μπορώ ακόμη να φύγω. Πιο έπειτα, όταν περσίσει ακόμη λίγος καιρός.

— Γιατί, Σοφία μου, να παιδεύσαι;

— Δείχνω για άνθρωπο παιδεμένο; Μην το λές αυτό, Νάνα μου: θάτανε παιδεμένο αν πήγαινα στη χώρα: εδώ ο πόνος μου είναι γλυκός. Σιγά-σιγά θα περσίσει. Όλα περνάνε, αλλά δεν πρέπει να βιάζουμε τίποτε. Γιατί να φοβόμαστε τον πόνο; Χωρίς αυτόν πώς θα ξευγενιστεί η ψυχή μας; Λογίζομαι πολύ τυχερή που γνώρισα τον Κώστα: του χρωστάω δ,τι είμαι: χάρη στην αγάπη του, τελειωικά σχηματίστηκε η ψυχή μου. Τώρα, κάνουμε κάτι χειρότερο απ' δ,τι έκαμε ο Κώστας φεύγοντας. Τα κόβουμε τα λουλούδια, τα αποχωρίζουμε από τη ρίζα τους, από το κομμάτι της γης που μεγάλωσαν, από τη ζωή.

Περπάτησαν άρκετην ώρα ακόμη.

— Δε θέλω, Γιάννα, να συλλογίζεσαι τον Κώστα με κακή σκέψη.

Όταν γύρισαν, βρήκε η Γιάννα ένα γράμμα από την Έλζα. Θάμενε στη Γερμανία να εργαστεί. Ο φίλος του πατέρα της την ύποστήριζε, ήτανε καθηγητής μουσικής και την παρουσίασε στον κύκλο του.

Αυτά έγραφε μόνο. Κανένα παράπονο για τη ζωή, ούτε για το Θεό. Στο Θεό δεν πίστευε η Έλζα. Κανένας, λέει, δεν πίστευε σ' αυτόν και πέρα, δεν υπήρχει ανώτερη δύναμη που διευθύνει, ο κόσμος πάντα υπήρχε στη γη και κανείς δε γνούστηκε για αυτόν. Πρέπει μόνος σου να δουλέψεις, να βγάλεις το ψωμί σου για να ζήσεις.

Όταν μιλούσε έτσι η Έλζα, τότε που βλέπονταν συχνά με τη Γιάννα, έμενε άτάραχη, ώραία, χωρίς καμιά έκφραση στο κανονικό πρόσωπο.

— Πώς να πάρω δύναμη, της έλεγε, από κάτι που δε μπορώ να βεβαιωθώ για την ύπαρξή του; Πρέπει ίσως να χεις μεγάλη πίστη για να χεις θρησκεία. Σε μέ, η θρησκεία έ-

πεσε γλήγορα, σαν τα κομμένα λουλούδια που βάζουνε τα παιδιά σε ξένα κλαριά, σε δέντρα, και που πέφτουνε με το πρώτο αεράκι. Πιστεύω μόνο στη δύναμη και στην αξία του ατόμου. Άνθρωποι σαν εμάς έπλασαν τη Θρησκεία και έδωσαν μορφή στο Θεό και στους Άγίους. Γιατί εγώ να πιστέψω σ' αυτά; Ποιος με βεβαιώνει δ,τι δε με γελάνε εκείνοι οι άνθρωποι;

Άφου δεν πίστευε στο Θεό, δεν το έβρισκε σκληρό που πέθανε ο πατέρας της.

— Θάναι πολύ δυστυχισμένη και πέρα η Έλζα; ρώτησε η Γιάννα την ξαδέλφη της.

— Πολύ δυστυχισμένη; Ήτανε πάντα. Τώρα δεν πιστεύω περισσότερο. Άρχισε την πάλη με τη ζωή και θα βρίσκει ικανοποίηση.

— Λές να είναι πάντα τόσο όμορφη; Περσίερο να μην παντρευτεί ακόμη. Θάρρσει πολύ.

— Νομίζεις Γιάννα, δ,τι η ομορφιά κι' ο γάμος έχουνε κάτι το κοινό; Εγώ πιστεύω στο γραμμένο, και η Έλζα δε θα ξεφύγει δ,τι της έγραψε η τύχη. Κάποια μέρα θα παντρευτεί, μπορεί να το δοῦμε, μα δεν πιστεύω ποτέ να γευτεί μεγάλη εδτυχία. Γεννήθηκε με την ανατολή κάποιου άστρου που φέρνει κακοτυχία.

— Περσίερα μου φαίνονται αυτά που λές: αν δε σε ήξερα θρήσκα, θα νόμιζα πως είσαι ειδωλολάτρισσα.

Η Σοφία γέλασε μ' όλη της την καρδιά.

— Άν είναι ειδωλολάτρης όποιος αγαπάει τᾶστρο, τον ήλιο, τη θάλασσα, τον άνεμο, τότε είμαι κι εγώ, Γιάννα. Άλλά τα ειδωλά μου είναι άπειρα. Όταν γράψεις της Έλζας, πές της πως ο οὐρανός, που είναι άπέραντος και σκεπάζει όλες τις πόλεις, έχει βαρεία σύγνερα για όλους. Γράψε της ακόμη δ,τι για αυτόν που ξενυχτάει, ανατέλει λαμπρότερος ο ήλιος.

— Θα τα γράψω έι μέρους σου.

— Κάνε δ,τι θέλεις, είναι δική σου φίλη. Ξέρεις πότε μπορούσε να γίνει φίλη μου; Άν ήταν εδώ άφου έφυγε ο Κώστας. Τώρα όμως πρέπει, όταν ανταμωθούμε πάλι, μα από τις δυο μας να χαι έναν άκράτητο πόνο, για να στήσει γεφύρι στις ψυχές μας. Τότε μόνο θα ενωθούμε. Με-

ρικές ψυχές, Νάνα μου, αισθάνονται μόνο σὲ ἐξαιρετικές περιπτώσεις, ὅπως μερικές πέτρες μόνον διὰν χτυπηθοῦνε βγά-ζονται σπίντες. Μὴ συλλογίζεσαι ὁμως αὐτὰ πού σου λέω. Αὐτὴ τὴ στιγμή ἡ Ἐλίζα στὴ Γερμανία θὰ πιᾶζει βιολί καὶ θὰ ξαλαφρώνει τὴν καρδιά της.

Ζ'

Ἡ Γιάννα κρύωνε. Ἄφησε τὴν κυρία Βαλμύρη καὶ τὴ Σοφία στὸν κῆπο, καὶ γλήγορα ἀνέβηκε τὴν ἐξωτερικὴ σκάλα καὶ μπῆκε στὴν τραπέζαρι.

Σιμὰ στὸ ἀναμένο τζάκι ἔμενε μισοξυπλωμένος σὲ μιὰ δερμάτινη πολυθρόνα ὁ κύριος Γιώργος.

— Καλησπέρα.

Γύρισε τὸ κεφάλι καὶ εἶδε τὸ κορίτσι.

— Καλῶς τὴν!.. Καλὲ ἤρθατε; Τί γινήκατε τόσον καιρὸ;

— Δὲν ξέρω, ἔπιασε τὴ Σοφία μανία γιὰ μακρονόους περιπάτους στὰ βουνά. Τὴν ἄλλη βδομάδα βρήκαμε χιόνια στὶς κορφές.

— Βέβαια, πᾶνε οἱ καιροὶ πού τὸ Κάστρο ἦταν ἐπιθυμητό... Ὅλοι οἱ δικοὶ σας καλὰ, δεσποινὶς Γιάννα; Καὶ ἡ θεία; Τί φοβερὴ γυναῖκα αὐτὴ! Πάντα διατάζει; Τὴ φαντάζομαι, πολὺ καλά, μὲ καμτσάκι στὸ χέρι, σ' ἓνα ρούσικο παλάτι, μὲ χιλιάδες μουζίκους γύρω της.

— Τόσο ἄγρια; Δὲ μπορῶ νὰ τὴ φανταστῶ κ' ἐγὼ σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον, ἐπειδὴ τὴ βλέπω πάντα νὰ κεντάει, καὶ ἀπὸ τὴ δαχτυλήθρα στὸ καμτσάκι!..

— Καὶ ἡ μικρὴ τί κάνει; ρώτησε ὁ κύριος Γιώργος.

Ἡ μικρὴ ἦταν ἡ Σοφία. Ἔτσι τὴν ἔλεγε πάντα τῆς Γιάννας.

— Εἶναι ἔξω, μὲ τὴν κυρία Βαλμύρη' κουβεντιάζουνε.

— Κάνει ἐντύπωση αὐτὸ τὸ κορίτσι τώρα. Τὴν καμάρωνα πάντα! Τί λεβεντιά ἦταν ἐκεῖνη. Περιεργὴ ὁμως, πολὺ ἰδιορρηθμῆ.

— Γι' αὐτὸ, νομίζω, ταίριαξε μὲ τὸν Κώστα.

— Ἔχετε δίκιο' κ' αὐτὸς εἶναι ἐξαιρετικὸς τύπος. Χτὲς ἴσα-ἴσα εἶχε ἡ κυρία Βαλμύρη νέα του. Ἦτανε πολὺ ἄρρωστος

Τὰ κορίτσια ἀνέβηκαν στὴν κάμαρά τους. Ἄφου καθυπόχτισε, ἡ Σοφία σιᾶθηκε μὲ στιγμή ὀρθὴ στὴν ἀνοιχτὴ θύρα της, καὶ σκύβοντας εἶπε σιγὰ τῆς Γιάννας.

— Καὶ βιολί νὰ εἶχα, θὰ τῶκρυβα. Ἐγὼ δὲν ξαλαφρώνω τὴν καρδιά μου, δὲ φοβᾶμαι τὸν πόνο.

γιὰ καιρὸ, θυμᾶται, γράφει, ἕκατὸ φορές τὴν ἡμέρα μὲ χαρὰ τὸν Κόλπο, κ' ἄλλες ἕκατὸ μὲ λύπη. Τοῦγραψε ἡ γυναῖκα μου νὰ ρθεῖ γιὰ τὰ Χριστιούγεννα, ἄλλὰ ἀπαντᾶει σχεδὸν μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Ἐπάρχουνε ὀρισμένα πράγματα στὸν κόσμον, πού δὲν πρέπει νὰ τὰ ξανακίσει κανεὶς ἢ καὶ νὰ τὰ αἰσθανθεῖ· ὡς φαίνεται, ἡ διαμονή μου ἐκεῖ εἶναι ἓνα ἀπ' αὐτά.» Ἔχω ἄδικο νὰ λέω πὼς εἶναι τύπος; Τοῦ γράφεις νὰ ρθεῖ, νὰ δεῖ ἐκεῖνη πού ἀγαπάει, καὶ σοῦ ἀπαντᾶει αὐτὰ πού ἀκούσατε. Ἄν τοῦ ξανακάμεις μὲ πρόσκληση, εἶναι ἄξιος νὰ ρθεῖ γιὰ νὰ σὲ βροῖσει. Ἐμένα θὰ μοῦ τὸν μάθετε; Μὰ εἶναι πατριώτης μου, δεσποινὶς Γιάννα.

Ἀκούστηκαν κουβέντες ἔξω, καὶ σὲ λίγο ἀνοίξε ἡ θύρα τοῦ κήπου, πού εἶχε δυὸ μεγάλα κρύσταλλα ὡς τὴ μέση, καὶ μπῆκαν ἡ κυρία Βαλμύρη μὲ τὴ Σοφία.

Τραβήχτηκαν λίγο οἱ ἄλλοι δύο, καὶ ἀθήσαν ὅλοι σιμὰ στὸ τζάκι.

— Ὁ κύριος Ἄγγελος; ρώτησε ἡ Γιάννα τῆς φαινόταν τόσο περιεργό, διὰν ἔλειπε ὁ γέρο φίλος τῶν Βαλμύρη.

— Εἶναι ἄρρωστος, ἀγαπητὴ δεσποινὶς Γιάννα, καὶ καλὰ θὰ κάνω ν' ἀποφασίσω νὰ ἐγκαταλείψω ἑσᾶς καὶ τὴ φωτιά, γιὰ νὰ πάω νὰ τὸν δῶ.

Καὶ σκέφθηκε.

— Τί θὰ κάνεις; ρώτησε ἡ γυναῖκα του. Θὰ πᾶς στὸν κύριο Ἄγγελο; Τρελλάθημες; Πήγαινε αὔριο, τώρα ἔχουμε καὶ τὰ κορίτσια ἐδῶ, πὼς τᾶφίνεις;

— Ἐκατάλαβες, κυρία Βαλμύρη, πὼς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνος, κατὰμονος ἄρρωστος, σ' ἓνα ἄδειο σπίτι;

— Δὲν εἶναι τόσο μόνος, ἔχει τὴν Ἄννα του.

— Ἡ Ἄννα του! Τί νὰ τοῦ κάμει κ' αὐτὴ! Γέρασε ὁ κύριος, γέρασε κ' ἡ ὑπερέ-

τρια. Αὐτὴ θέλει σχεδὸν κάποιον νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ.

— Ἔχει καὶ τὴ Φρόνη του.

— Αὐτὴ τί εἶναι, μαγεύρισα; ρώτησε ἡ Σοφία.

Γύρισαν οἱ δυὸ Βαλμύρηδες, τὴν κοίταξαν κ' ἔπειτα ἔβαλαν τὰ γέλοια.

— Ὡραῖο εἶναι αὐτό, εἶπε σὲ λίγο ὁ κύριος Γιώργος. Μὰ δὲ μπόρεσε νὰ δώσει ἐξηγήσεις, γιὰ τὸν ξέκοβαν τὰ γέλοια. Ἡ κυρία Βαλμύρη, σκυμμένη στὸ τζάκι, ἀνακάτευε τὴ φωτιά.

— Τί γελάς ἐπιτέλους ἔτσι! εἶπε στὸν ἄντρα της. Δὲ δίνεις καλλίτερα πληροφορίες;

— Τί πληροφορίες νὰ δώσω; Ἄκου, πληροφορίες γιὰ τὴ Φρόνη του. Ὁ καθένας μποροῦσε νὰ πατηθεῖ καθὼς μιλεῖς γι' αὐτὴν: πότε ἡ Φρόνη του αὐτὸ, πότε ἡ Φρόνη τᾶλλο! Μὰ, δεσποινὶς Σοφία, αὐτὴ ἡ Φρόνη εἶναι σκύλος.

Τότε γέλασαν καὶ τὰ κορίτσια. Ὁ κύριος Γιώργος ξανακάθισε καὶ ἀναψε σιγάρο. Πῆρε καὶ ἡ γυναῖκα του, καὶ στάθηκε ἀκίνητη, γυρισμένη σχεδὸν στὴ φωτιά.

Πέρασε ἄρκετὴ ὥρα. Ὡς πού ἔσκυψε πάλι κ' ἔρριξε ξύλι.

— Δὲ μιλεῖ κανεὶς; ρώτησε.

— Κανεὶς, ἀγαπητὴ μου, ἀπάντησε ὁ ἄντρας της. Ἡ φωτιά μιλεῖ γιὰ μᾶς.

— Αὐτὸ τὸπαν χιλιάδες ἄνθρωποι πρὶν ἀπὸ σένα, καημένε Γιώργο! Δὲ λὲς κάτι νεώτερο;

Σκέφθηκε κείνος, ἀναψε ἄλλο σιγάρο, καὶ ἀνάγγειλε.

— Σὲ ἔξη μῆνες ἀφίνομε τὸ Κάστρο.

Τὰ κορίτσια πῆραν τὴν εἶδηση γι' ἄστεϊο, καὶ δὲν εἶπαν τίποτε.

— Βλέπεις, κυρία Βαλμύρη, οὔτε αὐτὸ δὲν τίς συγκινεῖ!

— Φεύγετε ἀλήθεια; ρώτησαν τότε.

— Φεύγουμε, ἀπάντησε ἡ κυρία.

Ὅταν βγῆκαν τὰ κορίτσια στὸν κῆπο, εἶχε σκοτεινιάσει.

Πέρασαν γλήγορα τὸ δρόμο τοῦ χτήματος κ' ἔφτασαν στὸ δημόσιο.

Ὁ Νοέμβρης ἔρριχνε τὸ σκοτάδι ἀπὸ νωρίς, καὶ διὰν ἔφτασαν στὸ σπίτι, εἶχε πλακώσει ἡ πικρὴ νύχτα.

Θάμενε κ' αὐτὸ τὸ χειμῶνα στὴν ἐσοχὴ ἡ Σοφία, κ' ἔπειτα θὰ γύριζε στὴν πόλη.

Κοῖμα ὁμως πού ἔφευγαν οἱ Βαλμύρηδες. Δύσκολα θὰ ταίριαζαν ἄλλοι σ' αὐτὸ τὸ παλιὸ ἀρχοντικό. Ἡ συρτὴ βαθειὰ φωνὴ τῆς κυρίας καὶ οἱ ἀργές κουβέντες τοῦ κυρίου Γιώργου, ὁ κύριος Ἄγγελος, οἱ διάφοροι ξένοι πού παρουσιάζονταν κάθε τόσο, ἀκόμη καὶ ἡ περιεργὴ ὑπηρεσία, ὅλ' αὐτὸ δὲ θὰ ξαναβροῖσκονταν εὐκόλα.

Στὰ μεγάλα δωμάτια, χρωματισμένα μὲ βαθειὰ χρώματα, μὲ τίς εἰκόνες τῶν προγόνων στοὺς τοίχους, στὶς μεγάλες βιβλιοθῆκες πού κλειοῦσαν χρυσοδεμένα παλιὰ βιβλία, ἀκόμη καὶ χειρόγραφα, παντοῦ μοσχοβολοῦσαν ἀγριολούλουδα.

Τᾶκοψε στοὺς ἀγροὺς ἡ κυρία Βαλμύρη καὶ κάθε μέρα τὰ περιποιοῦσαν μόνη. Τοὺς εἶχε ἰδιαίτερη ἀγάπη, ποτὲ δὲ σηκωνόταν νὰ πάει σ' ἄλλο δωμάτιο ἢ νὰ πῆρει κάτι στὸ ἴδιο, χωρὶς νὰ πλησιάσει ἓνα ἀπὸ τὰνθογαῖα, νὰ σκίσει, νὰ μυρίσει τᾶνθη, καὶ ἔπειτα, μὲ τὰ λεπτά της μακρὰ διάχτυλα, νὰ σιάξει τὰ φυλλαράκια.

Ὅταν γύριζε στοὺς ἀγροὺς ἢ στὶς πλαγιές, προχωροῦσε σκυρτῆ, γιὰ νὰ διακρίνει τίς κίτρινες καρδιές, καὶ μὲ πολλὴ ἐγνοια καὶ προσοχὴ ἔκοψε τὸ κάθε λουλουδί.

Ὁ κύριος Γιώργος δὲ σταματοῦσε μὲ τόση προσοχὴ σὲ κανένα λουλουδί, οὔτε ἄγριο οὔτε καλλιεργημένο. Μόνον μιὰ-δυὸ φορές τὴν ἡμέρα ἔκοψε ἓνα μπουμποῦκι τριανταφυλλιάς καὶ τὸ φοροῦσε. Τίποτε ἄλλο.

Ὅταν ὑμνοῦσε τᾶγορα, τὸν ξέκοβε κί-ντα θυμωμένα ἡ γυναῖκα του.

— Πάψε τώρα, Γιώργο, τί ξέρεις ἐσὺ ἀπ' αὐτά; Ἐψιμξες ποτὲ νὰ τὰ βροῖς; Θᾶγγοροῦσες καὶ τὴν ὑπαρχὴ τους ἀκόμη, ἂν δὲν τᾶβλεπες στὰνθογαῖα. Νὰ μιλοῦνε ὅσοι τᾶγαπᾶνε ἀληθινά.

Τᾶρχοντικό τοῦ Κάστρου στολιστήκε κ' αὐτὸ τὸ χειμῶνα, μὲ κυκλάμινα, μὲ ζουμπούλια, μ' ἄγριους νάρκισσους, μαβιές ἀνεμῶνες, καὶ μὲ τὰ πρᾶσινα κολνα, ποῦχουνε μαῦρο στόλισμα σὲ κάθε πέταλο.

(Ἀκολουθεῖ)

ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Ἡ τουρκικὴ νεολαία

Σὲ καμμὴν ἄλλην ἴσως ἐποχὴ τῆς ἱστορίας ἡ νεολαία δὲν ἔπαιξε τόσο πρωταρχικὸ ρόλο, ὅσο σήμερα. Στὰ χρόνια ποὺ ζοῦμε, ἕνας λαὸς εἶναι πρὸ παντὸς ἡ νεολαία του. Σ' ὅποια χώρα τὸ παρὸν θέλησε νὰ χειραφετηθεῖ, νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ σιλαβιά τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἕνα δικό του μέλλον—ἀδιάφορο μὲ ποῖο σύστημα—στηρίχτηκε στὴ νεολαία. Ὁ μπολσεβικισμὸς στὴ Ρωσία, ὁ φασισμὸς στὴν Ἰταλία, ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς στὴ Γερμανία, ἡ ἐκανάσταση στὴν Ἰσπανία, ὁ ἐθνικισμὸς στὴν Τουρκία εἶναι κινήματα νέων. Στὶς χώρες αὐτές, ὅπου τὰ καθεστῶτα εἶνε συστήματα καὶ τὰ συστήματα γίνονται καθεστῶτα μόνο μὲ τὴ Δικτατορία, ἡ ἱστορία ἀρχίζει μαζὶ μὲ τὴν Ἐπανάσταση. Μετὰ τὸν Πόλεμο, μεγάλωσε μιὰ γενεὰ ποὺ εἶδε ὅτι ζεῖ στὴν κρισιμώτερη περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου. Ὅσα εἶχαν γίνει πρὶν, ἦταν ἀσήμαντα μπροστὰ σ' ὅ,τι μποροῦνε νὰ γίνῃ τῶρα. Ἡ ἀνθρωπότητα ἄλλαξε ὄψη. Καμμιά μεταβολὴ δὲ θὰ μποροῦσε στὴν κρίσιμη αὐτὴ περίοδο νὰ εἶναι μικρὴ. Οἱ ἄνθρωποι ἀπόκτησαν συνείδηση τῆς σημασίας τῆς στιγμῆς. Οἱ πωλοὶ κατέλαβαν ὅτι, μαζὶ μὲ τὶς συνθήκες εἰρήνης, τελείωνε ἡ ἀποστολὴ τους καὶ ἡ δυνάμει τους. Οἱ νέοι ἔβλεπαν ὅτι μιὰ κινούργια ἱστορία ἀρχίζει μαζὶ τους. Καὶ ἡ Δικτατορία τῆς Νεολαίας ἦταν ἀπὸ τὴ στιγμή ἐκείνη ἕνα γεγονός.

Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα μᾶς εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε αὐτὸ τὸ ἱστορικὸ φαινόμενο. Ἡ ἑλληνικὴ νεολαία δὲν ἔδειξε καμμὴν ἀνησυχία τὰ τελευταῖα χρόνια. Νερόβραστη, ἀδιάφορη, στείρα, ἀφίνει τὰ γεγονότα νὰ περνοῦν, χωρὶς αὐτὴ νὰ γράφει ἱστορία. Κανένα κίνημα δὲν ἀνησύχησε τὸ

μεγάλο ὄγκο τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Οἱ πνευματικὲς καὶ ἰδεολογικὲς κινήσεις λίγων χιλιάδων νέων εἶναι ἀνίσχυρες νὰ μᾶς πείσουν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ νεολαία εἶναι ἡ ψυχὴ, τὸ νεῦρο καὶ τὸ μυαλὸ τοῦ τόπου μας. Ἡ Παράδοση, ἡ Μοιρολατρεία καὶ ἡ ἰδεολογικὴ Σκλαβιά μᾶς κυβερνοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ μποροῦμε νὰ χειραφετηθοῦμε.

Τί διαφορά στὴν Τουρκία! Ἐκεῖ, σ' ἕναν τόπο σχεδὸν βίβραρο, ὅπου ἡ ὀμίχλη αἰῶνων σκέπαζε κάθε φῶς πολιτισμοῦ, ὅπου ὁ ἄντρας ἦταν δεσπότης καὶ ἡ γυναῖκα σκλάβο, ὅπου ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ ἦταν ἔγκλημα καὶ ὁ νόμος τοῦ Προφήτη ἀντικαθιστάσκει κάθε θεσμό, ὅπου ἡ τεμπελιά, ἡ ἀμορφωσιά, ἡ βρωμιὰ, ἡ ἀμάθεια, ὁ φανατισμὸς, τὸ θρησκευτικὸ μῖσος, ἡ δουλικὴ ὑποταγὴ στὸν ἀγῶ ἦταν οἱ πρωταρχικοὶ ὄροι μιᾶς φρικτῆς ζωῆς, ἐκεῖ, στὸν τόπον αὐτὸ ποὺ τὸν εἶχε τυφλώσει τὸ Κοράνι, σήμερα ἔχει γίνῃ μιὰ σπουδαιότατη ἀλλαγὴ: Ἡ νεολαία ἐπινατάτησε καὶ δικτατορεύει. Ἐβριξε θεσμούς, ἔσπασε προλήψεις, ποδοπάτησε παραδόσεις, χτύπησε τὴ θρησκεία, ἄλλαξε τὴν ὄψη τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, ἀνιποδογύρισε τὰ πάντα. Καὶ νβησε.

* *

Δὲ μποροῦμε βέβαια, σ' ἕνα πρόχειρο σημείωμα, νὰ ἐρευνήσουμε τὸ πῶς ἡ τουρκικὴ νεολαία ἄλλαξε τὴν ὄψη τοῦ τόπου τῆς. Ἀπλῶς θὰ δοῦμε τί θέλει, ποῦ πηγαίνει, τί πιστεύει, τί ἐκιδιώνει.

Ὁ Ἐθνικισμὸς εἶναι ὁ ἄξονας τῆς ἰδεολογίας τῆς. Ἡ μακρὰ δουλικὴ ὑποταγὴ τῆς αὐτοκρατορίας στοὺς ξένους, ὁ παγκόσμιος πόλεμος, ἡ μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, ἦταν φυσικὸ νὰ δώσουν στὸ Κίνημα τῆς

νεολαίας, ὅταν πρωτοφάνηκε τὸ 1919, ἐθνικιστικὸ περιεχόμενο. Ὁ φόβος ὅτι οἱ ξένοι ἐπιβουλεύονται πάντα τὴν Τουρκία—ποὺ ἦταν γι' αὐτοὺς ἐπὶ τάσους αἰῶνες πεδίο ἐκμετάλλευσης—ἔκανε ὥστε τὸ ἐθνικιστικὸ αὐτὸ περιεχόμενο νὰ μείνῃ ἰσχυρὸ. Ὁχι, βέβαια, μὲ ὅσο φανατισμὸ εἶχε ἐκδηλωθεῖ στὴν ἀρχή, καὶ πρὶν δύο-τρὶα χρόνια ἀκόμα. Σήμερα, ἡ τουρκικὴ νεολαία εἶναι καὶ ἰσορροπημένη παρὰ στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Κινήματός τῆς. Ἐχει βρεῖ τὸ δρόμο τῆς. Ἀρχίζει νὰ δημιουργεῖ παράδοση καὶ ἔχει χωνέψῃ ἀφοκτὰ ἀπὸ ὅσα προσπάθησε νὰ μιμηθεῖ.

Ἡ τουρκικὴ νεολαία εἶναι πειθαρχημένη. Ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια εἶναι τὸ ἰδανικὸ τῆς. Νέοι καὶ νέες, στὴ σημερινὴ Τουρκία, θεωροῦν ὑποχρέωσή τους νὰ μορφωθοῦν. Τὸ Βιβλίον, ποὺ ἦταν ἄλλοτε κάτι τόσο σπάνιο στὴν Τουρκία, τῶρα κυκλοφορεῖ πλατιά. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἀλφαβήτου ἔφερε τοὺς Τούρκους πλησιέστερα στὴν Ἑὐρώπη. Ὅλοι σχεδὸν οἱ νέοι σήμερα ξαίρουν μιὰ ξένη γλῶσσα. Διαβάξουν μὲ ὄρεξη, παρακολουθοῦν τὴ διεθνή πνευματικὴ κίνηση, φροντίζουν νὰ πάρουν ὅ,τι μπορεῖ νὰ προσαρμοσθεῖ στὸν τόπο τους. Μικροήμερη, φυσικὰ, —γιατὶ εἶναι ἕνα μέρος μόνο τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς εἶναι ἕνα μικρὸ ποσοστὸ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τουρκίας, — ξαίρουν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν, γιὰ νὰ μείνουν, ὅπως εἶναι τῶρα, οἱ κύριοι τοῦ τόπου. Εἶναι, λοιπόν, πειθαρχημένοι. Πρωταρχικὴ ἀρετὴ τους θεωροῦν τὴν πειθαρχία. Τὴν πειθαρχία στὸ καθεστῶς. Στὴν Τουρκία, χώρα ὅπου ὅλα προσπαθοῦν ν' ἀρχίσουν ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ὅπου λίγα χρόνια σύγχρονης ζωῆς ἀγωνίζονται νὰ ἰσοβαρῖσουν αἰῶνες ἱστορίας, βλέπουμε περισσότερο ἴσως παρὰ ἄλλοῦ, πόση ἐπίδραση μπορεῖ ν' ἔχει ἕνα καθεστῶς στὴν τάξη ποὺ τὸ στηρίζει. Ἡ τουρκικὴ νεολαία ἔχει νοιώσει καλὰ, μὲ τὸ μυαλὸ καὶ μὲ τὴν καρδιά τῆς, ὅτι μόνο μὲ ἀπόλυτη πειθαρχία στὸ καθεστῶς αὐτό, ποὺ αὐτὴ τὸ ἐπέβυλε, μὲ καὶ ποῦ τῆς ἐπεβλήθη κατόπι, μπορεῖ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ἀποστολή τῆς—ὅπως αὐτὴ τὴν παραδέχεται.

Ἡ συνειδητὴ αὐτὴ πειθαρχία καθορίζει

τὴ ζωὴ καὶ τὴ σκέψη τῆς τουρκικῆς νεολαίας — τῆς διανοούμενης νεολαίας, φυσικὰ, γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ ἰθύνουσα τάξη σήμερα στὴν Τουρκία, αὐτὴ κυβερνᾷ, αὐτὴ διοικεῖ, αὐτὴ κατευθύνει, αὐτὴ δικτατορεύει, αὐτὴ μόνο λογαριάζεται. Καθορίζει ἀκόμα καὶ τὰ αἰσθήματά τῆς. Ἡ αἰσθηματικὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς τουρκικῆς νεολαίας εἶναι ἐξαιρετικὰ λιτὴ. Ὁ σεξουαλισμὸς παίξει πολὺ λίγο ρόλο στὴν ἕναρξη τῆς νέας γενεᾶς. Οἱ νέοι, ποὺ διαφοῦν γιὰ δράση καὶ πρωτοβουλία, ποὺ βιάζονται νὰ ἀφομοιώσουν τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ, ποὺ ἡ πολιτικὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἀπασχόλησή τους, οἱ νέες, ποὺ ξέφυγαν ἀπὸ τὴ διπλὴ φυλακὴ τοῦ καφασιοῦ καὶ τοῦ φρεσεζέ, ποὺ βρῆκαν τὴν ἐλευθερία τῆς δημόσιας ζωῆς, ποὺ πῆραν μονομιᾶς τόσα δικαιώματα, δὲν προλαβαίνουν νὰ ἔχουν καιρὸ γιὰ ἔρωτα. Τοὺς παρασύρει, ὅλους καὶ ὅλες, ἡ δράση, ἡ πολιτικὴ, ἡ κοινωνικὴ, ἡ πνευματικὴ κίνηση. Εἶδα στὴν Ἀγκυρα νέους, προικισμένους μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα καρδιοκατακτητῆ, νὰ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὶς γυναῖκες, νὰ φροντίζουν μονάχα γιὰ τὴν ἀριώτερη πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ καιάργισή τους. Καὶ εἶδα κοπέλλες, νέες καὶ ὀμορφες, νὰ ἀριερώνονται στὴν κοινωνικὴ δράση. Ὁ ἔρωτας εἶναι ἕνασχόληση τῶν ἀνέργων. Καὶ στὴν Τουρκία σήμερα δὲν ὑπάρχουν ἄνεργοι στὴ διανοούμενη νεολαία.

* *

Ὅσα λέμε, πρέπει νὰ μὴ ξεφεύγουν ἀπὸ ἕνα ἀπαραίτητο μέτρο. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὴν τουρκικὴ νεολαία, τὴ συγκρίνομε πάντα μὲ τὴ νεολαία τῆς Τουρκίας ἐπὶ αὐτοκρατορίας. Δὲ μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε, φυσικὰ, ὅτι ἡ σημερινὴ τουρκικὴ νεολαία εἶναι στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὴ ρωσικὴ, τὴ γαλλικὴ, τὴ γερμανικὴ, τὴν ἀγγλικὴ. Τέτοια σύγκριση δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ. Ἡ τουρκικὴ νεολαία εἶναι ἀκόμα στὰ πρῶτα βήματα τῆς δημιουργίας τῆς. Μόλις γεννήθηκε. Τῆς λείπει ἡ παράδοση τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς λείπει ἡ πρωτοτυπία, ἡ ἱστορία. Μιμεῖται, παρακολουθεῖ καὶ ἀντιγράφει. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ τεράστια μεταβολή. Ἐτοιμάζεται τὸ μέλλον, δημιουργεῖται ἡ ἐπόμενη γενεά. Πέντε αἰῶνες αὐτοκρατορίας δὲν εἶχον ἀλλάξει τὴ νοοτροπία καὶ τὴν ψυχρόνθη-

ση τοῦ Τούρκου. Μέσα σὲ δέκα χρόνια, ἡ σημερινὴ νεολαία ἔκαμε πολὺ περισσότερα. Ἡ συχνὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴ γειτονικὴ Ρωσία τὴν ἐπηρέασε σημαντικά. Ἡ μεταρρύθμιση τοῦ Κεμάλ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία καὶ τὰ μέσα—ἀν δὲν ὑπῆρξε ἡ ἀφορμὴ—στὴ νεολαία αὐτὴ νὰ πραγματοποιήσει τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ τῆς ἐπανάσταση. Ἡ Παιδείση, τὰ Γράμματα, τὸ Θέατρο, οἱ Εἰκαστικὲς Τέχνες, ὁ Κινηματογράφος, ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ, αὐτὲς ἀκόμα οἱ Ἐπιστῆμες ποὺ χρειάζονται πρὸ παντὸς παράδοση, σύστημα καὶ ὕλικὰ μέσα—ἀρχίζουν νὰ ὑπάρχουν στὴν Τουρκία, τουλάχιστον μέσα σὲ συγχρονισμένα πλαίσια. Ἡ νεολαία νομίζει ὑποχρέωσή της νὰ καλλιεργεῖ καὶ πνευματικὴ προσπάθεια. Ἀπαλλαγμένη ἀπὸ προλήψεις, πρακτικὴ, ρωμαλέα, ἔχει ἀκόμα ὑπολείμματα ἰδεαλισμοῦ. Ἀποκήρυξε τὸ Κοράνι, ἀλλὰ

δὲ μπόρεσε νὰ ξεσκλαβωθεῖ ὁλοτελῶς ἀπὸ τὴν Ἀνατολή. Ὑπάρχει ἀκόμη κάποια μοιρολατρεία, κάποια δουλικότητα στὴν προσήλωση τῆς σημερινῆς τουρκικῆς νεολαίας στὸ καθεστῶς. Ὑπάρχει μυστικοπάθεια στὴ σκέψη της. Ὁ ἔξευρωπαϊσμός της εἶναι σὲ πολλὰ σημεῖα ἐπιφανειακός, πρόσχειρος. Ἡ Ἐπανάσταση—ἡ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ—γινώσκουσε ἀπότομα, καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις γίνεται βιαστικά. Γίνεται ὄμως. Οἱ νέοι, ὅσο καὶ ἂν ἡ μόρφωσή τους δὲν εἶναι γερή, ὅπως ἐνὸς Ὁξφορδιανοῦ ἢ ἐνὸς Ρώσσου φουριετῆ, ἔχουν τὴ δὴρα τῆς προόδου. Σιγὰ σιγὰ ἀποκοτοῦν σύστημα. Σιγὰ σιγὰ ἡ ἀλλαγὴ, ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια, εἰσχωρεῖ στὸ βάθος. Γίνεται συνήθεια. Θὰ γίνῃ παράδοση. Καὶ ἡ ἐπανάσταση προχωρεῖ. Μαζὶ της, ἡ τουρκικὴ νεολαία δημιουργεῖται καὶ δημιουργεῖ. Εἶναι τὸ μέλλον τῆς χώρας της.

Γ. Ν. ΜΑΚΡΗΣ

LECONTE DE LISLE

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΙΟΝΤΑΡΙΟΥ

Ὅντας ἀρχαῖος κυνηγὸς ποὺ ἐδίψα γιὰ τροφὴ τοῦ αἵμα βωδιῶν καὶ λευτεριά, πάντα εἶχε τὴ συνήθεια ν' ἀποθανιάζει ἀπὸ ψηλὰ τῶν κάμπων τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ βροχᾶται εἰρηνικὸς στὴν ἄγρια μόνωσή του.

Σὰν τὸν κατάδικο λοιπὸν ποὺ ἔρπει στὸ κελλί του γιὰ νὰ σκορπᾷ μὴν ἄνοστη διασκέδαση στὰ πλήθη, πηγαινοερχόταν κ' ἔτριβε στὴν κλούβα του τὰ στήθια, χτυπώντας στὰ τοιχώματα τὴ στέρα κεφαλὴ του.

Μ' ἀφοῦ κ' ἡ μοῖρα του ἡ φρικτὴ δὲν ἦτο ν' ἀπαλύνει, ἔπαυσε τότε ἀπότομα νὰ τρώγει καὶ νὰ πίνει κ' ἔφυγε ἡ πλάνης του ψυχὴ σὲ βάρη τῶν σπηλαίων.

— Ὡ ἐσὺ, καρδιά, ποὺ σπαρταρᾷς στὴν ἀνταρσία βουβῆ κ' ἀγκομιχᾷς γυρίζοντας στοῦ κόσμου τὸ κλουβί, γιατί δὲν ἔπριξες, δειλή, καθὼς αὐτὸς ὁ λέων;

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΝΕΛΛΗΣ

Τὸ δεκαπενθήμερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Λαϊκὲς τέχνες

Τὰ τελευταῖα ἀπὸ χρόνια μιλάμε πάρα πολὺ συχνὰ στὴν Ἑλλάδα, καὶ μὲ πάρα πολὺ ἐνθουσιασμό, γιὰ τὴς λαϊκὲς τέχνες μας. Θαυμάζουμε τὸ λαὸ μας ποὺ τὴς «δημιούργησε», καὶ διάφοροι πνευματικοὶ «ἡγέτες»—ἢ ποὺ φιλοδοξοῦν νὰ καίξουν αὐτὸ τὸ ρόλο—μᾶς προτρέπουν μὲ στόμφο νὰ στραφοῦμε πρὸς αὐτὲς—κ' αὐτὲς μόνο—γιὰ ν' ἀντλήσουμε ἔμπνευση καὶ διδάγματα, ἂν θέλουμε νὰ δημιουργήσουμε κατὰ τὸ ἔθνος, τὸ ἀξιόλογο καὶ τὸ βιώσιμο.

Σ' ὅλ' αὐτὰ ὑπάρχει περισσότερος «πατριωτισμός» παρὰ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα, — ὅπως τουλάχιστον ἀποδεικνύεται ἀπὸ μὴν ἐξονυχιστικὴ μελέτη ποὺ ἔκαναν οἱ ξένοι ἐπιστήμονες Μαλκαὶλ καὶ Ζιρμούσκη γύρω ἀπὸ τὸ ζήτημα «ἂν ὑπάρχει λαϊκὴ τέχνη καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀνομάζουμε λαϊκὴ τέχνη».

Κατὰ τοὺς ἐπιστήμονες αὐτοὺς, λαϊκὴ τέχνη, μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀσθόμενης δημιουργίας μᾶς φυλετικῆς μάζας, οὔτε ὑπάρχει, οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρξει. Μιὰ τέτοια ἔννοια, ἀποφαινοῦνται, εἶναι ἓνα φτωχὸ θεωρητικὸ οἰκοδόμημα, ἓνας παραλογισμὸς ἢ μιὰ κακὴ ἀσυνείδητη. Ὅτι λέγεται λαϊκὴ τέχνη, πρωτόγονη τέχνη, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ σοφὴ τέχνη—art savant—ἐκλαϊκευμένη, ξεπεσμένη μάλιστα, ποὺ οἱ ἀπαρχές της ἔχουν ἐντελῶς λησμονηθεῖ ἀπὸ τοὺς κληρονόμους της. Ὡς ἓνα τέτοιο τυπικὸ καὶ χτυπητὸ παράδειγμα οἱ δύο ἐπιστήμονες ἀναφέρουν τὴς «λαϊκὲς τέχνες» τῆς Σαρδηνίας: τ' ἀντικείμενα ἀπὸ ξύλο καὶ σίδερα, τὰ ἐπιπλα, τὰ ὑφάσματα, τὴν κεραμικὴ καὶ τὰ δερμάτινα εἶδη ποὺ κατασκευάζουν οἱ χωρικοὶ τῶν πρὸ ἀπόκεντρων περιοχῶν τοῦ Ἰταλικοῦ νησιοῦ. Οἱ βιοτεχνίαι αὐτὲς θεωροῦνταν οἱ πρὸ πηγᾶτες, οἱ πρὸ «λαϊκὲς», ἀκριβῶς γιατί οἱ χωρικοὶ ποὺ τὴς κατασκεύαζαν δὲν εἶχαν ἔρθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν πολιτισμὸ ἀλλὰ ζοῦσαν ἀπόμερα, μιλοῦσαν μιὰ δική τους διάλεκτο, καὶ μεταχειρίζονταν «πρωτόγονα» ἀκόμα ἐργαλεῖα. Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς ἦταν ἄλλες τόσες αἰτίες γιὰ νὰ θαυμάζεται περισσότερο ὁ χωρικήρας, ἢ πρωτοτυπία, ἢ δρασερότητα αὐτῶν τῶν βιοτεχνιῶν καὶ νὰ ἐξαιρεται ἡ λαϊκὴ τους ψυχὴ καὶ δημιουργία.

Αἱ λοιπὸν: ὑπομονητικὴ ἐξέταση καὶ παραβολὴ τῶν μετρίων καὶ τῶν σχηματικῶν αὐτῶν τῶν «πηγαίων» βιοτεχνιῶν, ἀπὸ μέρους τῶν δύο

ἐπιστημόνων, ἀπεκάλυψε στὸ μουσεῖο τοῦ Καλιέρι, σὲ διαφορὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς, καθὼς καὶ σὲ ξένα μουσεῖα, τὰ πρῶτότυπα τῶν περισσότερων καὶ τῶν ὀρειότερων μετρίων τους. «Πρόκειται, γράφουν, γιὰ ἀντικείμενα διαφόρων ξένων, παλιῶν καὶ σοφῶν τεχνῶν—φαινικτικῆς, ρωμαϊκῆς, βυζαντινῆς, ἀραβικῆς, ἀραγονέζικης, τοσκανικῆς, γενοβέζικης κτλ.—ποὺ θὰ τᾶφεραν κατὰ περιόδους στὴ Σαρδηνίᾳ οἱ βασιλεῖς, οἱ πρίγκιπες κ' οἱ πλοῦσοι κάτοικοί της, καὶ ποὺ τὰ πῆραν ὕστερα τὰ τοπικὰ ἀτελεῖ ἐπαγγελματιῶν τεχνιτῶν. Ἡ μόνη διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει μετὰ τῶν ἀρχαίων μοντέλων καὶ τῶν «λαϊκῶν» ἀντιγράφων εἶνε ἡ μεγαλύτερη τελειότητα, ἡ πλουσιότερη φαντασία κ' ἡ καλύτερη ἐκτέλεσις τῶν πρώτων».

Ἄν μιὰ ἀνάλογη ἐρευνα γινόταν καὶ γιὰ τὴς δικὲς μας «λαϊκὲς τέχνες», δὲ φανιάζομαι πὸς θὰ κοπίαζαν παραπολὺ γιὰ νὰ βροῦν πίσω ἀπὸ αὐτὲς τὸ Βυζάντιο καὶ πίσω ἀπὸ τὸ Βυζάντιο τοὺς παλιούς μεγάλους ἀρτίστες τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ συμπέρασμα τῆς μελέτης τῶν δύο ξένων ἐπιστημόνων εἶνε ὅτι ὁ λαὸς—ἢ μάζα—δὲ δημιουργεῖ τέχνη, ἀλλὰ διατηρεῖ μόνον. Κάθε τί, ἀκόμη καὶ τὸ πρὸ ὄπλο χρῆσιμο ἐργαλεῖο, εἶνε δημιουργημὰ μᾶς ἔλιτε, τῶν λίγων, καὶ δὲν ἔχει ἀσθόμετο χαρακτήρα, ἀλλὰ εἶνε ἓνα καταστάλαγμα μᾶς σειράς μακρῶν προσπαθειῶν, ἓνα φαινόμενον πολὺ σύνθετο, καὶ ποὺ χρειάζεται πολλὴ ἐκλογὴ καὶ πολλὴ εἰδικὴ ἐπίδραση. Ὅτι πολὺτιμὸν ἔχει ἡ ἀνθρωπότητα, τὸ χρωστᾷ στὴν ἀδιάκοπη προσπάθεια ποὺ κάνει ἢ ἔλιτε αὐτὴ γιὰ νὰ καινοτομεῖ, γιὰ νὰ πλουτίζει, γιὰ νὰ δημιουργεῖ, στὴν προσπάθεια ποὺ λέγεται ἐπιστήμη, καὶ παιδεία, ἐκλογὴ, παιδαγωγία, σχολή. Ἄν δὲν ὑπῆρχε, καταλήγουν, ὁ ἀδιάκοπος αὐτὸς δυναμισμὸς τῆς προσπάθειας, ἂν ἀφινόμεσθε στὴ θεωρίᾳ τῆς ἀσθόμενης δημιουργίας τῶν μαζῶν καὶ πιστεύαμε, μαζὶ μὲ μερικοὺς ἠλίθιους, ὅτι μόνοι φορεῖς τῶν πραγματικῶν ἀξιών εἶνε οἱ μάζες,—δηλαδή, μ' ἄλλα λόγια, οἱ ἄπλοοι τὸ πνεῦμα, οἱ καθυστερημένοι, οἱ χωρὶς ἐσωτερικὰς ἀνησυχίας καὶ χωρὶς καλλιέργειας ἄνθρωποι.—ἢ σημερινὴ ἀνθρωπότητα θὰ γύριζε πολὺ γρήγορα σὲ μιὰ ζωὴν κατάστασι...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Σύγχρονοι Ἕλληνες λογοτέχναι.

Μὲ τὴ σειρά τῶν πορτραίτων, ποὺ ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ τεῦχος αὐτό, δὲν πρόκειται νὰ παρουσιάσουμε στοὺς ἀναγνώστες τῆς «Νέας Ἑστίας» λογοτέχνες ποὺ ἔτυχε νὰ τοὺς ἀγνοοῦν ἢ νὰ τοὺς ξέρουν πολὺ λίγο. Θὰ ἔπρεπε, βέβαια, ἡ σύγχρονη κρι-

τικῇ γὰ γνωρίσῃ κάποτε στὴ σημερινή γενεὰ πνευματικούς ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν ἀπὸ ἄλλες ἐποχὲς ἀξιολογῆ δρῶσι καὶ γιὰ τὸν ἕνα ἢ γιὰ τὸν ἄλλο λόγο παρμερίστηκαν καὶ ξεχάστηκαν. Ἀνήκει καὶ ἡ ἐργασία αὐτῆ στὴν ἀναθεώρησιν ἀξιών ποὺ ἔχουν χρέος νὰ κάμουν ὅσοι θέλουν νὰ διαμορφώσουν τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ μεγάλου ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ νὰ στηρίξουν τὶς προτιμήσεις του σὲ ὑγιέστερες βάσεις. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῶν πορτραίτων αὐτῶν εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὸς. Πρὶν ἀσχοληθοῦμε μὲ τοὺς παρεξηγημένους καὶ τοὺς ξεχασμένους, πρέπει νὰ δοῦμε τί ὑπάρχει γύρω μας, πόσο ἀξίζει, τί ἐπιδραση ἔχει, πῶς ἔχει κριθεῖ καὶ πῶς ἔχει καταταχθεῖ: νὰ ἀσχοληθοῦμε συστηματικώτερα μὲ ὅ,τι νομίζουμε πὸς ξέρουμε καὶ νὰ τὸ γνωρίσουμε καλύτερα, βαθύτερα, πληρέστερα. Δὲν πρόκειται, δηλαδή, νὰ παρουσιάσουμε ἀγνωστους λογοτέχνες, ἀλλ' ἀπεναντίας πολὺ γνωστούς, καλούς καὶ νεότερους, ποιητὲς καὶ πεζογράφους τῆς γενεᾶς ποὺ φεύγει, τῆς γενεᾶς ποὺ τὴν ἔχει διαδεχθεῖ κ' ἔχει δώσει ὄριμα ἔργα, καὶ τῆς γενεᾶς ποὺ ὁλοένα κερδίζει ἔδαφος καὶ προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ μὲ νέα κατάσταση στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Κι' ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ξέρουμε λιγώτερο ἐκείνους ἀκριβῶς ποὺ βρίσκονται πῶς κοντὰ μας, ἢ σειρά τῶν πορτραίτων αὐτῶν θὰ προσφέρῃ πολλὰ καὶ πολύτιμες ὑπηρεσίες: θὰ στερεώσῃ πεποιθήσεις, θὰ διαλύσῃ πλάνες, θὰ κατατοπίσῃ ὅσους δὲν ἔχουν τὸν καιρὸ νὰ παρακαλοῦσθον τακτικὰ τὴ λογοτεχνική μας κίνηση. Θὰ εἶναι μὲ ἀναγνώριση ἐδάφους, τοῦ ἐδάφους ποὺ δὲν πρέπει νὰ ἔχη γιὰ μᾶς παγίδες, πολὺ ἢ λίγο ἐπικίνδυνες.

Τὰ πορτραίτα αὐτὰ θὰ γραφοῦν ἀπὸ συνεργίτες μας μὲ διαφορετικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν τέχνη, ὅπως θὰ γραφοῦν πορτραίτα λογοτεχνῶν ἀπὸ τρεῖς γενεές κι' ἀπὸ κάθε σχολῆ. Καὶ δὲν θὰ εἶναι μόνον μελέτες ἐνὸς ἔργου. Θὰ δίνουν καὶ τὸν ἄνθρωπο, κάτι ποὺ ἀσφαλῶς ἀγνοοῦν οἱ περισσότεροὶ φίλοι τῆς λογοτεχνίας μας. Φυσικά, στὴν πινακοθήκῃ αὐτῇ ποὺ ὑποσχέθηκε ἀπὸ πέρου ἡ «Νέα Ἑστία» νὰ προσφέρῃ στοὺς ἀναγνώστες της, δὲν θ' ἀναρτηθοῦν τὰ πορτραίτα ὅλων τῶν συγχορόνων ποιητῶν, μυθιστοριογράφων, διηγηματογράφων, θεατρικῶν συγγραφέων καὶ κριτικῶν. Οὔτε τόπος θὰ ὑπῆρχε, ἀλλ' οὔτε καὶ λόγος. Δὲν θὰ λείπουν ὅμως τὰ πορτραίτα ἐκείνων ποὺ ἔχουν ὁποσδήποτε ξεχωριστὴ θέσι στὴ λογοτεχνική μας κίνηση τῶν τελευταίων πενήντα-ἑξήντα ἐτῶν, — ἢ σειρά αὐτῆ θὰ παρουσιάσῃ μόνον ζωντανούς λογοτέχνες, — καὶ, γενικώτερα, τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ κατόρθωσαν νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν μὲ τὴ δρῶσι ἢ καὶ μὲ τὴν ἀντίδρασή τους. Ἡ «Νέα Ἑστία», καὶ τὴ φερόντα αὐτῆ, δὲν θ' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν τακτικὴ της: στὴν πινακοθήκῃ της δὲν θὰ ἀναρτηθῇ μόνον τὰ πορτραίτα τῶν τακτικῶν συνεργατῶν της ἢ τῶν λογοτεχνῶν ποὺ συμφωνοῦν μὲ τὶς ἀντιλήψεις της.

Π. Χ.

Οἱ δύο ρίζες τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Μία παρέκβασις τοῦ κ. Δημαρᾶ σὲ χρονικὸ του τῆς «Νέας Ἑστίας» (σελ. 1009) μὲ φέρνει ἀντιμέτωπο σὲ ζήτημα ποὺ κι' ἄλλοτε μὲ εἶχε ἀπασχολήσει. Πρόκειται γιὰ τὸν κλῆρο τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης, ὅπως μᾶς ἔχει μεταδοθεῖ ἀπὸ τὰ πρῶτα μετεπαναστατικὰ χρόνια, καὶ τὸ πρόβλημα τῆς διπλῆς του ρίζας, τῆς μίᾳ κλασικῆς, τῆς ἄλλης βυζαντινῆς. Ἀπὸ πρόχειρη ἀκόμη ἔρευνά μου, στὸ διάστημα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, φθάνω στὸ ἐκπληκτικὸ συμπέρασμα πῶς τὸ μεγάλο τοῦτο ζήτημα, βασικὸ γιὰ τὴν ἀνέλιξί μας πρὸς ἕνα ἐπίπεδο ἐκπολιτισμοῦ ἀληθινοῦ, ἔχει μονάχα συμπτωματικὰ καὶ σποραδικὰ συζητηθεῖ ἀπὸ κάποιους μας διανοούμενους (*). Θὰ εἶταν εὐχὴς ἔργο, ἀλλὰ καὶ κάτι περισσότερο: ἐπιταχτικὴ ἀνάγκη, νὰ μελετηθεῖ σοβαρὰ τώρα καὶ τὸ κεφάλαιο τῶν βάσεων τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἡ στιγμὴ εἶναι ἢ κατάλληλη. Στὸ κατώρι τοῦ δευτέρου αἰῶνα τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας, ὅστερον ἀπὸ τὴν πρώτη μοιραία περίοδο τοῦ σάλου, τῆς ἀστάθειας καὶ τῆς μεταβατικότητος, τὸ ξεκαθάρισμα τῆς πνευματικῆς μας γενεαλογίας ἀποτελεῖ βῆσι συγκρότησις γιὰ τὸ παρὸν κι' ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ ἕνα ἄξιο μέλλον.

Δὲν ξέρω ἂν τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἀπὸ κείνα ποὺ τὴ λύσι τους ἀναλαμβάνει ὁ χρόνος. Πρῶτον ἀπὸ ὅλα πῶς ἔχῃ. Ζεῖ ἀνάμεσά μας ἐπιταχτικὸ κι' ἐπιβιάζεται πειστικὰ στὸ διανοούμενο καὶ στὸν καλλιτέχνη ποὺ θ' ἀποκοτῆσει τὰ πρῶτα βήματα τῆς δημιουργικῆς του ζωῆς. Ἐνόσω δὲ λύεται, χιτίζουμε πάνω στὸν ἄμμο. Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς παράδοσης εἶναι γενικότερα πρόβλημα τοῦ πολιτισμοῦ. Βιδικά, ἢ ἑλληνικὴ παράδοσις, εὐρύτατη καὶ πολυέδρη, κλείνοντας στὸν πυρῆνα της τὸ πνεῦμα μίᾳ ὀλάκερης κοσμοθεωρίας, τὸ ἄξιωμα εἰδικῆς ἐνατένησις τῆς ζωῆς, ἀποτελεῖ, σὲ ἀναγωγὴ πλατύτατη, τὴ βῆσι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπόμενον εἶταν νὰ βρεθοῦμε οἱ νεοἑλληνες ἀντιμέτωποι σὲ δύο παραδόσεις, καθὼς λέει ὁ κ. Δημαρᾶς, ὅταν, πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, γεννιόταν ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία. Στὸ Κράτος ποὺ πρόχειρα ὀργανώθηκε, τὰ πνευματικὰ στελέχη εἴτανε λιγδστά, κι' ἀκόμη, τοὺς ἔλειπε ἢ ὁμοιογενεὺ τῆς παιδείας κι' ὁ συντονισμὸς τῶν ἐπιδιώξεων. Ὁ νέος ἑλληνισμὸς ἄρχισε τὴ ζωὴ του ἀνεργάτιστος πνευματικὰ, στηριγμένος σὲ βῆσεις βιαστικὰ χτισμένες. Ἐνα βαρὺ παρελθὸν ἐρχόταν νὰ πιέσει τοὺς ὄμους τῶν ἀπλοϊκῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, ποὺ γὰ τὸ δικαίωσόν ἢ γὰ τὸ διαφορετέψουν εἶταν ἀνίκανοι. Διῶλεξαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν ἄχαρο καὶ στατικὸ ρόλο τῆς συντήρησις. Περιορίζονταν νὰ γίνουν οἱ

(*) Γιὰ τὴ διαμάχη κλασικισμοῦ-κοσμοπολιτισμοῦ βρίσκω μίᾳ συζήτησι μεταξὺ τῶν κ. κ. Ἄλκη Θρούλου καὶ Λίνου Καρζῆ στὸν «Ἐλεύθερο Λόγο» τοῦ 1927.

ἀψυχοι θεματοφύλακες του, κλητῆρες ἀρτηροσκληρωτικοῦ μουσείου.

Ἀπὸ κει ἀρχίζει ἡ μεγάλη παρεξήγησις ποὺ βυραίνει ἀκόμη στὴν ὑπόθεσι κυρίως τῆς κλασικῆς παράδοσης. Ἡ διαφύλαξις της παραδόθηκε σὲ χέρια ἀνθρώπων σχολαστικῶν καὶ διανοητικῶν ἀναμικῶν. Κάθε ἀνάστημα τοὺς ἔλειπε γιὰ νὰ ὑψωθοῦν στὴν κατανόησις της. Τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα κλείστηκε σὲ γυάλινη βιτρίνα καὶ καταδικάστηκε νὰ ἐπιδιώχεται στοὺς περιέργους ἐπισκέπτες. Γύρω του φλυαροῦσαν γενεές διασκάλων, ἀναμασώντας μηχανικὰ τυπικὲς ὁδηγίες τοιαυτοῦ. Ἡ νεκρὰ τῆς ψυχῆς τους καθρεφτιζότανε πάνω του. Ἡ βάρβαρη πρόληψις, γιὰ τὴ στατικότητι δῆθεν τῆς κλασικῆς παράδοσης, εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς κατάστασις ἐκείνης.

Δεύτερο ἀτύχημα στάθηκε ἡ παρεμβολὴ τοῦ βυζαντινισμοῦ.

Ἐχει δίκιο ἀπόλυτο ὁ κ. Δημαρᾶς νὰ καταδικάζει τὴ συνύπαρξι τῶν δύο τοῦτων παραδόσεων στὴ σύγχρονη ζωὴ μας. Δυὸ πνεῦματα τόσο ἀντίθετα, ἀκριβῶς ἀντίμαχα, καθὼς τὸ κλασικὸ καὶ τὸ βυζαντινὸ, εἶναι ἀδύνατο ποτε νὰ συγχωνευτοῦνε καὶ ν' ἀποδώσουνε μαζί καρπούς νέας ἀνθίσις. Προχωρῶ ἀκόμη περισσότερο, καὶ τονίζω πὸς ἤρθε ἢ στιγμὴ νὰ κάνουμε ἕνα γενναῖο ξεκαθάρισμα τῆς παράδοσῆς μας, ν' ἀποκόψουμε τὴ ρίζα ποὺ εἶναι νεκρὴ καὶ νὰ θρέψουμε τὴ γόνυμη. Πρῶτιστο μέλημά μας γι' αὐτὸ ν' ἀναζητήσουμε τὴν αὐθεντικότερη, τὴ γνήσια, ἐκείνην ποὺ περικλείνει τὶς ὑγιέστερες ἀρχές καὶ τὰ συγγενικώτερα μὲ τὸν τωρινὸ μας χαρακτήρα γνωρίσματα.

Ἡ πίστις τοῦ κ. Δημαρᾶ πρὸς τὸ βυζαντινὸ πνεῦμα εἶναι, θαρῶ, δευτερογενῆς. Βλέπει, δηλαδή, ὁ κ. Δημαρᾶς στὴ βυζαντινὴ παράδοσις ὄχι τόσο ἕναν πυρῆνα μεγάλων κι' ἀναμφισβήτητων ἀξιών πολιτισμοῦ, ὅσο τὸ θεματοφύλακα τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Γιὰ τὸν πρῶτο παράγοντα, τὴν ἐκκλησίαν, θὰ συμφωνήσω μαζί του. Τὸ ἱερατεῖο στάθηκε πάντα ἡ ρωμιολογικὴ ἔκφρασις τοῦ βυζαντινισμοῦ. Μὰ ἔχω βασικὰ διαφορετικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ ζήτημα τῆς διαφύλαξις ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τίποτα δὲν ἐστάθηκε περισσότερο ἀντίμαχο τῆς ἰδεολογικῆς διδασκαλίας ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Κάτω ἀπὸ τὴ βάρβαρη κι' εἰδωλολατρικὴ πνοὴ της σκορπίστηκε ἀμέσως ἢ αἰθέρια γοητεία τῆς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ. Τὸν κλῆρο συγκρότησαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ οἱ «πατέρες» σὲ ὀργανισμὸν αὐταρχικὸ, μ' ἐπιδιώξεις ἱμπεριαλιστικὰ ἐγκόσμιες. Ὁ σκοτεινὸς μεσαιῶνας εἶναι δικό του ἔργο.

Μὰ ἐδῶ βρίσκειται ἴσα-ἴσα ἡ ἀντίθεσις μας μὲ τὸν κ. Δημαρᾶ.

Στὸ χεῖμαρρο τῆς ἱστορίας, ὅπως φτάνει μὲ τὴς ἡμέρες μας, θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ξεχωρίσει δυὸ διακεκριμένα ρεύματα, παράλληλα στὸ χρόνο μὰ κι' ἀντίμαχα σ' ὄλο τὸ διάστημα.

Τὸ κοινοῦ τοὺς δρόμους: Τὸ ρεῦμα τοῦ ἑλληνορωμαϊσμοῦ καὶ τὸ ἄλλο τοῦ χριστιανορωμαϊσμοῦ. Τὸ δεύτερο, νεώτερο στὴ γένεσι, ἐσχίσθηκε πρωτόγονα εὐρώστα, σὲ στιγμὴ φυσιολογικῆς ἐξάντλησις τοῦ πρώτου, κραταιώθηκε καὶ σκέπασε τὰ πάντα μὲ τὴ νεανικὴ ὀρμὴ του. Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς, ἢ πεισματικὴ ἐγκαρτέρησις, ὁ βίαιος μυστικισμὸς τῶν πρωτοπόρων τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι μίᾳ ἐπιστροφὴ στὴν πηγὴ τῆς ἐξέλιξις, ἕνα ξαναβάφτισμα στὶς πρωτόγονες δυνάμεις τῆς ἀνθρωπότητος, μίᾳ καινούρια ἐφηβικὴ ἐξόρμησις γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς αἰώνιας χιμαιρας: τῆς γνώσις. Ἄδικα θὰ παρατηρήσουν οἱ δογματικοὶ τῆς ἐκκλησίας πὸς τὴ θρησκείαν διακρίνει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη ἀκριβῶς ἢ ἀπάρνησις κάθε γνώσις. Στὴ βάση τῆς θρησκείας βρίσκεται ὁ θεωρητικὸς ἄριστορισμὸς, κι' ὅ,τι ἡ παγανιστικὴ φιλοσοφία χαρακτηρίζει πρόβλημα, τὸ θρησκευτικὸ δόγμα τὸ παρουσιάζει γιὰ ἄξιωμα... Ἔτσι, ἐνάτια στὴ μοιρατικὴ ἀμφιβολία ὅπου εἶχε καταλήξει ἡ ὑπερώριμη σοφία τοῦ κλασικισμοῦ, προσφέρθηκε τονωτικὸ ἀντιδοτο ἢ νέα πίστις. Γιὰτὶ κάθε φορὰ ποὺ ἕνα καινούργιο ἰδανικὸ προσφέρεται στὸν κόσμον, ἢ ἀνθρωπότητα ἀναζωογονιέται καὶ περνάει μίᾳ καινούργια παιδικὴν ἡλικίαν, μὲ τὶς ἀφέλειές της καὶ μὲ τὶς βαρβαρότητες. Ὁ ἀσκητισμὸς κι' ἢ ἱερὴ Ἐξέτασις ἀρχίζονε καὶ τελειώνονε τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ Ἀναγέννησις ἀνανέωσε τὸ κλασικὸ ἰδεώδες. Εἶχε περάσει κίολα τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς λιγοθυμίας του κ' ἢ νῦν ἐξόρμησις ἀρχίζει τώρα μὲ τὴ σειρά της νὰ καταπέφτει. Ἡ ἀνθρωπότητα ζητοῦσε πάλι τὴν ἐξυγίανσι, τὴν ἀναζωογόννησι, καὶ γι' ἄλλη μίᾳ φορὰ ἐπαναλήφθηκε ἡ ἱστορία: ἢ ἐπιστροφὴ στὴν πηγὴ, τὸ ξαναβάφτισμα καὶ τὸ ξεκίνημα γιὰ νέα περρωμένα... Εἴμαστε, λέει παρεμβάλλοντας ἐδῶ ὁ κ. Δημαρᾶς, οἱ ἀπόγονοι τῆς Ἀναγέννησις, κ' ἢ αἰτία τῆς ἠθικῆς κακοδαιμονίας μας βρίσκεται στὴν καταγωγὴ μας.

Δὲ θὰ δίσταζα νὰ παρακαλοῦσθον τὸν ἄριστορισμὸ τοῦτο στὴν τελευταία του συνέπειαν, ἂν δὲ φροβόμουν πὸς ἢ συζήτησις του θὰ μετατόπιζε τὸ ζήτημα καὶ θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε πολὺ μακριά, τουλάχιστον γιὰ τὸ παρὸν. Ἡ ἐμπιστοσύνη ἄλλωστε στὸ ἰδεώδες τῆς Ἀναγέννησις ἢ τοῦ Μεσαιῶνα μοιάζει νὰ εἶναι ζήτημα προσωπικῆς πεποιθήσις κ' ἴσως-ἴσως ἰδιοσυγκρασίας... Σημειώνω γιὰ τοῦτο τὶς ἀπόψεις καὶ προσθέτω πὸς δὲ θάρρετε ν' ἀναγνωρίσει κανεὶς στὴ βυζαντινὴ καὶ γενικὰ στὴ μεσαιωνικὴ παράδοσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐρμηγέψῃ αὐθεντικὰ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα καὶ πολὺ λιγώτερο νὰ τὸ ἀντιπροσωπεύει. Βιδικά, γιὰ τὸ βυζαντινισμὸ, ἐκεῖνο ποὺ ἐδῶ ἐνδιαφέρει δὲν εἶνε τόσο ἢ ἰδιότητά του σὰν ἄξιας θρησκευτικῆς ὅσο ἢ ὑπόστασις του σὰ ζωντανὸ παράγοντα πολιτισμοῦ.

Ἡ «ὀνυμη» εἶναι μίᾳ παράδοσις ὄχι μονάχα διτῶν περικλείνει ὅποιαδήποτε ἠθικὰ στοιχεῖα

ἀλλὰ κι' ὅταν, ἀναφορικά μὲ τὸν ἐθνικὸ χαρακτήρα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν προσδέχεται, παρουσιάζει βιαικὲς συγγένειες κι' ἀναλογίες. Γιὰ μᾶς, ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ἔπαιξε ἕνα ρόλο σημαντικὸ στὰ χρόνια τῆς δουλείας. Αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ὁ συνεχτικὸς δεσμός, τὸ σύμβολο πίστεως, ἡ ὑψηλὴ ἐνατένιση τῶν ὑπόδουλων ἑλλήνων, στάθηκε τότε ἡ ἐκκλησία. Ἐπαιξε τὸ διπλὸ ρόλο παρηγορητικῆς γιὰ τὴν σκλαβιά κι' ἐμψυχώτριας γιὰ μίαν ἐλπίδα μακροπρόθεσμης ἐθνικῆς ἀνάστασης. Τὸ δόγμα τῆς συγχώστησε μὲ τὸ ὄνειρο τῆς ἐλευθερίας. Ἡ προσωπικὴ τῆς ὑπόστασις δὲν ἀνθεξέ. Συγχωνεύθηκε κι' ἀφομοιώθηκε μὲ τὸν πόθο τοῦ ἐκκλησιασμοῦ, γιὰ ν' ἀποβάλλει τελικὰ τὴν κοσμοθεωρητικὴν αὐτοτέλειαν. Κάτω ἀπὸ τὴν σκέπη τῆς θρησκευτικῆς ἐγκυριότητος ἀνατράφηκε ἡ ἰδέα τῆς ἔγερσης καὶ τῆς ἀνυποταξίας. . . Νίκη τρανὴ, ἀναμφισβήτητη, τοῦ ζωντανοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρα πάνω στὸ νεκρὸ δογματισμὸ.

Ἡ παρουσία τῆς ὡστόσο ἐβύρρινε, ἔστω καὶ παραποιημένη. Μὲ τὴ νεώτερη τούτην ἐκδοχὴ τῆς, τὴν ἐθνικὴν κι' εὐλογητὴν τῶν ὅπλων, περιέσωσε στὰ κατοπινὰ χρόνια τῆς ἀνεξαρτησίας τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν. Ὅ,τι συγκράτησε ζωντανὸ τὸ βυζαντινὸ πνεῦμα μέχρι σήμερον εἶναι ἡ ἐκκλησία καὶ μόνον ἡ ἐκκλησία. Τὸ ξαναλέω ὁμῶς, τόσο συγχωνευμένη μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ὥστε ν' ἀφομοιωθῆι ὀριστικὰ καὶ νὰ καταντήσῃ χριστιανικὰ ἀγνώριστη. Ὁλόκληρη ἄλλωστε ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ τῶν μεταχριστιανικῶν χρόνων δὲν παρουσιάζει «περιοδικότητα» μεταξὺ χριστιανισμοῦ κι' ἐθνισμοῦ, καθὼς παρατηροῦσε κάποτε ὁ κ. Δημαρῆς, ἀλλὰ φανερώνει ἀπορφύρηση τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸ δεύτερο.

Πουθενὰ δὲ θὰ μπορούσε νὰ σφραγισθεῖσει κανεὶς τὴν ἐπίδοσιν τῆς παραδόσεως καλλίτερα ἀπ' ὅ,τι ἐστὶ λογοτεχνία. Ἄν θελήσουμε ν' ἀναζητήσουμε ὑπόδειγμα ἐπιβίωσης τοῦ βυζαντινοῦ πνεύματος στὰ νεώτερα χρόνια, θὰ σταματήσουμε μπροστὰ στὸν Παπαδιαμάντη. Οἱ συγγένειες τοῦ ἄλλωστε μ' ἐκεῖνο ἔχουν τὴν ἀρχὴν τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, ἐνῶ ὁ Καρκαβίτσας περισώζει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν τοῦ ἥρωισμοῦ. Διαλέγω μόνον αὐτοὺς τοὺς δυὸ σὺν τοὺς πρὸς παρθένους ἀπὸ ξενικὲς ἐπιδράσεις καὶ γνήσιους ἐκπρόσωπους τοῦ ἐθνικοῦ στοιχείου. Μὰ εἶναι ἄραγε ὁ Παπαδιαμάντης «μυστικὸς»; Ἐκκλησιαστικὴ εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἡ ἔκφρασίς του. Τὸ βάθος μένει ἀπαρέγκλιτα εἰδωλολατρικὸ, παγανιστικὸ στὴ λατρεία τῶν πρὸς τὴ φύσιν, τὸ τυπικὸ αὐτὸ ὀλοκλήρωμα τοῦ ὕλικου κόσμου. Οἱ καλλιτερές του σελίδες, οἱ πρὸς χαρακτηριστικὲς καὶ προσωπικὲς, μένουσι οἱ ρεμβασμοὶ κι' οἱ περιγραφὰς τοῦ ἀξωτερικοῦ κάλλους. Τὸ ἀριστοτεχνικὸν αὐτοῦ, τὸ «ὄνειρο στὸ Κῆμα», μπορεῖ νὰ θεωρηθῆι ὡς ὁ λυρικός θροῦμβος τοῦ παγανισμοῦ. Εἶναι θρησκευτικὸς ὁ Παπαδιαμάντης, μὰ δὲν εἶναι «μυστικὸς». Πιστεύω γὰ γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ διάκρισις. Ποιὸς εἶναι περισσότερο θρησκευτικὸς ἀπὸ τὸν Αἰσχύλο; Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Φόνισσας» εἶναι παγθεϊστής. Ἡ συνειδήσις του γονατίζει μπροστὰ στὴ

Θυσίᾳ, μὰ ἡ ψυχὴ του, ὁ βαθύτερός του ιστορικὸς ἐαυτός, ὀρμαίνει ἀσυγκράτητα πρὸς τὸ κάλλος.

**

Ἄμα βιάει κανεὶς κατὰ μέρος τὸ θέμα τῆς ἐκκλησίας, τὸ κυριότερον στήριγμα τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως κέρφει. Ἡ ἀναγωγή σὲ παράγοντες ἄλλους, γενικότερους, δὲ θὰ τὴν ὀρελοῦσε. Ὅσο ξεμακραίνουμε ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς δουλείας τόσο καὶ τὸ βυζαντινὸ γόητρο ἀδυνατίζει. Οἱ ἐλεύθεροι ὄροι διαβίωσης κάτω ἀπὸ ἕνα φυσικὸ περιβάλλον πρὸς ἀντιπροσωπεύει μόνον τὸν αἰώνιον αἰσθητικὸν κι' ὑποβάλλει σὲ κοσμοθεωρητικὴν ἀξίαν, δὲν εἶνε συντελεστικοὶ γιὰ τὴν προαγωγήν του. Ἀκόμα κι' ὅταν παραμερίζουμε τὸν παράγοντα τῆς φυλετικῆς κληρονομικότητος, τὸν ὄχι καὶ τόσο ἀμφισβητήσιμόν, καὶ ἡ ἀσθητικὴ ἐθνικιστικὴ σχολὴ τοῦ Ἰωάννου Δραγοῦμη ἀπόρριψε παλληκαρίσια (...εἴμασθε ἕνας λαὸς κοινούργιος), ἐκήρυσσε ὁ Ἰδῆς στὸ «Ὅσοι ζωντανοί», πάλι μένει κάτι ἄλλο, ἀποφασιστικότερον: Τὸ φυσικὸ περιβάλλον, μέγας καὶ καθοριστικὸς παράγοντας, βρασιλῆς ὁ μόνος. Κάτω ἀπὸ τὴν ἴδιαν κλιματολογικὴν συνθήκην, στὴν ἴδιαν χώρα, ἕνας λαὸς οὐσιαστικὰ ἀπόγονος καὶ πνευματικὸς κληρονόμος τοῦ ἀρχαίου, μὲ στοιχεῖα παραδόσεως ζωντανῆς, κατ' ἀνάγκην κρῦβει στὰ σπλάγχνα του καθειδούσας καὶ «ἐν δυνάμει» εἰς προῖποθέσεις ἐνὸς παράλληλου πολιτισμοῦ. Τὸ ν' ἀγνοήσει μὰ τέτοια παράδοσιν θὰ ἦταν ἴσο μὲ τὸ ν' ἀγνοήσει ὄχι κάτι ἀξιοσύστατο ἀλλὰ κάτι ἀναπόφευκτο: τὸν ἴδιον τὸν ἐαυτόν του.

Μὰ τονίζω πῶς ἡ παράδοσιν τούτη θὰ ἔπρεπε ν' ἀνανεωθεί βρασιλῆς, νὰ ξεκαθαρισθῆι, νὰ «ἐξαγνισθῆι», ὅπως ἔγραφε κι' ἄλλοτε γιὰ τὸ ἴδιον ζήτημα (Ἐφημερίδα «Δημοκρατία», 1933). «Νεοκλασικισμὸς» λοιπόν; Ναι, καὶ στὴν κοσμοθεωρητικὴν, ὄχι τὴν αἰσθητικὴν ἀπλὰ ἔκφρασίς του.

Ἡ πίστις στὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα δὲ μπορεῖ ποτε νὰ εἶναι μὴ περιορισμένη αἰσθητικὴ ἐνατένισις. Πρέπει νὰ θεωρηθῆι ὡς ὀλοκληρωτικὴ καὶ βραθειὰ ἐμπιστοσύνη πρὸς τὴν αἰωνιότητα τῶν ἀρχῶν του, ὡς ἰδεῶν-μητέρων τοῦ ἐθνοπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ

Ἄγγλισμοὶ στὴ νέα ἑλληνικὴ ; Μερικὰ σημασιολογικὰ

Στὸ τελευταῖον τεῦχος τοῦ «Κύκλου» (Χρόν. 2, σελ. 282—5), ὁ σεβαστὸς μου κ. Σ. Σταματιάδης (Ε. Γιαννίδης) ἀνάνευσεν ὅτι ἄλλα πρὸς πολλὰ σωστὰ παρατηρεῖ στὸν κ. Π. Βλαστό, τοῦ λέει καὶ τοῦτο: πῶς τὸ «χάρηκα νὰ λάβω τὸ γράμμα σας» εἶναι ἀγγλισμὸς (ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ I was glad to receive).

Ὅπως θὰ δεχθῆι ἀπὸ τὰ παρακάτω, ὁ κ. Σταματιάδης δὲν ἔχει δίκιον. Τὸ «χάρηκα νὰ...» εἶναι ἑλληνικώτατον. Τὸ βρισκόμενον ὄχι μόνον σήμερον σ' ὀρισμένα ἰδιώματα τῆς γλώσσας μας, καρὰ καὶ σὲ παλαιότερα κείμενα. Παρα-

θέτω μερικὰ σχετικὰ παραδείγματα πρὸς τὰ βρισκόμενα στὸν Ἐρωτόκριτον:

Ὁ ρήγας μὲ τὴν ρήγισσαν πολλὴν χαρὰν ἐπαίρνα νὰ τοῦ γροικοῦ νὰ τραγουδοῦν . . . (Α 460—1).

φωνὴ ἔχε σὺν ἀηδόνι
κάθε καρδίᾳ νὰ τοῦ γροικᾶ κλαίει κι' ἀναδα-
κρῶνται. (Α 398—4).

Ἐχάθηκε (1) ὁ Πολύδωρος τοῦ φίλου ντου
|ν' ἀκούσῃ
πρᾶμα, ὅπου δὲν ἤλιξε τὰ χεῖλη ντου νὰ ποῦσι.
(Α 161—2).

Ἦ μᾶς διδάσκουν τὰ παραπάνω παραδείγματα; Πῶς τὸ ἀναγκαστικὸ αἶτιον σὲ ρήματα πρὸς σημαίνουσαν ψυχικὴν πάθος ἐκφράζεται μὲ τὸ νὰ καὶ ὑποταχτικὴ εἶτ' ἐνεστώτα, εἶτε ὀριστον, ἀνάλογα μὲ τὴν περίστασιν (2).

Ἄλλο ζήτημα ἂν πρέπη — ὅπως καὶ πρέπει — νὰ καθιερώσουμε στὴ δημοτικὴν μῶν τὰ κοινὰ πανελληνία στοιχεῖα καὶ ν' ἀποφεύγουμε καθεὶ ἰδιωματικὸν ἢ ἀρχαιοτροπο.

Δὲ μπορῶ νὰ δεχθῶ ἀκόμα καὶ τοῦτο: πῶς τὸ «κάποιος ἄλλος θὰ ἔχη νὰ τὴν κάμη τὴν περίληψη» (ὅπως ἔγραψε ὁ κ. Βλαστός) δὲν εἶναι ἑλληνικόν, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ will have to. . . Τὸ νόημα τῆς φράσεως δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὸ καταλαβαίνει ὁ κ. Σταματιάδης (κάποιος ἄλλος θὰ πρέπη νὰ τὴν κάμη. . .) ἀλλὰ τοῦτο: «κάποιος ἄλλος θὰ νοιώσῃ τὴν ὑποχρέωσιν (καὶ θὰ ἔχη ἐπομένως τὴν διάθεσιν νὰ κάμη τὴν περίληψη». Ὅχι θὰ πρέπη, θὰ τοῦ ἐπιβληθῆ διηλ. ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ θὰ τὸ νοιώσῃ μόνος του. Ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ τὴν νέα ἑλληνικὴ: «ὅταν θὰ ῥθῃ, θὰ ἔχη νὰ διαβάσῃ καὶ δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ πᾶν ἐκεῖ πρὸς λέξ». Συνηθίζεται ἀκόμα κι' ἡ διατύπωση: «ὅταν θὰ ῥθῃ, ἔχει νὰ διαβάσῃ καὶ δὲ θὰ μπορέσῃ. . .» Τὸ «ἔχω» μὲ τὸ «νὰ καὶ ὑποταχτικὴ ὀριστον» καταντᾶ μάλιστα πόλλες φορὲς νὰ σημαίνει: «πρόκειται νὰ. . .» ἢ «θὰ. . .» καὶ τότε ἀνιστοιχεῖ μὲ τὸ γαλλικόν: avoir à (faire κλπ.), ἴσως καὶ μὲ τὸ ἀγγλικὸ will have to. . . Τέτοια χρῆσις τοῦ ἔχω ἀπαντοῖται καὶ στὸν Ἐρωτόκριτον. Ἀναφέρω δυὸ σχετικὰ χωρία:

Ἐκεῖνη πάντα λόγιαζε, πάντα ἔπιζε κι' ἐθάρρει
πῶς τὸν ἀπὸ ὁ Ρωτόκριτος ἔχει νὰ τὸν κἀρη.
(Β 2201—2).

Ὁ ρήγας νὰ ξερίσῃ
ἐβάλλθη τὸ Ρωτόκριτον κι' ἔχει ἡ φωτιὰ νὰ σβῆσῃ.
(Γ 1075—6).

Ἄλλὰ καὶ σήμερον ἀκοῦμε: «τί ἔχει νὰ γίνῃ, κανεὶς δὲν τὸ ξέρει» (= τί πρόκειται νὰ γίνῃ, τί θὰ γίνῃ). Ὅστε, ἀφοῦ καὶ σήμερον, καὶ αἰῶνες τώρα, εἶναι γνωστὰ στὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν

(1) Ἐχάθηκε = στενοχωρέθηκε πολύ.

(2) Πβ. Α. Τζαρτζάνου, Νεοελληνικὴ Σύνταξις, σελ. 276—7.

τὰ «ἔχω νὰ. . .» καὶ «θὰ ἔχω νὰ. . .», δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς τὰ φέρῃ ὁ κ. Βλαστός ἀπὸ τ' ἀγγλικόν! Καὶ. . . γὰ νὰ βρῶ κι' ἐγὼ σ' αὐτὴν που γράφει ὁ κ. Σταματιάδης κατὰ πρὸς τὸν ἀνήκει στὴ γλῶσσαν μας, προσθέτω πρὸς τὸ «θὰ γίνῃ ἀνάγκη» δὲ λέγεται στὰ νέα ἑλληνικὰ εἶναι, μὴ φαίνεται, μετάφρασις τοῦ «θὰ παραστῆ ἀνάγκη» τῆς καθαρῆς.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΡΙΑΡΑΣ

Συντάχτης Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου

Τὰ ὀμηρικὰ ἔπη

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἐστία»

Στὸ 162ον τεῦχος σου τῆς 15 Σ)βρίου, ὁ ἀξιότιμος κ. Ν. Ἀνδριώτης, κρινὼν τὴν μετάφρασιν τῆς Ὀδυσσεύς τοῦ Ἑρταλιώτη, εἶπε μερικὰ πράγματα πρὸς σήμερον πᾶ, ὅστερα ἀπὸ μεγάλη ἐπιστημονικὴ συζήτησιν, ἀπεδείχθησαν ἀνυπόστατα. Δὲν θὰ ἐξετάσω καθόλου τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἑρταλιώτη, οὔτε πάλι θὰ ἐπιμείνω γενικὰ στὴν κριτικὴν τοῦ κ. Ἀνδριώτη, γιὰ τὴν ὅτι περισσότερα σημεῖα εἶμαι σύμφωνος καὶ ὀμολογῶ πῶς μὲ μεγάλη παρατηρητικότητά ὁ κ. Ἀνδριώτης ἐσημείωσε τὰ ὀρθὰ καὶ ψεφτὰ σημεῖα τῆς μεταφράσεως. Κι' αὐτὸ ἴσως ἴσως μὲ κάνει νὰ ἐκπλήττωμαι πῶς ἔπεσε στὸ μεγάλο λάθος νὰ θεωρήσῃ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη «τραγοῦδια λαϊκά», πρᾶγμα πρὸς ἀναγκαστικὰ συνεπάγεται καὶ τὴν ἄρνησιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ὀμήρου. Ὁ κ. Ἀνδριώτης, δηλαδὴ, θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἑρταλιώτη ἔγκειται στὸ ὅτι ἔγινε σὲ γλῶσσαν δημοτικὴν, λέγει πρὸς αὐτὴν ἡ γλῶσσαν ταύριζε στὴν ὀμηρικὴν Ὀδύσειαν γιὰ τὴν εἶναι καὶ ἦταν ἀνεκὰθεν ἕνα λαϊκὸν τραγοῦδι. Ἡ θεωρία ὅτι τὰ ὀμηρικὰ ποιήματα εἶναι συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς ὀμηρικῆς ἐποχῆς (8ος ἢ 7ος αἰὼν π. Χ.) δὲν ἀκούγεται γιὰ πρώτη φορὰ. Πρῶτος ὁ γερμανὸς φιλόλογος Λάχμαν τὴν ὑπεστήριξε. Μὰ ἡ θεωρία αὐτὴ κατέπεσε παταγωδῶς καὶ, ἐπειδὴ ὁ κ. Ἀνδριώτης φαίνεται πῶς τὴν πιστεύει, νομίζω πῶς καλὸ θὰ ἦταν ν' ἀκουσθῶν ἀκόμη δυὸ λόγια γι' αὐτὴν. Ὁ Λάχμαν ὑπεστήριξε ὅτι ὁ Ὀμηρος δὲν ἔπηξε, ἀλλὰ τὰ ὀμηρικὰ ποιήματα ἦσαν δημοτικὰ τραγοῦδια πρὸς συνεκτενρώθησαν στὰς Ἀθήνας τοῦ 6ου αἰῶνος π. Χ. ἀπὸ τὸν τύραννον Πεισίστρατον. Γιὰ ἀπόδειξιν ἔφερε τὸ ἐπίγραμμα ὅπου ὁ Πεισίστρατος κανχάται ὅτι «τὸν Ὀμηρον ἤθροισεν ὀμορᾶν τὸ πρῖν ἀοιδόμενον», ἐπίγραμμα πρὸς γιὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τὸν θὰ μπορούσαν νὰ γεννηθῶν χίλιες δυὸ ἀμφιβολίες. Ἀλλὰ τὴν ὑπαρξὴν τοῦ Ὀμήρου δὲν ἀμφισβήτησε οὔτε ὁ προσκετικὸς Ἡρόδοτος οὔτε ὁ κριτικὸς Θουκυδίδης οὔτε ὁ κριτικώτατος πάντων Ἀριστοτέλης, καὶ εἶναι ἀστεία νὰ κάνουμε ἐμεῖς σήμερον, ὅστερα δηλαδὴ ἀπὸ 2500 χρόνια, ἐκεῖνο πρὸς δὲν ἔχαμε ὁ Ἀριστοτέλης 400—500 χρόνια μετὰ τὸν Ὀμηρον. Ὁ Ἡρόδοτος, μάλιστα, τὸν τοποθετεῖ 400 ἔτη πρὸς αὐτοῦ (450+400=850 π. Χ.), καὶ οἱ νεώτερες ἔρευνες συμφωνοῦν μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς του.

Ἄλλὰ ἐκτός τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας ποῦ ἀδιάφραστα ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξὶ τοῦ ποιητοῦ Ὀμήρου, θὰ μπορούσε κανεὶς καὶ διαφοροτικά ν' ἀποδείξει ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα δὲν εἶναι λαϊκὰ τραγούδια, ὅπως ὁ κ. Ἀνδριώτης πιστεύει. Καὶ πρῶτα-πρῶτα, ἡ ἐνιαία πνοὴ ποῦ τὰ διέπει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὁ κριτικὸς ποῦ τὰ συγκρατεῖ καὶ τὰ παρουσιάζει ὡς ἓνα ἀδιάσπαστο σύνολο, μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξὶ ἐνὸς ποιητοῦ καὶ πιστοποιοῦν ὅτι δὲν μπορεί νὰ εἶναι «λαϊκὰ τραγούδια». Ὑστερα, ἡ γλῶσσα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν δὲν εἶναι λαϊκὴ, ὅπως νομίζει ὁ κ. Ἀνδριώτης, ἀλλὰ καθαρὰ λογοτεχνικὴ, ποῦ ἔφθασε σὲ τελειότητα καὶ ἀκριβή ἀφοῦ πρῶτα τὴν χρησιμοποίησαν μετριοτέρου ποιητὰ ποῦ ἔγραψαν ἄλλα κατώτερα ποιητικὰ ἔργα, ποῦ δυστυχῶς δὲν ἐσώθησαν ἀλλὰ τὰ ποῦ ἡ ὑπαρξὴ τους εἶναι ἀναμφισβήτητη, γιατί ἦταν ἀδύνατο ὁ τὸ τὸ μὴδὲν νὰ δημιουργηθῆ ἓνα ἀριστούργημα ὅπως εἶναι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Ὀμηρος, στὴν ἀρχὴ τῆς Ὀδυσσεύς, λέγει: «ὦ θεῶ, εἰπέ καὶ ἡμῶν» τὸ συνδυατικὸν καὶ δηλώνει ὅτι ἡ θεὰ «εἶπεν εἶπει», δηλ. εἶχε ἐμπνεύσει καὶ ἄλλους πρὸ τοῦ Ὀμήρου ποιητὰς.

Μὰ μιὰ προσεκτικὴ μελέτη τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν πείθει καθε καλῆς πίστεως συζητητὴ ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι λαϊκὰ τραγούδια. Θὰ μπορούσε μάλιστα κανεὶς νὰ πῆ ὅτι εἶναι τὸ ἄκρον ἀνείθετον τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ἐχει λοιπὸν μεγάλο λάθος ὁ κ. Ἀνδριώτης ὅταν ὑποστηρίξῃ ὅτι «τὰ ὁμηρικὰ ἔπη εἶναι λαϊκὴ ποίηση, ἀντίθετα πρὸς τὴν λυρικὴ ποίηση ποῦ εἶναι γέννημα τῶν ἀρχαϊκῶν κύκλων», γιατί καὶ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δὲν εἶνε παρὰ γέννημα τῶν ἀρχαϊκῶν κύκλων». Παντοῦ ὁ Ὀμηρος ὁμιλεῖ γιὰ ἀρχοντας καὶ γιὰ σηπτοῦχος βασιλεῖς, καὶ παντοῦ τέτοιους ἐγκωμιάζει. Γιὰ τὸ λαὸ δὲν μιλεῖ παρὰ μονάχα ὅπου πρόκειται νὰ τοῦ δώσῃ συμβουλές, καὶ μάλιστα με κάποιον περιφρόνησι. Ὁ Ὀδυσσεύς, συναντήσας στὴ συνέλευσι τῶν Ἀχαιῶν τὸ Θεοσίτη, ἄνδρα τοῦ λαοῦ, νὰ παρεκτρέπεται καὶ νὰ μιλή με αὐθάδεια, τὸν ἐπιπλήττει καὶ τὸν κτυπᾷ λέγων ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὄχλου δὲν ἔχουν γνώμη σὲς συσκέψεις καὶ τὸν πόλεμο (Ἰλ. Β. 200—205). Εἶναι λοιπὸν προφανές ὅτι τὰ ποιήματα αὐτὰ ποῦ μιλοῦν με τέτοιον περιφρόνησι γιὰ τὸ λαὸ δὲν μπορεί νὰ εἶναι «λαϊκὰ τραγούδια».

Με πολλὴν ἐκτίμησιν

Ἄστρος, Κομοτηρὶς 18/10/33

Γ. Γ. ΚΑΚΑΒΟΥΛΙΑΣ

Ἡ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

«Ὁὐ δυνάμεθα»

Ὁ πόλεμος, με τὸ ἀσέκρι κοντὰ του τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν ὑλικῶν καταστροφῶν, τραγουρίζει τὰ ἀνήσυχτα μυαλὰ τῶν Ἑθνωταίων. Ὁδηγημένα ἀπὸ μιὰ χυδαία παραφροσύνη, ἀπὸ κοντόφθαλμους ὑπολογισμούς, τὰ κράτη βαδίζουν πρὸς τὴ μὴν διέξοδο ποῦ τοὺς ὑποδεικνύει ἡ ἀνισύρροπη πολιτικὴ τους: πρὸς τὸν

πόλεμο. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει πὸς μόνον με ὑποσχέσεις καὶ με πολέμους ἐξωτερικοὺς κρατοῦνται οἱ τυραννίδες καὶ νὰ ποῦ ἀρχίζουν καὶ ὅλας ν' ἀκούγονται οἱ θεωρητικοὶ ἐκπρόσωποι μιᾶς τυραννίδος καὶ νὰ διδάσκουν τὸν πόλεμο: «ὅλος ὁ κόσμος πρέπει νὰ καταλάβει πὸς ὁ πόλεμος δὲν παρουσιάζει τίποτε ἀνόμιμο, οὔτε τίποτε ἐγκληματικὸ, καὶ πὸς δὲν ἀποτελεῖ ἀμάχημα πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα... Ἡ νέα πολεμικὴ ἐπιστήμη πρέπει νὰ δημιουργήσει μιὰ ἀτράνταχτη πίστι στὴν ὑψηλὴ ἠθικὴ ἀξία καὶ τὴ βαθιὰ σημασία τοῦ πολέμου». Αὐτὰ γράφονται καὶ κηρύσσονται μόλις δεκαπέντε χρόνια μετὰ τὸ τέλος ἐνὸς ἀλλίου πολέμου, ποῦ ἔσπασε τὴν ἀνθρωπότητα δείχνοντας τὴ βαθιὰ τῆς ἠθικῆς σαπίλα.

Δὲν εἶναι καὶ ἡ στιγμὴ νὰ διδάξουμε τὴν εἰρήνην δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ στιγμὴ ποῦ θὰ ἐπιβληθῆ μέσα στὴ συνείδησι τῶν λαῶν σὺν ὑπέρτατος νόμος ἠθικός: μὰ μπορούμε, τώρα περισσότερο παρὰ ποτέ, νὰ τὴ διεκδικήσουμε σὺν τῷ ὑπέρτατο ἠθικῷ ἀγαθῷ. Ἐφ' ὅσον βρισκονται σήμερα ἄνθρωποι — καὶ βρισκονται σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ κόσμου — ποῦ ἔχουν ξεπεράσει τὴν ἔννοια τῆς ἐθνικῆς πατρίδος, ποῦ ἔχουν ἀποκτήσει συνείδησι πανανθρώπινη, ἡ θέλησι τῆς εἰρήνης ἀποτελεῖ πιά μιὰ πραγματικότητα ἐξ ἴσου ἰσχυρὴ καὶ ἐξ ἴσου σεβαστὴ με τὴ θέλησι τοῦ πολέμου. Εἶναι πολλοί, σήμερα, ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους κάθε πόλεμος εἶναι ἐμφύλιος: ὡς ἀναλύσουμε σύντομα τὴ στάσι αὐτὴ καὶ ὡς δοῦμε πρὸς στιγμὴν ἂν μπορεί νὰ χωρῆσει μέσα στὰ πλάσια τοῦ σημερινοῦ κράτους, καὶ πὸς.

Φυσικά, δὲ θὰ ἐξετάσω τοὺς χίλιους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους μπορεί νὰ γίνει κανεὶς ἀπολεμὸς. Γιὰ τὴ μελέτη μας ἀρκεῖ νὰ τοὺς κατατάξουμε — με ὅλες τὶς ἀσυνείδητες διαβιβασίσεις ποῦ ὑπάρχουν μετὰ τῶν δύο κατηγοριῶν — σὲ λόγους συμφέροντος καὶ σὲ λόγους συνειδήσεως.

Μιὰ παλαιότερη ἠθροφόφιλη τάσι πᾶσι νὰ ὑποτάξῃ τὴν εἰρήνην στὸ συμφέρον. Μοῦ δόθηκε ἀφορμὴ καὶ ἄλλοτε νὰ ὑποδείξω πὸς μιὰ τέτοια τάσι εἶνε σφαλερὴ καὶ ἀνώφελη: γενικῶς, ἡ στάθμισι τοῦ συμφέροντος ἀποτελεῖ μιὰ στιγμιαία ὑποκειμενικὴ κρίσι ποῦ χίλιοι παράγοντες μπορούν νὰ μεταβάλλουν ἐκάστοτε: καὶ ὅπως ἀπέδειξε πρὸ ἐτῶν ὁ Γ. Μπεντά, ἓνας πόλεμος δὲν εἶνε κατ' ἀνάγκην ἀσύμφορος γιὰ τὸν κερτῆ. Καλύτερος σύμβουλος δὲν εἶναι ὁ φόβος: ὅλοι μας ξέρουμε πὸς συχνὰ οἱ βιαύτερες καὶ οἱ πρὸ ἀποτρόπαιες πράξεις ἔχουν κίνητρο τὸ φόβο: μιὰ «ἠρωϊκὴ» ἔξοδος καὶ μιὰ «ἀνανδρῶν» φυγὴ ἔχουν κάποτε κοινὴ αἰτία, τὸ φόβο. Γενικώτατα, τέλος, πρέπει νὰ ἀναλογισθοῦμε — καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ οὐσιαστικὴ ἀδυναμία τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ — πὸς ἐλάχιστες εἶναι οἱ πράξεις μας ποῦ ἔχουν πρωταρχικὴ τους αἰτία τὸ συμφέρον: τὰ ἑννέα δέκατα τῶν καθημερινῶν μας ἀσχιλιῶν εἶναι εἴτε ἀσχετα εἴτε ἀντίθετα πρὸς τὸ ὁπωσδήποτε νοσημένο συμφέρον μας: προηγοῦνται τοῦ κόσμου οἱ ἄσχοτες εἴτε οἱ ἐπικίνδυνες

ἐνέργειες, κινημένες ἀπὸ συνήθειες, ἀπὸ φόβους, ἀπὸ φθόνους κ.τ.λ. Μιὰ εἰρήνη, στηριγμένη στὸ συμφέρον, θὰ ἦταν μιὰ εἰρήνη ἐτοιμὴ νὰ λυθεῖ σὲ κάθε στιγμὴ, εἴτε ἀπὸ ἓνα ἄλλο συμφέρον ἀληθινὰ ἢ φανταστικὰ ὑπέρτερο, εἴτε ἀπὸ ἓνα κάθος. Στὴν κατηγορία αὐτὴ πρέπει νὰ μπεῖ καὶ ἡ εἰρήνη ἢ στηριγμένη στὸ φόβο τῶν κυρώσεων: ξέρουμε πὸς κανένα ἐγκλημα δὲν ἐξερριζώθηκε ὡς τώρα ἀπὸ τὸν κόσμον χάρι στὸ φόβο τῆς κυρώσεως: ἔχεις χίλιους τρόπους νὰ τὴν ἀψηφήσεις ἢ νὰ τὴν ξεφύγεις. (Στὸν τύπο τοῦτον πλησιάζει ἡ τωρινὴ εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη).

Νομίζω λοιπὸν πὸς κανένα, κανενὸς εἶδους συμφέρον δὲ θὰ εἶχε τὴ δύναμι ποτέ νὰ σταματήσῃ τοὺς πολέμους. Μὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχθι στέκεται ἡ συνείδησι, ἡ συνείδησι στὴ διπλή τῆς σημασία. Μόνον ἀπὸ κείνην θὰ εἶχαμε κάτι νὰ περιμένουμε: γιὰ μένα, τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου εἶναι ἀποκλειστικὰ ζήτημα ἠθικὸ. Λογικά, ξεκινώντας εἴτε ἀπολήγοντας στὸ συμφέρον, δὲν ὑπάρχει κανένα ἐπιχειρήματα ποῦ νὰ μπορεί νὰ πείσει πὸς ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ κατ' ἑαυτὸν ἓνα σφάλμα: ἐνὸ ἡ συνείδησι τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου μὴ εἶνε ἓνα σκαλι θὰ εἶχε ἀκόμη ν' ἀνεβῆ γιὰ νὰ φτάσει στὴν ἀντίληψι αὐτὴ. Καὶ πάλι τώρα ξαναπαίρνω τὴν πρότασι μου: Λογικά, ξεκινώντας εἴτε ἀπολήγοντες στὴ συνείδησι τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἀτόμου, εἶναι εὐκολώτατο νὰ καταδικάσεις κάθε εἶδος πολέμου: ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἀτόμου, δίδαγμα τῆς κρατούσης ἠθικῆς, ἀρκεῖ νὰ ἀφοκλίξει αὐτόματα κάθε ἄνθρωπο.

(Μὰ βέβαια, ἡ ἀπλή αὐτὴ, ἐξωτερικὴ, λογικὴ διαπίστωση δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ καταστήσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπολέμους: ἐφ' ὅσον μένει ἔτσι, διατυπωμένη λογικά, ἐφ' ὅσον δὲν μεταφέρεται ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ συνειδητοῦ στὸν κόσμον τοῦ ἀσυνειδητοῦ, θὰ εἶναι ἀνήμπορη νὰ μεταβάλει τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου. Ἐδῶ, χωρὶς νὰ τὸ θέλω, ἀνέλυσσα ἓναν ἀπὸ τοὺς γνωστότερους ὀρισμούς τῆς ἀγωγῆς: ὑπάρχει μιὰ τέχνη ποῦ ἔργο τῆς εἶναι τοῦτο ἀκριβῶς: νὰ μεταφέρει τὸ συνειδητὸ στὸ ἀσυνειδητὸ καὶ ἡ τέχνη αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγωγή: αὐτῆς καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς, τοῦ γονιοῦ, τοῦ δασκάλου, τοῦ δημοσιογράφου — στὴν εὐρύτατη ἔννοια — καθήκον εἶναι νὰ καταστήσουν τοὺς ἀνθρώπους πραγματικὰ πλέον καὶ ὄχι μόνον θεωρητικὰ ἀπολέμους).

Στὴ θεωρία αὐτὴν, τοῦ καθολικοῦ ψυχικοῦ ἀφοκλισμοῦ, ἀντίκειται, φυσικά, ἡ γνωστὴ ὅσο καὶ ὑποπτὴ θεωρία τῶν δικαίων πολέμων. Κάποιος ποῦ διαβάσει αὐτὴ τὴν ὄρα ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὄμο μου, με σταματᾷ: «Καλά, εὐὸ ἀφοκλισθῆκες, μὰ ὁ γαϊτανάς σου ὀπλίζεται...» Θὰ εἶχα ἐδῶ πολλὰ πράγματα ν' ἀπαντήσω, μὰ δὲν εἶναι τῆς στιγμῆς, οὔτε τοῦ θέματος: κ. γ. «εἰρήνην διώκετε» ἢ «ἡ ὑποταγὴ σήμερα δὲν μπορεί καὶ νὰ ἔχει τὸ φασερό περιεχόμενον ποῦ εἶχε στὰ παλιὰ χρόνια» ἢ «σκληριὰ δὲν ὑπάρχει μόνον με τὴν ὑποταγὴν σὲ ξενόγλωσσον ἀφέντη», ἢ «θεσίασε τὴν ἔννοια τῆς πατρίδος στὴν ἔννοια τῆς ἀνθρωπότητος», ἢ, ἂν ἐξακολουθεῖ τὸ ψιθύρισμα με νέα ἐπιχειρήματα, με δικολα-

βίες, με παραπειστικά, κλείνεις ὀρθὰ κορτὰ τὴν ἀκαιρὴ συζήτησι: «ὑπάρχει κάτι χειρότερο ἀπὸ τὴ δουλεία, ἢ ἀμαρτία».

Ἄδιάρρογο. Δὲν πρόκειται νὰ κάνουμε ἐδῶ προπαγάνδα ἀντιπολεμικὴ, ἔργο ἄλλου τόπου καὶ ἄλλης σελιμῆς, καθὼς ἔλεγα στὴν ἀρχὴ. Μᾶς ἔφτανε, γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ σημερινοῦ σημεῖωματος, νὰ δοῦμε πὸς εὐκόλο, ἀπὸ τὸ στοιχειώδη σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀτομικότητα τοῦ συνανθρώπου του, φτάνει κανεὶς στὸν ψυχικὸ ἀφοκλισμὸ. Ἡδὴ μᾶς μένει, ἀφοῦ βεβαιωθῆκαμε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τέτοιων ἀπολέμων καὶ ἀφοῦ ἀκόμη βεβαιωθῆκαμε πὸς τὰ ἐπιχειρήματα τους εἶναι ἐντελῶς σύμφωνα με τὴν ἐπίσημη καὶ διδασκομένη ἠθικὴ τοῦ καιροῦ μας, ἡδὴ μᾶς μένει νὰ δοῦμε ἂν ὑπάρχει τρόπος οἱ ἀπαιτήσεις τους, σεβαστὴς στὴ θεωρία, νὰ συμβιβασθοῦν με τὶς ἀπαιτήσεις τῶν κρατῶν.

Ἐτέτοιες λύσεις προτάθηκαν πολλές ὅμως, ἀπ' ὅλες, μιὰ κινεῖ περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον μου: θὰ ὑπῆρχε τρόπος γιὰ κείνους ποῦ τὸ δηλώνουν, ἢ στρατιωτικὴ θητεία στὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης, ἢ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία σὺν καιρὸ τοῦ πολέμου, νὰ ἐξαγοράζονται με αἰσθητὰ πρὸ μακροχρόνια πολιτικὴ ὑπηρεσία, ἔτσι ποῦ νὰ μὴν ὑπάρχει φόβος νὰ εἶναι τῶν τεμπέληδων καταφύγιον. Θὰ ὑπῆρχαν ἀκόμη καὶ ἄλλοι τρόποι πολλοί.

Ἐκεῖνο ποῦ προέχει, εἶναι νὰ δοθεῖ, καὶ τὸ ταχύτερο, μιὰ νομοθετικὴ ἐξασφάλισι γιὰ κείνους ποῦ συνεπεῖς με ὅσα τοὺς ἐδίδαξε στὸ σχολεῖο ἢ πολιτεία, ἠρνοῦνται νὰ σηκώσουν ὄπλο ἐναντίον τοῦ συνανθρώπου τους.

Ἐπάρχει ἡ ἐπανάστασι, ἡ Ἐπανάστασι, ἢ βία ποῦ ὑπόσχεται τὴν κατὰλυσι τῆς βίας. Δὲν τὴν πιστεύω. Οἱ θεωρῶντες ἐπάνω σὲς ἀπολες θέλησαν νὰ στηριχθοῦν οἱ ὑποσχέσεις τῆς, δὲν εἶναι πειστικὴς, οὔτε παρέχουν τὴν παραμικρότερην ἐγγύησι: ἐνὸ, ἀντίθετα, ξέρουμε ὅλοι ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἐμπειρία μας τὴν ἐσωτερικὴ, πὸς λαμπρὰ καλλιεργεῖται μέσα στὴ βία ἢ βία. Μὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦταν βολετὸ νὰ κρατήσῃ μετὰ τὴν ὑπόσχεσίν τῆς, πάλι γιὰ τὴν ἀπολεμὴ συνείδησι, ἢ πρόσκλησίν τῆς θὰ πῆγαινε χαμένη: στὸ χέρι ποῦ προτείνει τὸ ὄπλο, στὸ ὁποῖο ὁδῆποτε χέρι, μιὰ μόνη ἀπάντησι ἔχει νὰ δώσει ἢ ἀπόλεμη συνείδησι, τὴν ἀπάντησι τῶν Ἀποστόλων: — «Ὁὐ δυνάμεθα».

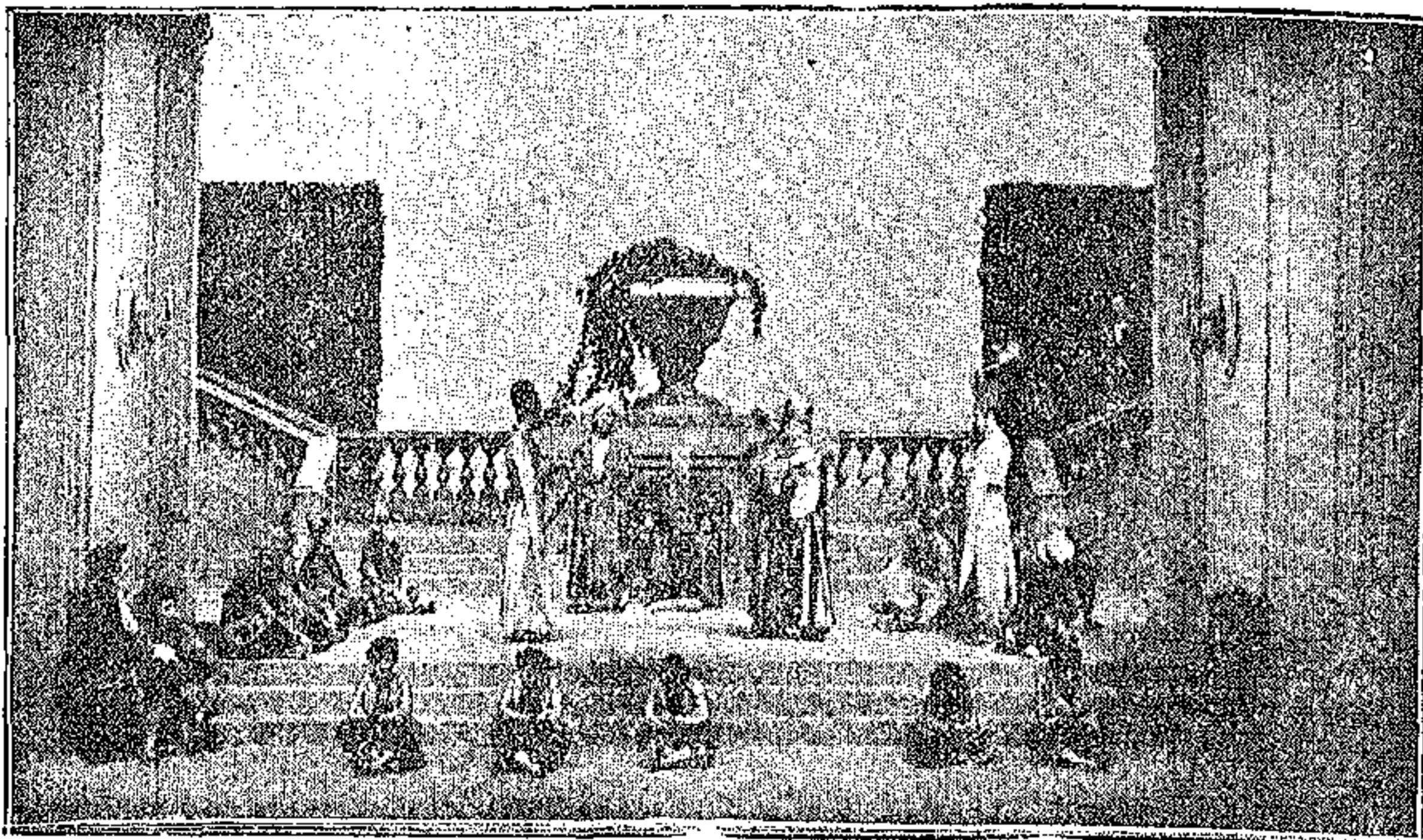
Κ. Θ. ΔΥΜΑΡΑΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Ἐναρξὴ τῆς χειμερινῆς περιόδου

Ἐθνικὸν Θέατρον: Μολιέρου, «Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης», τετραπρακτὴ κωμωδία. — Θέατρον, θίασος Κοτοπούλη: Μπιραμπύ, «Ἀδερφὴ μου πολυτελείας», τρίπρακτὴ κωμωδία.

Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο με τὴν πρώτη φρεσινὴ του παραστάσι ξεπέρασε — γιὰ πρώτη φορὰ — τὸ στάδιο τῆς προστάθειας. Παρουσίασε ἓνα καλλι-

Μία σκηνή ἀπὸ τὸν «Ἀρχοντοχωριάτην» τοῦ Μολιέρου. — Σκηνογραφία Κ. Κλώνη, φωτογραφία Α. Μελετοπούλου.

τεχνικό γεγονός. Κι' ἂν ὑπάρχουν κάποιες ἐπιφυλάξεις, εἶναι λεπτομερειακές κ' ἐντελῶς ἐπουσιώδεις. Ἡ παράσταση ἦταν στὸ σύνολό της ἄρτια καὶ μετέδωσε μίαν ἐντονη αἰσθητικὴ χαρὰ. Τὸ κλασικὸ ἔργο ἀπαίτησε κατὰ συνέπεια μιά ζωὴ, ἡ διδασκαλία του δὲν ἔχει κανένα τόνο μαθηματός, ἡ παρακολούθησή του ἦταν γιὰ ὅλους, καὶ γιὰ κείνους ποὺ μπορούσαν νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἱκανοποίησή τους καὶ γιὰ κείνους ποὺ τὴ δέχονται ἀσυνείδητα, τερπνῆ.

Ἡ κωμωδία τοῦ Μολιέρου ἀνανεώθηκε μὲ μιά πνοή ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος δημιουργική, καὶ σύγχρονα δὲν μεταμορφώθηκε. Τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέως καὶ τῆς ἐποχῆς του ἦταν ἀδιάκοπα παρόν.

* *

Ὁ «Ἀρχοντοχωριάτης» δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα κ' οὔτε ἀπὸ τὰ πρὸ μεσῆς ἔργα τοῦ Μολιέρου. Εἶναι τουναντίον ἓνα ἔργο πολὺ ἄνισο. Ὅπως ἀναφέρουν οἱ σχολιασταί, γράφτηκε βιαστικά καὶ κατὰ παραγγελία. Ὁ Βασιλεὺς Ἠλῖος θὰ ἔδινε πέντε βερσαίγιες μιά μεγάλη γιορτὴ καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸ Μολιέρο νὰ τοῦ γράρῃ μέσα σὲ λίγες μέρες μιά κωμωδία ποὺ θὰ ἔδινε προπάντων εὐκαιρία νὰ παρουσιασθοῦν μπαλέτα, νὰ δεიχθεῖ ἓνα πλούσιο θέαμα, κάτι σὰ μιά σημερινὴ ὑπερέττα. Τὸ κείμενο μπορούσε νὰ μὴν ἔχει ἀξία· ἔφτανε νὰ δίνει κάποια συνοχὴ στὸ θέαμα. Ὁ Μολιέρος ἦταν υποχρεωμένος νὰ ὑπακούσῃ, καὶ ἡ κωμωδία του φέρνει ἀναγκαστικὰ τὰ ἴχνη καὶ τοῦ βιαστικοῦ γραφίματος καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ρηχῆς φράμας ποὺ τοῦ ἐπιβλήθηκε. Εἶναι ἐν τούτοις ἓνα ἔργο πολὺ χαρακτηριστικὸ, καὶ γιὰ τὸ εἶναι ἀντιπρο-

σωπευτικὸ τῆς ἐποχῆς του, καὶ προπάντων γιὰ δείχνει τὴ δύναμη τῆς ἰδιοψύχιας τοῦ Μολιέρου ποὺ μπορούσε νὰ υπερνικήσῃ ὅ,τι θὰ συνέτριβε ὅποιονδήποτε ἄλλο μέγιστο συγγραφέα, ποὺ μπορούσε νὰ μετατρέψῃ σὲ τέχνη τὶς διαταγὲς τοῦ Βασιλέως.

Ὁ Μολιέρος ἔγραψε δύο πρῶτες πράξεις ἀριστουργηματικές, ἀπὸ τὶς καλύτερες ποὺ ἔγραψε ποτέ. Σ' αὐτὲς ἐκδηλώνεται ὅλο τὸ πνεῦμα του καὶ ἡ εὐφυΐα του, ὅλη ἡ πολὺ λεπτὴ καὶ πολὺ δικτυκὴ του σάτυρα, ὅλο τὸ μέτρο ποὺ διατηροῦσε κ' ὅταν ἐξόγκωνε τὸ κωμικὸ στοιχεῖο, ὅλη ἡ ἱκανότητά του νὰ δημιουργεῖ τύπους τόσο ὀλοκληρωμένους ὥστε νὰ ἐξακολουθοῦν καὶ ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες νὰ μεταδίνουν τὸ μήνυμά τους. Βέβαια, τὰ πρόσωπα τοῦ Μολιέρου δὲν εἶναι πολὺπλευρα, δὲν εἶναι χαρακτήρες, δὲν εἶναι ἄτομα. Ὁ Μολιέρος δὲν εἶναι Σαίξπηρ· προσβάλλουν τὸ καθένα ἀναγκαστικὰ ἓνα μόνον ἀνθρώπινο ἐλάττωμα. Ἀλλὰ παρ' ὅλη τὴ στενότητά τους αὐτῆ, δὲν εἶνε σχηματικά κ' ἀνθαίρετα. Ὁ Μολιέρος εἰσχώρησε βαθειὰ μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ἀπλοποιούσας, ἀλλὰ τὸ σημεῖο ποὺ τὸν ἐνδιέφερε τὸ διακρίνει ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Ἔξερε ἐπίσης νὰ δίνει καὶ κίνηση καὶ πόληση στὰ πρόσωπά του. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, ὁ ἄνθρωπος ὁ ξεπασμένος κ' ἀπλοϊκός, ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶναι ἔτοιμος νὰ τὰ θυσιάσει ὅλα γιὰ ν' ἀποκτήσῃ μιά κοινωνικὴ θέση καὶ εἶναι σύγχρονα τὸ κορόιδο τῆς κοινωνίας, ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ φουντωμένο μυαλό ποὺ διατηρεῖ ἐντούτοις κάποτε τὴν ἐμφυτὴ του εὐθυκρισία καὶ πονηρία, ὁ ἄνθρωπος ποὺ στὴν πρὸ ἐξάλισια σκηνὴ τοῦ ἔργου μαθαίνει ἔξαφνα μὲ κατάπληξη, μὲ θαυμασμό γιὰ τίς γνώσεις τοῦ δασκάλου

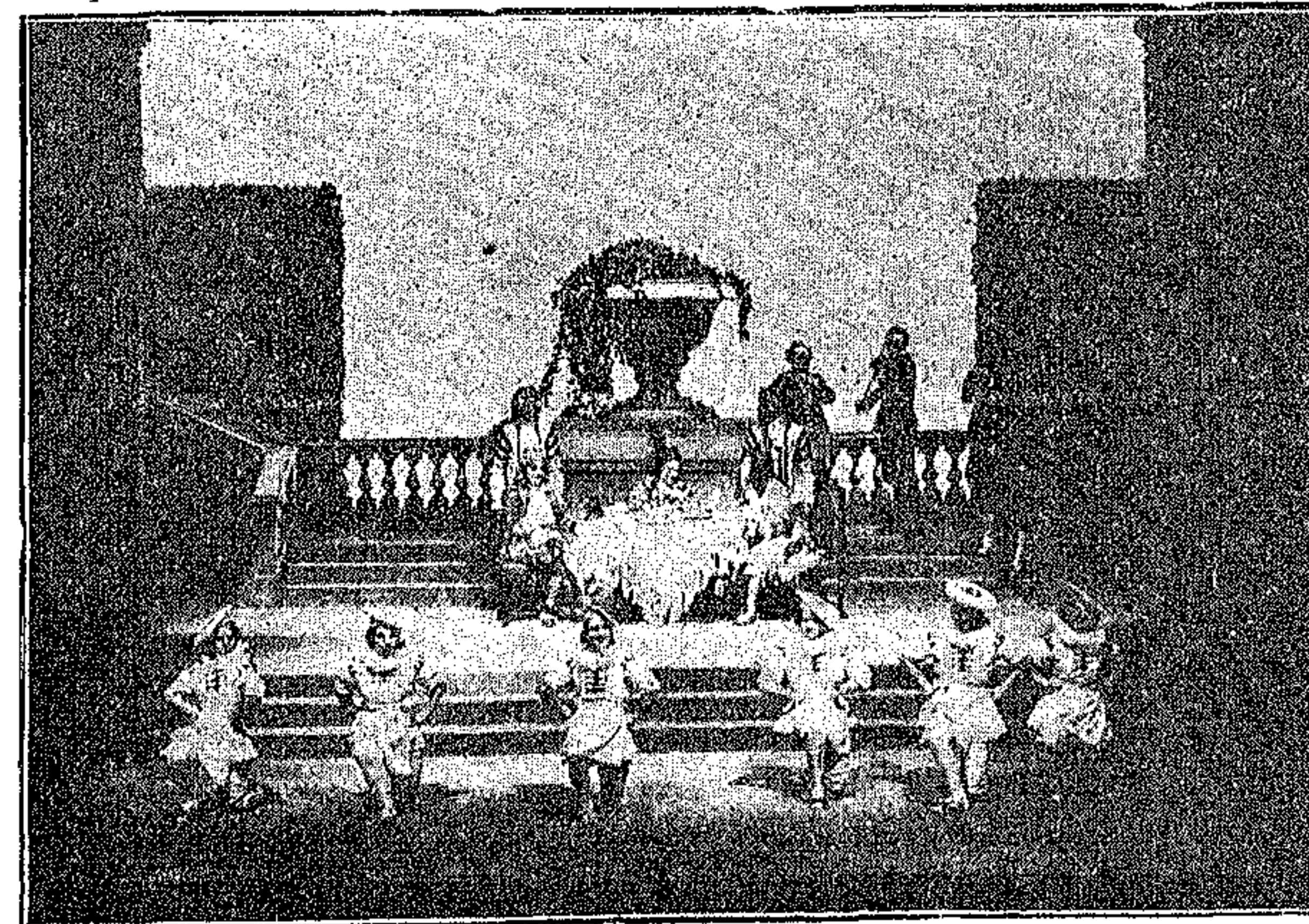
του, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀρκετὴ αὐτοϊκανοποίηση, ὅτι δὲν ὑπάρχουν παρὰ δύο εἴδη ἐκφράσεως, ἡ ποιησιμὴ κ' ὁ πεζὸς λόγος, κ' ὅτι ὅλη τὴ ζωὴ «χρησιμοποιοῦσε τὸν πεζὸ λόγον χωρὶς νὰ τὸ ξέρει», μᾶς εἶναι πολὺ γνωρίμος γιὰ τὴ συγκέντρωση μέσα του καὶ ἐξηγεῖ πολλὰς ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες ποὺ συναντοῦμε κάθε μέρα γύρω μας καὶ ποὺ στὴ ζωὴ εἶναι πολὺ πρὸ συγχισμένες κ' ἀσαφεῖς.

Ὑστερα ἀπὸ τὶς δύο πρῶτες δημιουργικὲς πράξεις, τὶς ὅποιες ὁ κ. Πολίτης συνέπτυξε πολὺ ἔξυπνα σὲ μιά — εἶναι ἡ μόνη διασκευὴ ποὺ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἦταν ἀπόλυτα δικαιολογημένη καὶ ἐπιτυχημένη, — τὸ ἐπίπεδο τῆς κωμωδίας πέφτει αἰσθητὰ. Γίνεται μιά ἀπλή συνθηματικὴ comédie d' Intrigue καὶ μπορεῖ κανεὶς πιά νὰ θαυμάσῃ μόνον τὴ σκηρικὴ δεξιότητά του Μολιέρου, τὴ γοργότητα μὲ τὴν ὁποία συνδέει τὶς σκηνές, τὸ μῆκος του, τὴ λεπτότητα, τὴν εὐγένεια καὶ τὴ χάρι ποὺ εἶναι διάχυτες ἀκόμα καὶ στὶς σκηνές φάρας.

Τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο κατόρθωσε γὰ ἀποδώσει ἄρτια καὶ τὶς δύο πλευρὲς τοῦ ἔργου. Οἱ ἠθοποιοὶ ἦταν μελετημένοι στὴν ἐντέλεια καὶ ἐπαίξαν γρήγορα. Γιὰ πρώτη φορὰ στὸ ἑλληνικὸ

θέατρο συνέλαβαν ἐπιτέλους τὸ ρυθμὸ ποὺ ἀφαιρᾷ τὸ θεατὴ καὶ εἶναι ὁ μόνος ποὺ δὲν ἀδικεῖ τὰ ἔργα. Τὸ θεαματικὸ μέρος ἦταν ἐξαισιο. Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ ἀφείλεται, ἀσφαλῶς, προπάντων στὸ δαιμόνιο τοῦ κ. Φωκᾶ, καὶ παρουσίασε μιά σειρά ἀπὸ πολυτελῆ, μελετημένα καὶ ἐξαιρετικὰ γούστου κοστούμια — ὁ ἁρμονικὸς συνδυασμὸς τῶν χρωμάτων ἦταν ἓνα χάριμα γιὰ τὸ μάτι, — ἀλλὰ καὶ στὸν κ. Γοριάνη ποὺ συνέθεσε καλλιτεχνικώτατος χοροὺς, ποὺ γόρησε ὁ ἴδιος ἔξοχα καὶ κατόρθωσε μέσα σὲ λίγους μῆνες νὰ διδάξῃ χορὸ σὲ μιά πολυπρόσωπη οἰκία παιδιῶν καὶ νὰ παρουσιάσῃ ἓνα χορευτικὸ σύνολο πολὺ εὐπρόσωπο. Τὸ κατόρθομά του μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἓνας ἄθλος. Στὶς ἄλλες χώρες, οἱ σχολὲς χοροῦ παραλαμβάνουν τὰ παιδιά ἀπὸ πολὺ μικρὰ καὶ ἡ διδασκαλία διαρκεῖ χρόνι. Βέβαια, ἡ ἐνότητα τῶν κινήσεων δὲν ἦταν ἀπόλυτη, οἱ περισσότεροι χορευτὰ ὕστεροῦσαν σὲ χάρι, ἀνεση καὶ εὐλυγισία, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ κανεὶς καὶ γὰ ζήτησε τὸ ἀδύνατο. Εἶναι ἀρκετὰ πᾶς παρουσιάσθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα ἓνα μπαλέτο χωρὶς τίποτε τὸ γελοῖο, ἓνα μπαλέτο ποὺ δίκαια ἐπαβλήθηκε στὸ κοινό. Μόνον στὸν τελευταῖο πο-

ΑΠΟ ΤΑΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ

Μία σκηνὴ ἀπὸ τὸν «Ἀρχοντοχωριάτην» τοῦ Μολιέρου. — Σκηνογραφία Κ. Κλώνη, φωτογραφία Α. Μελετοπούλου.

λύ μακρὸ χορὸ ἐγίναν πιά πολὺ αἰσθητές οἱ ἄλλοι κ' ὁ χορὸς αὐτὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε συνταχθεῖ. Μέσα σὲ λίγους μῆνες δὲν προετοιμῶνται χορευτὰ γιὰ νὰ χορεύουν ἓνα χορὸ πού εἶναι ἓνα ὁλόκληρο μιμόδραμα, πού καταλαμβάνει μιὰ ὁλόκληρη πράξη. Δὲν εἶνε σωστὸ καὶ φρόνιμο ἡ συναίσθησις τῆς ἐπιτυχίας νὰ ὀδηγεῖ καὶ σὲ μεγαλοπιάσματα.

Μέσα σὲ αἰσθητικὸ σύνολο, ἡ σκηνογραφία εἶταν ἡ μόνη παραφωνία, ἀκριβῶς γιατί εἶταν ὑπερβολικὰ ὑμωρφη. Ἐπρεπε, μιὰ πού ἡ κομωδία καίττειται στὸ σπῆτι τοῦ Ἀρχοντοχωριάτη, νὰ εἶχε φανερωθεῖ μὲ κάποιες χτυπητὲς νότες κοινῶν γούστου ὁ ἀνθρώπος καὶ μὲς' ἀπὸ τὸ περιβάλλον του.

Στὶς οὐσιαστικὲς σκηνὲς τῆς κομωδίας, σὲ κείνες πού ἀπαιτοῦσαν καίξιμο, οἱ ἠθοποιοὶ δὲν ἦσαν μόνο μελετημένοι καὶ εὐσυνείδητοι· οἱ περισσότεροὶ ἀποκάλυψαν δυνατότητες πού ἴσασιν τώρα δὲν τίς εἶχαν ὑποδείξει παρά ἀμυδρά. Οἱ κκ. Μαρίας, Μαλλιαγρός, Εὐθυρίου, Ἰακωβίδης, Παρασκευῆς καὶ Δενδραμῆς καὶ ἡ Διὸς Μανωλίδου συνέλαβαν καὶ ἐνσάρκωσαν ἄφογα τοὺς τύπους τοῦ Μολιέρου καὶ τὸ καίξιμό τους εἶχε ἀδιάκοπα ἓνα δημιουργικὸ καλμὸ· μετέδωσαν ὅλη τὴ χαρακτηριστικὴ διάθεση κ' ἀτμόσφαιρα τῆς κομωδίας πού εἶνε μιὰ σάτυρα καὶ ἐγγενικὴ φάρσα. Ὁ κ. Λεπενιώτης δὲν ἔδωσε προσωπικὸ τόνο στὸ ρόλο τοῦ Ἀρχοντοχωριάτη· δὲν δημιουργήσε τὸ ρόλο, ἀλλὰ τὸν κράτησε μ' ἓνα τρόπο πολὺ παιδαγωγικὸ κ' ἀπέφυγε κάθε αὐθαίρετη ὑπερβολή, κάθε ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ ἔργου. Μερικοὶ ἠθοποιοὶ ἦσαν φυσικὰ ἀσθενέστεροι, ἡ Διὸς Ἀνδρεάδης εἶταν πολὺ νευρική, ἡ Κα Μιράντα πολὺ ψυχρὴ καὶ κατώτερη τοῦ ἑαυτοῦ της, ἡ Κα Ραυτοπούλου δὲν εἶταν τίποτε ἄλλο παρά ὁ ἑαυτὸς της καὶ ἐντελῶς ξένη σὲ ἔργο· ἔδινε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ἔπαιξε ὅταν ὅμως τὸ σύνολο ἰκανοποιεῖ, μερικὲς ἀδυναμίες μποροῦν νὰ περάσουν περίπου ἀπαρατήρητες.

Ἡ μετάφρασις τοῦ κ. Γ. Πολίτη εἶταν καὶ ζωηρὴ καὶ πλούσια ἀπὸ μεταφραστικὰ εὐρήματα.

Ὁ «Ἀρχοντοχωριάτης» εἶχε παιχθεῖ καὶ ἄλλοτε στὴν Ἑλλάδα, ὅπως παιχθήκαν κ' ἄλλες κομωδίαις τοῦ Μολιέρου· εἶχε ἐντελῶς ἀλλοιωθεῖ, τόσο ἀπὸ τὴ διασκευὴ καὶ τὸ ἀνέβασμα, ὅσο κ' ἀπὸ τὸ καίξιμο. Τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ δὲν εἶχε ποτὲ γνωρίσει τὸν πραγματικὸ Μολιέρου. Τὸν γνώρισε τώρα, μὲς' ἀπὸ μιὰ παράστασις πού τελειώσατο τὴν ἡμέραν τῆς δευτέρας, ἀκόμα καὶ στὸ Παρίσι, μόνο στὰ θεάτρα τοῦ Corneille καὶ τῶν μαθητῶν του. Ἡ παράστασις τοῦ Ἑθνικοῦ μας Θεάτρου, ἂν δινότανε στὴ Γαλλικὴ Κομωδία, θὰ τὴν τιμοῦσε.

* *

Γιὰ τὴν κομωδίαν τοῦ Μπιαμπὺ πού ἀνέβασε ὁ θίασος Κοτοπούλη, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει σοβαρὸς λόγος ὁ Μπιαμπὺ εἶναι ἓνας δεξιότηης τῆς σκηνῆς· τίποτε περισσότερον. Ὅλα του τὰ καλοφτιαγμένα ἔργα εἶναι συνθηματικά, χυμένα σ' ἓνα στερεότυπο καλοῦπι, κούφια κ'

ἀσήμαντα. Ἡ «Ἀδελφὴ μου πολυτελείας» παρουσιάζει μιὰ αὐθαίρετη situation καὶ γύρω της ἓνα λογικὰ ὑπολογισμένο κρῆμα ξόπευσης συγκινήσεως καὶ ριχτοῦ εὐκόλου πνεύματος. Δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν τέχνη.

Ὅτε καὶ τὸ καίξιμό της ἀπὸ τὸ θίασο Κοτοπούλη εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὴν Τέχνη. Ἡ Κα Κοτοπούλη παρουσιάζει τὸν τελευταῖο καιρὸ μιὰ νέα ἀντίση, παίζει ἔξοχα καὶ τὸν πῖο ἀσήμαντο ρόλο καὶ τοῦ προδίνει ἔτσι κάποια οὐσία καὶ κάποιο ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ γύρω της δὲν ἔχει συνεργάτες. Ὁ θίασός της εἶναι ἑλλειπέστατος. Ὁ κ. Λογοθετίδης ἔχει ταλέντο, ἀλλ' ἓνα ταλέντο ἐντελῶς εἰδικὸ· μπορεῖ νὰ παίξει μόνο σὲ χοντρὲς φάρσες. Ἡ Κα Κοτοπούλη τὸν χρησιμοποιεῖ σὲ κάθε εἶδος ρόλο, ἀκόμη καὶ σὲ jeune premier· φυσικὰ γελοιοποιεῖ καὶ παραμορφώνει. Στὴν «Ἀδελφὴ μου πολυτελείας» ξεχώρισα μόνο τὸ καίξιμο τοῦ κ. Παπῆ, πού τώρα πού γίνεται κύριος τῆς σκηνῆς, ἀρχίζει νὰ ἐπιδείχνη κάποιο ταλέντο.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἡ Ἀποστολίδης: «Ἀνθολογία (1708-1938)»

Σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἡ ποίησις γίνεται ὅλο καὶ λιγώτερο ἀγαπητὴ σὲ μεγάλο κοινὸ, ἴσως δὲ (ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὸν τόπο μας, τὰ δέκα δεκά-πέντε τελευταῖα χρόνια) καὶ ὅλο καὶ λιγώτερο ἐκλεκτὴ, οἱ ἀνθολογίες, μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο καμωμένες, εἴτε ἐκλεκτικὲς εἴτε μὴ, εἴτε ἱστορικὲς, εἴτε κριτικὲς, κατανοῦν τὸ μόνο σχεδὸν μέσο χάρις σὲ ὁποῖον τὸ μεγάλο κοινὸ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν κόσμον τῆς ποιήσεως. Μέσο ἀτελές, βέβαιον, ἀρρυθμὸ καὶ αὐθαίρετο τις περισσότερες φορές, μιὰ καὶ ἐξαιρετικὰ πολῦτιμο, γιατί εἶναι τὸ μόνο πού ἀπομένει γιὰ τίς μεγάλες μάζες τῶν ἀναγνωστῶν. Εἶναι ζήτημα ἂν στὴν Ἑλλάδα σήμερα θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν εὐρύτερη διάδοσις καὶ οἱ κορυφαῖοι μας ποιητὲς ἀκόμη, ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Καβάφης, ὁ Παλαμῆς, ἂν ἔλειπαν οἱ Ἀνθολογίες. Μ' αὐτὲς δίδεται ἡ εὐκαιρία σὲ κοινὸ νὰ γνωρίσει τὸ ἔργο τῶν ποιητῶν, καὶ νὰ κινηθεῖ, ἴσως, τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ μιὰ γνωριμία πῶς βαθεῖα καὶ πλατύτερη.

Ὁ κ. Ἀποστολίδης, καταρτίζοντας τὴν Ἀνθολογία του, τὴν πῖο ἀγκώδη ἀπ' ὅσες ἐκδοθῆκαν ἕως σήμερα (πεντακόσιες σελίδες πυκνοτυπωμένες μὲ στοιχεῖα ψιλὰ) ἐκίνησε ἀπὸ μιὰν ἀρχή, ἄς ποῦμε δημοκρατικὴ: θέλησε στὴ συλλογὴ του ν' ἀντιπροσωπευθοῦν ὅσο γίνεται περισσότεροι ποιητὲς, ὄχι δὲ μονάχα γνωστοί, ὅπως δήποτε δηλαδὴ ἐπιβεβλημένοι σὲ λογοτεχνικὴ συνείδησις τοῦ τόπου, στὴν «κοινὴ γνώμη», μιὰ καὶ ἀγνωστοὶ καὶ ἀφανεῖς, ποιητικὰ ξεκαταρούδια πού τὸ θρόισμα τῶν ἄπλευρων φερωμένων τους ἤχει λίγες στιγμὲς σὲ σελίδες λαϊκῶν ἢ λαθροβίων «λογοτεχνικῶν» περιοδικῶν, ἐφημερίδων, συλλογῶν πού τίς διαβάθουν οἱ ἴδιοι οἱ «ποιητὲς» καὶ οἱ φίλοι τους, καὶ ὅστε-

ρα σβύνει. Εἶναι αὐτὴ ἡ καλλίτερη μέθοδος γιὰ τὸν καταρτισμὸ τῶν ἀνθολογῶν; Δὲν τὸ πιστεύω. Εἶναι, τοῦλάχιστον, ἐκείνη πού ὅταν τὴν ἐφαρμόσει ὁ συλλέκτης ἔχει τίς περισσότερες πιθανότητες νὰ καταρτίσει τὴν κληροδοσίαν, τὴν πῖο «ἀντικειμενικὴ», τὴν πῖο «ἀντιπροσωπευτικὴ» ἀνθολογία; Ὡς ἓνα σημεῖο, ναί. Οἱ διακόσιοι ποιητὲς, ποιήματα τῶν ὁποῖων περιλάμβανε ὁ κ. Ἀποστολίδης στὴν ἀνθολογία του, μποροῦμε μὲ βεβαιότητα νὰ ποῦμε ὅτι grosso modo ἀποτελοῦν τὸ corpus τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Εἶναι, λοιπόν, ἡ ἀνθολογία του, «ποσοτικὰ», ἡ πῖο ἀντιπροσωπευτικὴ. Ἀνταποκρίνεται, ὅμως, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, καὶ στὴν ἔννοια τῆς ἀντικειμενικότητος; Ὅταν ὁ κ. Ἀποστολίδης περιλαμβάνει σὲ τὸ βιβλίο του ποιήματα τοῦ Ἀντύπα, τοῦ Βαλχάλλα, (ἀναφέρω ὀνόματα, ἔτσι, στὴν τύχη, χωρὶς νὰ κίνω καὶ ἀξιολογικὴ κριτικὴ, ἀλλὰ δοκιμάζοντας μονάχα κατὰ κόσμον «ἰχθῶν» ὡς ὀνόματα ἐπιβεβλημένα σὲ τὴν κοινὴ γνώμη, σὲ τὸ μόνο κριτήριον τῆς «ἀντικειμενικότητος») τοῦ Βαλερίου Αὐρεντίου, τοῦ Βλάμη, τῆς Γαλανάκης, τοῦ Δελαγραμμάτικα, τοῦ Καλλογαίου, τοῦ Κισοῦ, τοῦ Κουκῆ, τοῦ Λεφτεριώτη, τοῦ Μιλτέζου, τοῦ Μαυρογιάννη, τοῦ Ντόρρου, τοῦ Α. Πανσελῆνου, τοῦ Ρουμπῆ, τοῦ «Sine Nomine», τοῦ Σ. Σκληροῦ, τοῦ Σκουρῆ, τοῦ Α. Στρατηγοῦ, τοῦ Τωμαδάκη, τοῦ Χαρικλῆ, τοῦ Χατζῆ, ὅταν λέγω, περιλαμβάνει ὁ κ. Ἀποστολίδης στὴν ἀνθολογία του ποιήματα ὅλων αὐτῶν τῶν «ποιητῶν» πού ἀνέφερα, καὶ ὄχι τοῦ Βελμούρα, τοῦ Λίνου Καρζῆ, τοῦ Τάκη Μπαρλά, ποιητῶν ἂν ὄχι καλλίτερων (ἂς ποῦμε), ἀσφαλῶς, ὅμως, κάπως πῖο γνωστῶν ἀπὸ τὸν Βαλχάλλα καὶ τὸν Βαλέριο Αὐρεντίου, πῶς μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε ὅτι πραγματοποιεῖ, κλησιάζει, ὅσο εἶναι δυνατό, τὴν ἔννοια τῆς ἀντικειμενικότητος; Καὶ πῶς, πάλι, ἀντικειμενικότητα ὁ κ. Ἀποστολίδης, ὅταν, προκειμένων δυὸ ποιητῶν, ἴδια γενεῆς, ἴδιας ἡλικίας, ἴδια γνωστῶν καὶ ἴδια ἐπιβεβλημένων σὲ φιλολογικὴ συνείδησις (ἴδια ἀπάνω κάτω, φυσικὰ, καὶ ὄχι ἀκριβῶς), τοῦ ἑνὸς μὲν περιλαμβάνει ἓνα ἢ δυὸ μονάχα ποιήματα στὴ συλλογὴ του, ἐνῶ τοῦ ἄλλου ὀχτὼ καὶ δέκα; Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἀντικειμενικός, ὅταν δὲν ξεχνᾷ ποιήματα γνωστότατων καὶ δοκιμώτατων γιὰ τὰ πεζογραφημάτων τους λογοτεχνῶν, ὡς ποιητῶν, ὅμως, ὀλόκληρα ἀσήμαντων;

Ἐξετάζω μὲ τὸ κριτήριον τῆς ἀντικειμενικότητος τὸ βιβλίο τοῦ κ. Ἀποστολίδης, γιατί αὐτὴ προσέχει στὴν ἀνθολογία του, αὐτὴ εἶναι ἡ κύρια ἀρχὴ στὴν ὁποία θέλει νὰ δείξῃ ὅτι στηρίχθηκε γιὰ τὸ τὴν καταρτίσει, καὶ γιατί καὶ ὁ ἴδιος φροντίζει νὰ τὴν τονίσῃ. «Μπορεῖ κανεὶς νὰ καί, σημειώνει στὸν πρόλογόν του, πῶς στὴν ἀπώτερη σημασίᾳ τῆς ἡ ἀνθολογία μου ἔχει τὴν ἀξία μῆς μαρτυρίας γιὰ τὰ αἰσθητικὰ κριτήρια τῶν πολλῶν πού ζοῦν ἐνεργῶς (ἐγὼ ὑπογραμμίζω) στὴν ἐποχὴ της. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀνθολόγος, ἀφοῦ κάμει τὴ διαλογὴν του

καὶ ξεκαθαρίσει, μὲ ἀγάπη καὶ μὲ κριτικὴ, τὰ ἄριστα, τὰ καλύτερα καὶ τὰ ἀπλῶς καὶ μόνο μὴ κακὰ, σβύνει τὸν ἑαυτὸ του, καὶ σὲ τρίτον πιά, τὰ δοκιμάζει ὅπου κ' ὅπως μπορεῖ ἓνα-ἓνα πάνω σὲ αἰσθητικὸ κριτήριον ἰσχυρῶν καὶ ἡμῶν καλλιτεχνῶν μέσων τύπου—(ἐγὼ ὑπογραμμίζω,) κ' αὐτὸ, προσθέτει ὁ κ. Α., εἶναι τὸ πῖο δύσκολο στάδιον τῆς ἐργασίας του, γιατί ἀπαιτεῖ πολλὴ λεπτότητα, κρυσοχὴ κ' ὑπομονή...»

Ὁμολογῶ πῶς; μὴ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ κυταλάβω τὴν μέθοδον τοῦ κ. Ἀποστολίδης. Πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ δοκιμάζῃ ποιήματα, (προϊόντα καλλιτεχνικὰ, γενικὰ) καὶ ὄχι, μάλιστα, λόγω μῆς κάποιας χρονικῆς ἀκοστώσεως, ἀξιολογικὰ ὁποσδήποτε ταξινομημένα, ἀλλὰ πρόσφατα, σύγχρονα, μόλις γεννημένα, βγαλμένα ἀπὸ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀμειψώτατου καλλιτεχνικοῦ γίγνεσθαι, ὅπου κ' ὅπως μπορεῖ, σὲ αἰσθητικὸ κριτήριον ἀτόμων καὶ ὀμάδων; Καὶ πῶς εἶναι ὁ «ἄνθρωπος ὁ καλλιτεχνῶν μέσων τύπου», καὶ μάλιστα στὸν τόπον μας ὅπου τὰ πάντα εἶναι τόσο ρευστὰ καὶ τόσο ἰδιόρρυθμα; Ὁ δικηγόρος, μήπως, ἢ ὁ γιατρός πού ἐνεργοῦν στὴν ἀνάγνωσις τῶν χειροτέρων ποιῶν μυθιστορημάτων, ἢ ὁ τραπεζιτικὸς ὑπάλληλος πού τοῦ φέρνουν δάκρυα συγκινήσεως τὰ ποιήματα τοῦ Βαλαωρίτη καὶ τοῦ Πολέμη; Καὶ τί αἰσθητικὴ, ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἔννοια, καὶ ὄχι κοινωνιολογικὴ ἢ ἄλλη σημασία μποροῦν νὰ ἔχουν τὰ αἰσθητικὰ κριτήρια τῶν πολλῶν ὅσο ἐνεργῶς καὶ ἂν ζοῦν σὲ μιὰ ἐποχὴ; Γιὰ τοὺς πολλοὺς δὲν ὑπῆρξαν, οὔτε ὑπάρχουν, οὔτε θὰ ὑπάρξουν, ἴσως, ποτέ, ὁ Κάλβος, ὁ Σολωμός, ὁ Καβάφης. Αὐτοὶ λοιπόν οἱ πολλοὶ θ' ἀποτελέσουν, μὲ τὸ χοντρὸ, τὸ στερεωμένο ἀπὸ κάθε πνευματικὴ γούστο των, καὶ θὰ καθορίσουν τὸ περιεχόμενον ἑνὸς αἰσθητικοῦ κριτηρίου, ἀπ' τὴν ἀκτίνα τῆς ἀνεργείας καὶ τῆς κινήσεως, ἀπ' τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὅπου θὰ λείπουν ὀλόκληρα ὁ Κάλβος, ὁ Σολωμός, ὁ Καβάφης; Καὶ θὰ γίνει, λοιπόν, καὶ ἡ κοίτησις—γιατί ἐκεῖ οὐσιαστικὰ καταστὰ τὸ πρᾶγμα—ζήτημα καθολικῆς ψηφοφορίας; Ὅποιος ποιητὴς παίρνει περισσότερους ψήφους, ἀρέσει σὲ πῖο πολλοὺς, θὰ ἔχει τιμητικώτερη θέση στὶς ἀνθολογίες;

Ἐπιτυχῶς, τὴ λαοκρατικὴ αὐτὴν ἀρχή, τὴ γόνημιν σὲ ἄλλες περιοχάς, ποτὲ ὅμως καὶ στὴν τέχνη, (πού ἀπαιτεῖ γιὰ μιὰ ἐπαρκῆ, ὀπισθόν, κατανόησιν τῆς, καὶ ἰδιαίτερες ἐμπυρτες ἰκανότητες, καὶ μικρὰ ἀσκησὴ καὶ ἀπειρὸς γνώσεις) θέλησε ἴσως, θεωρητικὰ, νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ ὁ κ. Ἀποστολίδης, στὴν πράξιν, ὅμως, δὲν τὴν ἀκολούθησε. Ἡ ἀνθολογία του—ὅπως καὶ κάθε ἀνθολογία—(γιατί δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἄλλοιως) σὲ μεγαλαίτερον καὶ πῖο οὐσιαστικὸ μέρος της εἶναι γέννημα τῆς καλαισθησίας του, τῆς αἰσθητικῆς προπονήσεώς του, τῆς καλλιτεχνείας του, τῶν προτιμήσεών του.

Εἶναι κερκῆριον μῆς ψυχῆς, ἑνὸς πνεύματος, μιὰ, σὲ βίβλος της, καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Ἡ ὑποκειμενικότητις αὐτῆς, ἡ διαμορφωμένη μὲ κόπον καὶ μόχθον, ἡ λεπτή καὶ ἀσφαλῆς, καὶ

ὄχι τὰ ρευστά, ἄρρυθμα, ἐπισημασμένα καὶ ἐτερόκλητα γούστα ἀτόμων καὶ ὁμάδων καλλιτεχνικῶν μέσων τύπου, ἰλαγόμενα στὸν κ. Ἀποστολίδη τὴν προτίμησιν γιὰ τὴν ἀνθολογία του ὁρισμένων ποιητῶν καὶ τὴν παραλείψιν ἄλλων, τὴν ἐκλογὴν τῶν ποιημάτων τους, τὴν διαβάθμισιν τοῦ ἀριθμοῦ των, αὐτὴ τὸν ἔκανε νὰ παρουσιάσῃ ποιήματα καὶ ζωντανῶν ἀκόμη (ὁ φιλολόγος κ. Λευκοπαρίδης καὶ ἐγὼ) στὴν «Ἐκλογὴν» μας, τὸ εἶχαμε ἀποτολμήσει μονάχα γιὰ τοὺς νεκροὺς) περιχομιμένα, ἀποσπασματικά, ἢ ὑποκειμενικότητα τοῦ κ. Ἀποστολίδη, ἢ πολυτιμῆ, γιατί εἶναι τὸ ἐπιπλέον καὶ ὄργανο φανέρωσι μῆς ψυχῆς καὶ ὄχι ἡ συγκόλλησι, ἢ ἐπιτέλῃς καὶ τυχαία τῶν γούστων ἀτόμων καὶ ὁμάδων, ἔδωκε στὸ βιβλίον του τὸν τόνο του, τὴν ἀντιπροσώπων του, τὸν χαρακτήρα του, πού καλοῦν κοντὰ τους καὶ μποροῦν νὰ θερμάνουν καὶ νὰ προσφέρουν χαρὰ καὶ σ' ἄλλες ψυχές.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Θερ. Κορνάρου: «Σπιναλόγκα».

Ὅσοι ζητοῦν στὰ λογοτεχνικά ἔργα ὥρατες μόνο φράσεις, εὐχάριστες ἀφηγήσεις, ρεμβασμούς καὶ νοσταλγίες ἐρωτευμένων κοριτσιῶν ἢ ὁρίμων καὶ ἀπογοητευμένων κυριῶν, ἄς μὴν ἀνοίξουν αὐτὸ τὸ βιβλίον. Δὲν θὰ βροῦν οὔτε μιὰ σελίδα πού νὰ τοὺς ἀρέσῃ. Ὁ κ. Θερ. Κορνάρου δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς πού μένουν εὐχαριστιμένοι ὅταν κατορθώνουν νὰ ὁρατολογεῖν ἢ νὰ διασκεδάσουν τοὺς ἀναγνώστες των. Πινίγεται ἀπὸ ἀγανάκτησιν. Καὶ δὲν γράφει γιὰ νὰ γεμίσῃ μερικὲς σελίδες καὶ νὰ κυκλοφορήσῃ ἓνα βιβλίον, ἀλλὰ γιὰ νὰ ξεπιάσῃ, νὰ προκαλέσῃ μιὰν ἀρύπνισιν, νὰ θυμίσῃ στοὺς ἀνθρώπους μερικὰ καθήκοντα πού οἱ σημερινὲς κοινωνίες τοῦς ἔκαμαν νὰ τὰ ξεχάσουν. Δὲν περιορίζεται ὅμως στὴν ἀπλή πολεμική, πού ὅσο κι' ἂν ἔχῃ τὴν τέχνην της, δὲν εἶναι ἐργασία δημιουργική. Ὁ κ. Κορνάρου δίνει λογοτεχνικὰ σελίδες, δὲν ζητεῖ, μὲ κραυγὲς καὶ μὲ ἀπειλές, εὐθύνες ἀπὸ ὅσους εἶναι ἢ νομίζει πὺς εἶναι ἔνοχοι γιὰ ὅ, τι προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτησίν του καὶ τὴν ἀγανάκτησιν κάθε τίμου ἀνθρώπου. Δὲν ἀνήκει στοὺς ἀδέξιους προπαγανδιστὰς πού δὲν καταφέρνουν νὰ πλησιάσουν κἀν ἐκείνους πού θέλουν νὰ διαφωτίσουν καὶ νὰ ἀποσπασουν ἀπὸ τὴν ἰδέαν καὶ τὴν συνήθειαν πού πολεμοῦν. Ἄν μάλιστα δὲν ἐπρολόγιζε τὴν «Σπιναλόγκα» μὲ «δύο λόγια του», θὰ φαινόταν περισσότερο τεχνίτης καὶ θὰ κοπιᾶζε λιγώτερον γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸν ἀναγνώστην του, πού διαβάσει διακριτικὸς καὶ δύσπιστος τὴν πρῶτην σελίδα τοῦ βιβλίου, γιατί θυμιάται αὐτὰ τὰ «δύο λόγια» καὶ προσπαθεῖ ν' ἀντιδράσῃ καὶ νὰ μείνῃ ἐλεύθερος ἀπὸ τὸ προπαγανδιστικὸν τους περιεχόμενον. Ἄσπασον, εἶναι τόσο μεγάλο, τόσο φοβερό καὶ τόσο ἀπλάστευτο τὸ δράμα πού κλείνεται στὴν σελίδα τοῦ μικροῦ βιβλίου, ὥστε ξεχνοῦμε γρήγορα τὸν ἀδέξιο πρόλογο καὶ βυθίζομαστε στὴν σκέψιν ἐκείνης πού προκαλοῦν μόνο ὅσα ἔργα ἔχουν ἀναπηδήσει ἀπὸ τὴν δυνα-

τὴ παρατήρησιν, ἀπὸ τὴν λυρική διάθεσιν, — καὶ δὲν ἐννοῶ τὴν διάθεσιν τοῦ ἐρωτευμένου πού θέλει νὰ τραγουδήσῃ τὰ μᾶτια τῆς καλῆς του, — καὶ προπάντων ἀπὸ τὴν ἀγάπην γιὰ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὁ κ. Κορνάρου δίνει τόσο ὠμὰ αὐτὸ τὸ δράμα, ὥστε, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, πηγαίνει πολὺ πρὸ μακροῦ ἀπὸ τὸ σκοπὸν πού στάθηκε ἡ κυριώτερη ἴσως ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράψῃ τὴν «Σπιναλόγκα».

Ἐπαθε ὅ, τι καὶ οἱ περισσότεροὶ ἀξιόλογοι ἐπαναστατικὲς συγγραφεῖς. Ἀισθανόμεστε στὸ βιβλίον του τόσο πολὺ τὸ δράμα τῶν λεπτῶν καὶ παθαίνουμε τόση ψυχικὴ ἀνασιτάσῃ πού εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνουμε ἐκεῖ πού θὰ ἤθελε ὁ κ. Κορνάρου, νὰ σκεφτοῦμε μόνο πόση εὐθύνη ἔχει ἡ σημερινὴ κοινωνία γιὰ τὴν ζωὴν τους στὸ φοβερό ἐκεῖνο νησί καὶ νὰ συμμεριστοῦμε τὴν ἀγανάκτησίν του, πού κοχλάζει κάτω ἀπὸ κάθε του φράσιν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ πότε μὲ τὴν εἰρωνείαν καὶ πότε μὲ τὴν ἐπιμονὴν περιγραφῆς τῶν πρὸ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Προχωροῦμε πέρα ἀπὸ κεί πού προσπάθησε νὰ μᾶς πᾶν ἡ ἐπαναστατικὴ διάθεσιν τοῦ συγγραφέα καὶ δὲν βλέπουμε τὸν ἄνθρωπον πού εἶναι λησμονημένος καὶ ἀβουήθητος σ' ἓνα ξερονήσι, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον πού μένει ἀνίσχυρος μπροστὰ στὴ μοῖραν του, τὸν ἄνθρωπον πού θὰ ἦταν δυστυχισμένος σὲ κάθε κοινωνία καὶ σὲ κάθε τόπον. Εἶναι πολὺ περισσότερο αὐτὸ πού ἔδωσε ὁ κ. Κορνάρου ἀπὸ κείνο πού θέλησε νὰ δώσῃ. Πόσοι συγγραφεῖς ἔχουν ζωντανέψει τὸν καθρέφτην καὶ πόσα πράγματα δὲν ἔχουμε δεῖ στὸ βιβλίον του! Πρέπει ὅμως νὰ τὸν δῆτε στὰ χέρια τοῦ λεπτοῦ, ἢ καλύτερα νὰ δῆτε πὺς τὸν τοποθετεῖ ὁ κ. Κορνάρου στὰ χέρια του, γιὰ νὰ καταλάβετε τί ρόλο μπορεῖ νὰ παίξῃ στὴ ζωὴν, πόσο μεγαλύτερον καὶ τραγικώτερον ἀπὸ κείνον πού τοῦ ἔδιναν ὡς τώρα οἱ μυθιστοριογράφοι, ὅταν περιέγραφαν ἓνα μπουντουάρ ἢ παρακολούθουν στὸ δρόμον τὸ ἀνοιγμὸν μῆς πουντρούρας. Ὁ, εἶναι φοβερός, μαρτυρικὸς οἱ στιγμὲς πού περνᾷ ὁ λεπτός μπροστὰ στὸν καθρέφτην, ὅταν παρακολουθῇ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀρρώστιας του, ὅταν ἀμφιβάλλῃ καὶ ἀπογοητεύεται ἢ ὅταν βλέπῃ καθαρά τὰ χαρακτηριστικὰ σημάδια καὶ ἀπελπίζεται, γιὰ νὰ κἀνῃ σὲ λίγο ἄλλες ἐλπίδες, ἄλλες σκέψεις, ἄλλα σχέδια.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ σελίδες αὐτὲς πού μᾶς φέρνουν πέρα ἀπὸ κεί πού θὰ προσπαθοῦσε νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἓνας ἐχθρὸς τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Ὁ λεπτός πού δὲν τὸν τσακίζει ἡ ἀρρώστια, πού ἐπιμένει νὰ ζήσῃ καὶ στὴν τελευταίαν του ἀκόμη στιγμὴν, πού ἀποζητᾷ στὴ γλώσσῃ του τὸ κατάπικρον λυωμένο κινῆμα γιὰ νὰ ἀισθάνεται ὅτι ζῇ, ὅτι ὑπάρχει, εἶναι μιὰ τραγωδία πού στέκεται ἔξω ἀπὸ πολεμικὰ καὶ προπαγανδιστικὰ προσβάλλει σὲν μιὰ μεγάλη καὶ αἰώνια ἀλήθειαν. Κι' ὅπως βρίσκεται στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, μᾶς παρακαλοῦνται κι' ἀφοῦ τὸ κλείσουμε καὶ τὸ τοποθετήσουμε στὴ βιβλιοθήκην μας, κυριαρχεῖ στὴ σκέψιν μας καὶ δὲ μᾶς ἀφίνει ν' ἀσχοληθοῦμε μ' εὐθύνες, μὲ κοινωνικὰ συστήματα καὶ μὲ κηρύγματα. Εἶναι τόσο χαμηλότερα ὅλ' αὐτὰ ἀπὸ τὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου!

Θὰ μπορούσα νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ἡ ἐντύπωσις ἀπὸ τὴν «Σπιναλόγκα» ὀφείλεται καὶ στὴν ἐξέλιξιν τῶν λογοτεχνικῶν ἱκανοτήτων τοῦ κ. Κορνάρου, πού εἶναι φανερὴ καὶ ἀξιοσημειωτὴ. Ὁ νέος λογοτέχνης, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν πού ἔγραψε τὸ «Ἅγιον Ὄρος» ὡς τώρα, — καὶ δὲν ἐπέρασε πολλὸν καιρὸς, — ἔμαθε ἀρκετὰ μυστικὰ τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ δίνει λογοτεχνικώτερον μορφὴν στὴν σκέψιν καὶ στὴν συγκινήσιν του. Ἀλλὰ στὴν «Σπιναλόγκα», ὅ, τι ἀξίζει δὲν εἶναι ἡ περίτεχνη φράσις. Καὶ ὁ ἀδικόσῃ τὸ νέο πεζογράφο ἂν δὲν πρόσχευα περισσότερο τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου του.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Ἀγγέλας Καστανάκη - Βαλιάδη: «Τὸ πέρασμά μας».

Ἀνοίγω μὲ πολλοὺς δισταγμοὺς βιβλία σὲν τὸ «Πέρασμά μας» τῆς κ. Καστανάκη - Βαλιάδη. Ὁ ἄνθρωπος, πού μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀκούσουμε τὸν εὐκρινέστερον μονόλογόν του, — καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ ἓνας μονόλογος, — ἔχει χάσει τὴν περισσότερην φορὴν τῆς γαλήνης του. Ἐχομε, λοιπόν, τὸ δικαίωμα νὰ τὸν πλησιάσουμε, ἢ παραβιάσουμε τὸ ἄσυλόν του ἢ τὴν ψυχικὴν του κατάστασιν τὸν ἐμπόδισεν νὰ τὸ προσπαθῆσῃ ἀπὸ κάθε ἔφοδον, ἀκόμη καὶ ἀπὸ κάθε διακριτικὴν προσέγγισιν; Σὲ μιὰ ποιητικὴν συλλογὴν, σ' ἓνα τόμον μὲ διηγήματα, σ' ἓνα μυθιστόρημα, σ' ἓνα θεατρικὸν ἔργον, ὁ λογοτέχνης μπορεῖ ν' ἀνοίξῃ κολλὰ παραβάν, κάπου νὰ καταφύγῃ, πίσω ἀπὸ ἓνα πρόσωπον ἢ ἀπὸ ἓνα γεγονός, καὶ νὰ διατυπώσῃ τοὺς στοχασμούς του μὲ τὴν ψυχραιμίαν τοῦ ἀνθρώπου πού βρίσκεται σ' ἀσφάλειαν ἢ τοῦλάχιστον σὲ σὴν ἀσφάλειαν τοῦ χρειάζεται ἐκείνη τὴν στιγμὴν. Ἀλλὰ σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ σκέψεις, ἀπὸ ψιθυρίσματα, ἀπὸ ἀφορολογίσεις σὲν τὸ «Πέρασμά μας», ἡ θέσις του εἶναι πολὺ δύσκολη, δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ οὔτε ἓνα βήμα πρὸς τὰ πίσω, ἔχει πέσει σὲ παγίδα καὶ περνᾷ στιγμὲς ἀγωνίας. Ἡ ἀγωνία του εἶναι ἐπικίνδυνη καὶ μού κρατᾷ τὸ χεῖρ κάθε φορὰ πού θέλω νὰ τ' ἀπλώσω σ' ἓνα βιβλίον «μὲ σκέψεις». Καὶ ἡ ἀγωνία αὐτὴ ὄχι μόνο δὲ λείπει ἀπὸ τὰ «Πέρασμά μας», ἀλλὰ κυριαρχεῖ σὲ ὅλες τὴς σελίδες του.

Ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν μᾶς ὀδηγεῖ σὲ σωστὰ συμπεράσματα. Νομίζουμε ὅτι ἐπικοινωνήσαμε μ' ἓνα δυνατό μυαλό, πού δουλεύει πάντα μὲ ἠρεμία. Ἡ σκέψιν τῆς κ. Καστανάκη - Βαλιάδη εἶναι γερή, ἀνδρική, καὶ δὲν χάνεται οὔτε στιγμὴν σὲ ἀισθηματικὸν παραξυσμὸν. Ἀλλ' ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἀπὸ βιβλία σὲν τὸ «Πέρασμά μας» δὲν εἶναι ποτὲ ἀρκετὴ. Ἀντέχει πολὺ λίγο στὸν ἔλεγχον. Καὶ φτάνει νὰ ἐπιμείνῃ σὲ μιὰ μόνο φράσιν, γιὰ νὰ καταλάβῃς πόση ἀμφιβολία, πόση ἀνησυχία, πόση ἀγωνία κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν ὁμαλὴν ἐκφράσιν πού δὲν δείχνει καμμιὰ ταραχὴ. Ὑπάρχει πολὺς πόνος σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον, ὁ πόνος ἐκείνος πού μαλακώνει ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ γίνεται ἓνας ἀτέλειωτος ρεμβασμὸς, ἓνας ρεμβασμὸς πού ἀγκαλιάζει τὸν κόσμον ὅλον. Δὲν ὁ ἀκούσατε κραυγὲς στὴν σελίδα τοῦ μικροῦ

αὐτοῦ βιβλίου. Ἀλλ' ἡ ἀγωνία δὲν ἐκδηλώνεται πάντα μὲ κραυγὲς. Κι' ὁ ἀναγνώστης συχνὰ ξεγελιέται. Χάνεται μὲσ' στὴν πυκνὴ σκέψιν τῆς κ. Καστανάκη - Βαλιάδη καὶ δὲν ξέρει πού νὰ σταθῇ καὶ τί νὰ πιστέψῃ περισσότερο. «Τὰ νέα τὰ παιδιὰ, — εἶναι ἡ τελευταία περίοδος τοῦ βιβλίου της, — δὲν κινδυνεύουνε μιὰ μέρα, σὲν ἑμᾶς, ν' ἀντικρύσουνε τὸν αἰτιολογισμὸν ἀποξηρωτικὸν ἀντίπαλον τῆς ψυχῆς τους. Γιατὶ ἡ ψυχὴ τους θὰ τὸν ἔχει ὑποτάξει καὶ προσανατολίσει σὲ δρόμους, ὅπου τὸ ἀνετο μῆστωμά της θὰ χειλιόζῃ πέρα ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τὰ σχήματα καὶ θὰ δημιουργῇ τὴν δικὴν της ἀντίστοιχες ἀνάγκες. Ἴσως τὰ νέα παιδιὰ νὰ μᾶς γλυτώσουνε ἀπὸ τὸ «μοντέρνον» τὸν ἄνθρωπον». Ἐχει, ὅπως βλέπετε, τὴν ἐλπίδα τῆς κ. Καστανάκη - Βαλιάδη. Θάρθουν κάποτε αὐτὰ τὰ «νέα παιδιὰ». Ἀλλὰ στὸ μεταξὺ ἡ ψυχὴ της ἔχει τὸν ἀποξηρωτικὸν ἀντίπαλον της. Καὶ βασανίζεται, βασανίζεται ὅπως ὅλοι ἐκεῖνοι πού δὲν κρατοῦν τὴν σκέψιν τους μακρὰ ἀπὸ τὸν κηλὸν καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Οἱ «Πεζοὶ δρόμοι» τοῦ Κ. Παλαμά. Ἄρθρα Θρ. Καστανάκη, Ρήγα Γκόλφη, Π. Νιρβάνου καὶ Κλ. Παράσχου. Δρ. 5.

Δημ. Γρ. Βερναρδάκη: «Ὁ πλοῦτος». Δρ. 40.

Παύλου Βιδάκη: «Ἐμπρὸς στὴ ζωὴ». Φιλοσοφικὸν περίπτωτον. Προλογικὰ γράμματα Στεφάνου Δάφνης καὶ Ἐλλου Ἄγρα.

Ἀλεξάνδρου Γαλανοῦ: «Σάλπιγγες καὶ φλογέρες». Ποιήματα. Ἐπαινος Φιλαδελφείου ποιητικῶν ἀγώνων. Δρ. 50.

«Γουλιέλμος Ἀόρπεφελτ» (1853—1933). Ἐκδοαὶς «Κοινότητος Περγάμου». Μυτιλήνη.

Μ. Α. Μιχαλοπούλου: «Τὸ ὥρατον». Μελέτη. Παναγ. Νεραντζούλη: «Παραγκωνισμένοι θεοί». Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος».

Γ. Κ. Σταμπολῆ: «Περὶ ἀναπροσαρμογῆς τοῦ κρατικοῦ λαλοῦ». Μελέτη.

Γιάννη Κουγιοῦλη: «Ἡ ἀπειρὴ στιγμὴ». Ποιήματα. Ἐκδοαὶς «Χρονικῶν». Δρ. 25.

Μισσι: «Dictionnaire encyclopédique Français-Roumèique» Νο 2.

Θάνου Μεταξά: «Τραγοῦδια στὴν καλὴ μου. . .» Πρόλογος Πάνου Σπάλα.

Ἰωάννας Γ. Μπουκουβάλα: «Τὸ κρυφὸ σχολεῖο», δράμα μονόπρακτον, καὶ «Ἀνθρώπινα λουλούδια», παραμυθόδραμα δίπρακτον. Ἐκδότης Ἡλίας Ν. Δικαίος. Δρ. 12.50.

Ἀριστοτέλους: «Ἐὰ Πολιτικά». Κατ' ἐλευθέραν μετάφρασιν Παν. Γ. Θεοδοροπούλου.

Ἐλισαίου Γιαννίδη: «Ὀικοδόμοι καὶ ἐμπρηστές». Ἐκδοαὶς περιοδικῶν «Ὁ Κύκλος» Δρ. 12.50.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

— Εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» (19 καὶ 21 Ὀκτ.) ἐνηθουσιώδεις κρίσεις τοῦ κ. Σπ. Μετὰ διὰ τὰ «Παιδικὰ σχέδια» τῶν κ. κ. Α. Ἀσπριάδη καὶ Σπ. Βασιλείου, πού ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἔργα παι-

διῶν ἐκτελεσθέντα κατὰ τὸ μάθημα τῆς ἱστογραφίας εἰς ἓνα σχολεῖον τῶν Γρεβενῶν καὶ εἰς τὴν Παπαιοστράτειον σχολὴν παιγνιδίων. Ὁ κ. Μελάς ἀναλύει καὶ ἐφαίρει τὴν διδασκαλικὴν μέθοδον τῶν δύο αὐτῶν νέων ζωγράφων καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα: «Ἀπὸ μέσα ἀπὸ εἰς σελίδες του, ἀπὸ τοὺς φαιδρῶς κι' ἐλόδρους πίνακας τῆς παιδικῆς ζωγραφικῆς, ἀπὸ τ' αὐτὰ καταπληκτικὰ δράματὰ τῆς βλέπουμε νὰ μᾶς χιμογελά μιὰ ἄλλη ἀνοήτως, ἐλληνικὴ αὐτὴ: βλέπουμε τὸ αἰώνιο κι' ἀκατάλυτο καλλιτεχνικὸ δαιμόνιο τῆς βάρσας σ' αὐτὰ τὰ χαριτωμένα καὶ θαυμαστὰ ψελλίσματα τῆς παιδικῆς τέχνης, πού θά θυματουργήσῃ ἄλλη μιὰ φορά, φθάνει νὰ βρεῖ τὸ θρόνο του».

— Εἰς τὴν «*Πρωτάν*» (19 Ὀκτωβρίου) ἐνδιαφέρον ἄρθρον τῆς κ. Σοφίας Κ. Σπανοῦδης διὰ τὸν Ναζήμ Χιμίτι, τὸν νέον Ἰσοκράτη ποιητὴν καὶ θεατρικὸν συγγραφέα μὲ τὸ δυνατὸ καὶ γόνιμο ταλέντο, ὃ ὁποῖος φυλακίζεται ἐπειτ' ἀπὸ τὴν ἐκδοσὶν καθὲς ἔργου του καὶ μὲ τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας του δίδει διαρκῶς ἀφορμὴν εἰς εἰρήεις συζητήσεις.

— Εἰς τὴν ἰδιαν ἐφημερίδα (20 Ὀκτ.), ἐξ ἀφορμῆς τῶν παραστάσεων τοῦ «*Ἀρχοντοχωριάτη*» εἰς τὸ ἔθνικόν θέατρον, ὃ κ. Φῶτος Πολίτης γράφει διὰ τὸ ὄψος τοῦ Μολιέρου, ἀναφέρεται εἰς σχετικὴν μελέτην τοῦ ἐκλεκτοῦ Γάλλου κριτικοῦ Παμόν Φερναντέζ καὶ παρατηρεῖ ὅτι «βίαση κάθε κωμωδίας (τοῦ Μολιέρου) εἶναι ὃ καθαρός θεατρικὸς ρυθμός» καὶ ὅτι «ἡ ἀξία του εἶνε ὅτι ἐγέμισε μὲ ἀνθρώπινο περιεχόμενον, ὅτι ἐξωντάνεψε μὲ ἀνθρώπινον σάρκα τὰ σκελετώδη σχήματα τῆς Ἰταλικῆς κωμωδίας αὐτοσχεδιομοῦ».

— Εἰς τὴν «*Βραδυνὴν*» (18 Ὀκτ.) ἐνδιαφέρον ἄρθρον τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Χρ. Κ. Καπνουκάγια περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ καταργηθέντος ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ κλασικοῦ γυμνασίου μαθήματος τῶν λατινικῶν καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς καλύτερας διδασκαλίας αὐτοῦ.

— Εἰς τὸ «*Ἐλεύθερον Βῆμα*» (22 Ὀκτ.) ὃ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου, γράφει περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλληνίδων ζωγράφων, ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι εἰς τοὺς πίνακας τῶν δὲν εὗρηκε τίποτε πού νὰ δείχνει τὴν γυναῖκα, τὸν χαρακτήρα, τὴν σκέψιν τὴν φαντασίαν τῆς.

— Εἰς τὴν «*Φωνὴν τοῦ Λαοῦ*» (ἀπὸ 22 Ὀκτ.) ἤρχισεν δημοσιευομένη ἡ «*Ἰατιάνα Ἰθάκοβνα*» τοῦ κ. Γ. Μουρέλλου, μυθιστόρημα ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν Ρωσίαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐλληνικῆς ἐκστρατείας εἰς αὐτήν.

— Εἰς τὴν «*Ἐργασίαν*» (τεύχος 15 Ὀκτ.) κριτικὸς τοῦ κ. Ἀλκ. (Α. Ἀνδρεάδης) περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μολιέρου, τῆς παραστάσεως τοῦ «*Ἀρχοντοχωριάτη*» εἰς τὸ ἔθνικόν θέατρον καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἔργων τοῦ Γάλλου κωμωδιογράφου εἰς τὴν ἐλληνικὴν σκηνὴν ἀπὸ παλαιότερους καὶ νεωτέρους θιάσους. Εἰς τὸ αὐτὸ τεύχος, ἄρθρον τοῦ κ. Ἀρίστου Καμπάνη περὶ Χαριλάου Τρικούπη καὶ τῆς δημοτικῆς, εἰς τὸ ὅποιον ἐθρῆσκον ὀρθὰς σκέψεις διὰ τὸ γλωσσικὸν μᾶς ζήτημα καὶ τὴν συσχέτισίν του μὲ τὴν πολιτικὴν.

— Εἰς τὸ «*Σήμερον*» (τεύχος Σεπτεμβρίου) ἐκλεκτοὶ στίχοι τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη, ἄρθρα τῶν

κ. Γ. Μηλιάδης καὶ Παύλου Γκίκα καὶ σημειώματα τῶν κ. Νότη Παρῆ καὶ Γιάννη Γκούρα.

Ἐλάδομεν, ἀκόμη, «*Νέα Ἐπιθεώρηση*», «*Σοσιαλιστικὴ Ἐπιθεώρηση*», «*Γενικὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν*» τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ὁποίας ἔχει, ὡς ἀνηγγείλαμεν, ὃ κ. Τέλλος Ἄγγρας, «*Συζήτηση*», «*Νέους*», «*Ἐπιθεώρησιν Νοτίου Ἑλλάδος*», «*Μούσας*» καὶ «*Πρόσδοκον*» Ζακύνθου, «*Ἐκκλησίαν*», «*Φιλοτελικὰ Νέα*», «*Ἐκπαιδευτικὸν Δελτίον*», «*Ἑλληνικὴν Ἀγωγήν*» κλπ.

Ω.

Ἡ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Μετὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς, ἡ πρώτη (168η) δημοσία συναθροῖσα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐγένετο τὴν Πέμπτην 19 Ὀκτωβρίου. Κατ' αὐτήν, ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ προέδρου κ. Ρακτιδῶν ὃ θάνατος τοῦ τακτικοῦ μέλους Σίμου Μενάρδου, περὶ τοῦ ὁποῦ ὠμίλησε κατόπιν καὶ ὃ κ. Δ. Καλλιτσουδάκης. Ἀνεκοινώθησαν ἐπίσης τὰ Προεδρικὰ Διατάγματα διὰ τῶν ὁποίων ἐκυρώθησαν αἱ ἐκλογαὶ τοῦ κ. Λαμπιδαρίου, τακτικοῦ μέλους, καὶ τινῶν ξένων ἐταίρων καὶ ἀνταπιστελλόντων μελῶν. Τέλος ἐγένετο αἱ ἐξῆς ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις: α') Ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σωτηριάδου: Μαραθωνικὰ: Τὸ τέμνος τοῦ Ἡρακλέους. Μυκηναϊκὸς τάφος. Ὑδραγωγεῖον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. β') Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξ. Βουρνάξου: Ἀνακοινώσεις τοῦ κ. Χρ. Βασιλειάδου. Νέα μέθοδος ἐκτοπίσεως τοῦ ἀσβεστοῦ καὶ μαγνητοῦ ἐκ τῶν κολοειδῶν τοῦ ἐδάφους. γ') Ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Μαλιτέζου: Ἀνακοινώσεις τοῦ κ. Φίλωνος Βασιλείου. Ἐπὶ τῶν διακλαδώσεων ἐνὸς ἀβελιανοῦ σώματος.

Κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίασιν, ὃ γερμανὸς ἀρχαιολόγος κ. Χέκλερ ὠμίλησε γερμανιστὶ περὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνευρεθέντος εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἀγαλματίου (προτομῆς) τοῦ Πλάτωνος, τὸ ὁποῖον θεωρεῖ πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ μεγάλου ἀγάλματος τοῦ φιλοσόφου.

Διὰ τὴν πληρωτέαν ἔδραν φιλολογίας εἰς τὴν Ἰάξιν τῶν Ἰραμιμάτων καὶ Τεχνῶν, ἐπέβαλεν αἴτησιν ὑποψηφιότητος ὃ κ. Ἐμμ. Πεζόπουλος, ἐπροτάθη δὲ ὃ κ. Ν. Βέης. Διὰ τὴν ἔδραν τῆς λογοτεχνίας εἰς τὴν αὐτὴν Ἰάξιν ἐπέβαλεν αἰτήσεις οἱ κ. Γ. Μ. Δαμιέργης καὶ Γ. Κ. Στρατήγγης, ἐπροτάθησαν δὲ οἱ κ. Ζ. Παπαντωνίου καὶ Σ. Μελάς. Ὁ κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτης ἐπέβαλεν αἴτησιν δι' ἑκατέρω τὰς ἔδρας. Ἡ ἐκλογὴ τῶν νέων Ἀκαδημαϊκῶν θά γίνῃ μετὰ ἓνα μῆνα.

Αἰτήσῃ τῆς ἀβλοθετίδος καὶ ἀποφάσῃ τῆς Ἀκαδημίας, ἡ προθεσμία τοῦ Δραματικοῦ Ἀγῶνος Χωρέμη-Μπενάκη παρετάθη μέχρι τέλους Δεκεμβρίου ἔ. ἔ. Τὰ μέχρι σήμερον ὑποβληθέντα ἔργα εἶναι περὶ τὰ εἴκοσι.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

* Ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Θ. Τουρκοβαλάκης ἀπέστειλεν ἔγγραφον εἰς τὴν «*Ἐταιρείαν Ἑλληνικῶν Θεατρικῶν Συγγραφέων*», διὰ τοῦ ὁποῦ πα-

ρακαλεῖ ὅπως τὰ μέλη τῆς ἀποφασίσουν εἰς τὰ ἐλαφρὰ ἔργα τῶν «σκηνῶν καὶ ἐκφράσεις αἰτινες δύναται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ἀνοίκειαι καὶ οὐχὶ εὐπρεπεῖς καὶ αἱ ὁποῖαι δίδουν τὴν εὐκαιρίαν καὶ εἰς τοὺς ἠθοποιούς νὰ χαιρονομήσιν ἐπι ἀπρεπέστερον, πρὸς μεγάλην βλάβην καὶ τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ συναισθήματος τῶν θεατῶν». Ἀνάλογον ἔγγραφον ἐστάλη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ εἰς τὸ σωματεῖον τῶν Ἑλλήνων Ἡθοποιῶν.

* Τὸ Ἑλληνικὸν Ἐξέτιον θά ὀργανώσῃ σειρὰν φιλολογικῶν διαλέξεων, τὰς ὁποίας θά συνοδεύσων ἀπαγγελίαι τῆς κ. Τζούλιας Γερντοῦ καὶ τῶν μαθητῶν τῆς.

* Τὸ ἀπόγευμα τῆς 21ης Ὀκτωβρίου ἐγένετο εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἡ ἀναγόρευσις εἰς ἐπίτιμον αὐτοῦ διδάκτορα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ρουμανίας καὶ καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου κ. Ν. Τιτουλέσκου.

* Τὴν 26ην Ὀκτωβρίου ἐτελέσθησαν εἰς τὸ «*Στούντιο*» τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκδόσεως ἔργων ζωγραφικῆς τῆς δ. Δ. Φωστηροπούλου.

* Εἰς τὸ Ἰταλικὸν Ἰνστιτοῦτον Ἀντιτέρων Σπουδῶν θά διδάξῃ ἐφέτος καὶ ὃ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀφίχθεις ἐλληνοστῆς κ. Carlo Brighenti, υἱὸς τοῦ Eliseo Brighenti, συγγραφέως τοῦ μνημειώδους Ἰταλοελληνικοῦ καὶ ἐλληνοἰταλικοῦ λεξικοῦ καὶ ἄλλων ἔργων.

* Ὁ καθηγητὴς κ. Β. Μπεσοβλεφ θά διδάσῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Σόφιας κατὰ τὸ πρῶτον ἐξάμηνον τοῦ 1933-1934 σειρὰν μαθημάτων περὶ νεοελληνικῆς γλώσσης. Σημειωτέον ὅτι ἡ νεοελληνικὴ γλώσσα διδάσκαται διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Πανεπιστήμιον.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

26 Ὀκτωβρίου

Μὲ τὸ τεύχος τοῦτο, ἐπιτὸς τῆς συνεχείας τῆς «*Ἰστορίας*» τοῦ κ. Ἀρίστου Καμπάνη, διανέμονται καὶ τέσσαρες σελίδες τοῦ *Δεκαπενθήμερου* τοῦ προηγουμένου τεύχους (1115, 1116, 1117 καὶ 1118) διὰ νὰ ἀντικαταστήσουν μὲ αὐτὰς οἱ ἀναγνώσται καὶ συνδρομηταὶ μᾶς τὰς εἰς τὸ ἀνωτέρω τεύχος (ἀριθ. 164) τυπωθείσας μὲ λανθασμένην ἀρίθμησιν καὶ τοποθέτησιν.

Λαϊκὴν Βιβλιοθήκην. Καλάμας. Θά ἐπιθυμοῦσαμε πολὺ νὰ σὰς εὐχαριστήσομεν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κάμωμε ἐξαιρέσιν. Ἀπὸ ὅλας σχεδὸν τὰς βιβλιοθήκας ἔχομεν τὴν αὐτὴν παράκλησιν. — κ. Γ. Καμ. Ἐνταῦθα. Στὸ «*Θέρος*» ὑπάρχει πρᾶγματι λυρικὴ διάθεσις. Ἀλλ' ἡ μορφή του ὀστερεῖ. Γιὰ νὰ σκαρῶσετε λ. χ. τὸν γ' στίχον τοῦ α' τετραστίχου, τὸ «*γνωρίζεις*» τὸ κάνατε «*γνωρίζεις*». Νομίζετε ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ περᾶσουν ἀπαρτήρητες παρόμοιες ἀνωμαλίες; Περιμένουμε κάτι ἀρτιώτερον. — κ. Γ. Μακρ. Ἀσβεστοχώριον. Πιστέψετε ὅτι προσπαθήσαμε νὰ σὰς δώσωμε τὴν χαρὰν πού τόσον ἔχει ἀνάγκη ἡ ψυχὴ σας. Ἀλλ' οἱ στίχοι σας δὲν μᾶς ἐσοθήσαν. Γιατί αὐτὸς ὃ ρωμαντισμὸς, αὐτὴ ἡ ὀργηθὴ; Ὁ πόνος σας μποροῦσε νὰ ἐκδηλωθῇ μὲ ποιητικώτερα μέσα. — κ.

Γ. Π. Ἐνταῦθα. Τὸ «*Ὀνειρο* τοῦ ξενιτεμένου» καθαρὸ ἀποτέλεσμα ἐπιδρώσεων ἀπὸ βιβλία. Ἦταν ἀνάγκη νὰ καταφύγετε στὶς «*τρόπικες*», στὶς «*μπαλαλάικες*», στὶς «*στέπες*», στὸ «*Βόλγα*» καὶ στὴ «*Σόνια*» γιὰ νὰ κάμωτε ποίησι; Ἡ γύρω σας ζωὴ σὰς προσφέρει πολλὰ ἄλλα καὶ πολὺ διαφορετικὰ πρᾶγματα. — κ. Π. Σπατ. Ἰωάννινα. Ἐκράτησαμε τὸ γράμμα σας. Σὰς εἰδοποιῶμεν ὅμως ὅτι ἡ «*Νέα Ἰατιάνα*» δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραλαμβάνῃ ἐπιστολάς διὰ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ καταβάλλῃ πρόσθετα τέλη. Ἡ παράκλησίς σας διεββάθη. — κ. Π. Βεν. Ἐνταῦθα. Θά φάξωμε καὶ θά σὰς ἀπαντήσωμε στὸ ἐρχόμενο. — κ. Ἡρ. Μ. Ἐδεσσαί. Καμιὰ παρεξήγησις. Θά ἀναζητήσωμε τὰ τραγοῦδια σας καὶ θά σὰς γράψωμε. — δ. Κ. Γρηγ. Θεσ/νίκην. Δὲν ἔχετε δίκιο. Εἰς τὴν «*Νέαν Ἰατιάνα*» ὑπάρχει πάντοτε θέσις διὰ τὴν ἐργασίαν τῶν νέων. Ἀλλὰ δὲν εἶμασθε ὑπεύθυνοι, ἀν δὲν φιλοξενήσῃτε συχνὰ ἔργασίαν τῶν... — δ. Δ. Τσιγρ. Ἐνταῦθα. Ἐλήφθη. Ἦ κριτοὶ στὸ ἐρχόμενο. — κ. Π. Σ. Ἐνταῦθα. Ὁ κ. Σ. σὰς εὐχαριστεῖ γιὰ τὸ καλὸ σας γράμμα. Τὸ ποίημα ἐκεῖνο τοῦ Καθάφη, πού παρεμβάλλεται στὸ νέο μυθιστόρημά του «*Ἀφοῦ ἔρριξε τὰ τεῖχη*», δὲν τὸ μετέφρασε στὴ δημοτικὴ ὃ ἴδιος, ὅτε ὑπῆρχε κανεὶς λόγος νὰ τὸ κάμῃ. Εἶναι ὅπως τὸ ἔγραψε ἀπὸ μνήμης ἡ Ἰαλλίδα κυρία (ἡ γυναῖκα τοῦ γιαιτροῦ Ζέρβα) πού σάν παλιὰ μαθήτρια τῆς Σχολῆς Ἀνατολικῶν Ἰλυσσῶν καὶ τοῦ Ψυχάρη, δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ παραλείψῃ τὰ νι καὶ νὰλλάξῃ τὰ γιῶτα τῶν τριτοκλίτων οὐ ἦτα: «*χωρὶς περίσκεψη, χωρὶς λύπη, χωρὶς αἰδῶ*». Ἔτσι καὶ τὸ «*καρδιαν*» τὸ ἔκαμε «*καρδιά*», θά ἔκανε μάλιστα καὶ τὸ «*εἶχον*» «*εἶχα*», ἀν δὲν ἦταν ἡ ρίμα («*ἤχον*»). Ὁ συγγραφεὺς ἐνόμισε ὅτι ἔπρεπε νὰ δάλλῃ τὸ ποίημα μ' αὐτὲς τίς ἀλλαγές, πολὺ χαρακτηριστικὲς γιὰ τὸ πρόσωπο πού τίς ἔκαμε — κ. Χρ. Βύλ. Πάτρας. Σὰς κεραιπέμπομεν εἰς κριτικὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος. — κ. Γ. Ε. Γλ. Σκόπια. Ἐντυκώσεις χωρὶς πρωτοτυπίαν, γραμμῆς εἰς ὄψος ὄχι λογοτεχνικὸ. Δὲν εἶναι δημοσιεύσιμο. Στείλτε μᾶς κάτι ἄλλο, πιὸ λογοτεχνικὰ γραμμῆς. — κ. Γ. Σπ. Ἡ ἐπιτυχῆ ἐμμετρος μετάφρασις ποιημάτων εἶναι ἀληθινὸ κατόρθωμα. Καὶ μάλιστα τέτοιου εἴδους ποιημάτων, πού ἡ γοργότης καὶ ἡ ἀυστηρότης τοῦ μέτρου καὶ τὸ ἀφηγηματικὸν περιεχόμενον δὲν ἐπιτρέπουσιν ὅτε ἀνάπτυξιν τῆς φράσεως ὅτε ἀντικατάστασιν ποιητικῶν νοημάτων καὶ λέξεων μὲ ἄλλα ἀνάλογους ἀλλ' ὄχι ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦσας. Ἦ γ' σττροφή τοῦ «*Θλιμμένου Μοναχοῦ*» ἔχω ἀρῖζει πρᾶγματι, καθὼς καὶ ἡ ε'. Ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕστερεῖ. — κ. Κ. Κοφ. Ὁ «*Ἀγνωστος στρατιώτης*» ἔχει κάποιαν διάθεσιν, ἓνα ἐλαφρὸ πικρὸ χιοῦμορ διάχυτον, ἀλλὰ ἀρκοῦν αὐτὰ; Ἦ πρόθεσίς σας, πού ἀμυδρὰ φαίνεται μέσα ἀπὸ τὸ ποίημα, δὲν ἐλοκληρώνεται. — κ. Δ. Θ. Μιλ. Καταφύγιον Κοζάνης. Δυστυχῶς τὰ ἄλλα δὲν εὗρήθησαν. Μπορεῖ νὰ ἔχουν παραπέσει εἰς κανένα ἄλλον φάκελλον, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ ξαναβροῦμε. Ἀλλὰ τὸ «*Σ'*» αὐτὸ τὸ σέτι...», πρωτόλειον ἀκόμη, μᾶς κἀνει νὰ σκαπώμεθα ὅτι καὶ τὰ ἄλλα δὲν θά ἦσαν πολὺ καλύτερα. Ἐργασθε, διαβάστε ποίησι, στέλνετέ μᾶς ὅ,τι καλύτερον νομίζετε ὅτι γράψετε, καὶ θά σὰς ἀπαντήσωμε πάντοτε εὐχαριστῶς. — κ.

Σ. Θεοδ. Ἀλλισόδν. Γιατί νά μὴν περιμεινόμε καὶ καλύτερο; Ἰπάρχει κάποιο αἰσθημα στήν «Ἐπιστροφή», καὶ ἀκόμη καὶ στὸ «Κάποιος ἀνοή». Πάντως ὁμῶς τίποτε τὸ προσωπικό, ὅτε εἰς τὴν μορφήν, ὅτε εἰς τὸ περιεχόμενον.—**δ. Κ. Κ. Π.** Ἰπράκλειον Κρήτης. Τὸ «Κάποιος πέρασε», μὲ μερικές μικρὰς διορθώσεις, εἶναι δημοσιεύσιμος. Ἔχει πρῶτα ἓν παλμόν. Ἀλλὰ ἡ «Μπαλλάντα τοῦ Φονιά»; Δὲν εἶναι κακὸν ποίημα, ἀπὸ ὁμῶς ἐπρόκειτο νά δεῖξετε τὸ αἷτιον ὅλης αὐτῆς τῆς θλιψῆς καὶ τῶν τύψεων, δὲν ἔπρεπε νά ἀρκεσθῆτε εἰς τὰ μέτρια πράγματα ποῦ ἐκφράζονται εἰς τοὺς στίχους τῆς β' στροφῆς. «Ὅσο γὰρ τοὺς «Στρατοκόπους», κοινόν.—**κ. Βασ. Γ.** Βιαστικό. Δὲν ἀρκεῖ ν' ἀνεβαίη τὸ φαγγάρι γιὰ νά αἰσθανθοῦμε ὅτι, παραμερίζοντας τὴς πίκρας τῆς καθημερινῆς ζωῆς, γινόμεθα ἄλλοι ἄνθρωποι· τέτοιες ἀλλαγές προἰποθέτουν ἐσωτερικὴς σκέψεις, ἐσωτερικὸν μόχθον καὶ ἔργον ἀκριβῶς τοῦ συγγραφέως εἶναι νά τὸν παρακολουθήσῃ, νά τὸν ἀναλύσῃ, νά τὸν περιγράψῃ. Καὶ ἄλλα: ποιά «ἐξαιρετικὴ γυναίκα ἀπὸ καλὸ σπίτι» μπορεῖ νά βρισκαται νύκτα α' ἐκεῖνα τὰ κέντρα, ἔστι καὶ ἂν μαζί τῆς εἶναι «μιὰ ἡλικιωμένη κυρία, πιθανῶς ἡ μάνα τῆς γιὰ τῆς ἐμοῦ ἔμοιαζε ὑπερβολικά»; Ἀπειθανότητες, ὅπως καὶ ἡ σύμπτωσης νά παρῶσῃ «ὁ καλλιτέχνης» ἀκριβῶς ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ νά τοῦ ἀναγγεῖλῃ, ἀκριβῶς ἐκεῖνη τὴν ἴδρα, τὴν ἀπόλυσίν του. Θὰ μπορέσετε νά γράψετε καλύτερα πράγματα. Περιμεινόμεν.—**κ. Κ. Χ. Γρ.** Τὸ θέμα συγκινητικό, ἀλλὰ κοινόν. Ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν, τὸ ἔπος, τὸ γράψιμο, ἀδόκιμον ἀκόμη. Καὶ εἰς τὸν πόνον τοῦ πατέρα, δὲν ἐπροσπαθήσατε νά εὑρετε τὸ ἰδιαίτερον ἐκεῖνο χαρακτηριστικόν, τὴν ἰδιαίτεράν γραμμὴν ἢ ποῦ θὰ ἔκανε τὸ θέμα δικό σας, προσωπικό σας δημιουργία, καὶ θὰ ἔσωζε τὸ σύνολον ἀπὸ τὴν κοινοτοπίαν.—**κ. Ν. Πρ.** Ἀπειρανθον. Τὸ ποιηματάκι «Νάξος» θὰ ἦτο δημοσιεύσιμον ἂν δὲν ὀρίζατε τὸσον ἐπακριβῶς, πρᾶγμα ποῦ δίνει κάποια πεζότητα

καὶ ἓνα τόνον ρητορείας, τὸ ὄνομα τῆς νήσου εἰς τὸν τελευταῖον στίχον. Διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ τόπου ποῦ σὰς ἐμπνέει—ὁ ὁποῖος ἄλλωστε δὲν εἶναι ἀπαραίτητος,—θὰ ἀρκοῦσε ὁ τίτλος. Ὁ «Πόθος», πολὺ μετριώτερον.—**κ. Α. Α. Πειραιᾶ.** Τὸ θέμα κοινόν, χλισειπωμένο ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς φαντίνης τῶν «Ἀθλιῶν», μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας ἔχει πολλὰς ἀναλογίας, ἰδίως εἰς τὸ ἐπεισόδιον καὶ τὸν διάλογον μὲ τὸν ἀστυφύλακα. Ὅτε δικαιώνετε ἀρκατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς γυναίκας. Ἐξ ἄλλου, ἀναφέρετε πολλὰ πράγματα ποῦ δὲν προσθέτουν τίποτε εἰς τὸ σύνολον. Ὡς πρὸς τὸ γράψιμο, θὰ σὰς ἐπαναλάβωμεν τὰ ἴδια: δὲν προσέχετε τὸ ἔπος σας, τὴν φράσιν σας.—**κ. Στ. Γ. Στ. (Μαν. Δεν.)** Ἀρκατὰ πρωτότυπος ἢ ἀντιπαράθεσις ἀγαπημένης καὶ φίλου καὶ τῶν σχετικῶν ἀναλόγων συναισθημάτων· ἀλλὰ ἡ ἐκτέλεσις μετριωτάτη. Καὶ τέλειον κατὰ τὰ ἄλλα νά ἦτο, ἢ γ' στροφή ἢ ἀρκοῦσε νά τὸ καταστρέψῃ.—**κ. Στ. Ζ. Σ.** Σάμιον. Οἱ στίχοι σας ἔχουν εἰλικρινεῖαν καὶ αἰσθημα, ἀλλὰ μετριῶς εἶναι ἄτεχνοι. Ἐσχωρίζαι κάπως τὸ «Νύχτες» καὶ ἡ α' στροφή τῆς «Χυνομίλιας».—**κ. Α. Β.** Θεσσαλονίκη. Ἔχει ἐνδιαφέρον τὸ διήγημά σας, ἀλλὰ τὸ ἔπος τοῦ πολὺ δημοσιογραφικό. Γράψιμο στρωτὸ, ἀλλὰ καθόλου σφιχτό, σύντομο καὶ περιεκτικό. Ἐργασθεῖτε καὶ προσέχετε τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων σας, ἀλλὰ κυρίως τοὺς ἐκφραστικούς σας τρόπους.—**Φίλλ. Πειραιᾶ.** Τὸ «Ἐρημονήσι» κοινόν καὶ ἄτεχνο. Δὲν ἔχει μέτρον, ρυθμὸν, ὅτε πνοήν. Δὲν εἶναι καιρὸς ἀκόμη, μὴ βιάζεσθε.—**κ. Δημ. Γκ.** Ἐνταῦθα. Ἐδχαριστοῦμε γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας καὶ ἔχομεν ὅπ' ὄψιν μας σχέδια ποῦ συμφωνοῦν μὲ ὅσα γράψετε. Ἦ ἀλλὰ ἴσως νά μὴ παρακολουθοῦν αὐτὸ ποῦ ὀνομάζετε «σημερινές ἀπαιτήσεις», δὲν εἶναι ὁμῶς οὔτε «ἀκατανόητα» οὔτε ἀντικαιροῦτά. Κάθε ἄλλο.

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ, ΕΚΔΟΤΑΙ

Βιβλιοπωλεῖον τῆς «ΕΣΤΙΑΣ», ὁδὸς Σταδίου 46 Α, Ἀθῆναι

Ἐνυκλοφόρησε: ΜΙΧ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

(ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ)

Ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ, γραμμὴν ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. ΜΙΧΑΗΛ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, εἶναι πολυτιμότερο βοήθημα γιὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος στὶς ἀνώτερες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Ἐργεῖται νά γίνῃ ὁδηγὸς τοῦ δασκάλου μὲ τὴν εὐσύννοπτη, μεθοδική, ἐπιστημονική, ἀλλὰ καὶ ἀπλοποιημένη ἐκθεσὴ τῶν γραμματικῶν φαινομένων καὶ τῶν κανόνων ποῦ κυβερνοῦνε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα.

Περιέχει καὶ ἐξαντλεῖ μέσα στὰ ὅρια μιᾶς χρηστικῆς Γραμματικῆς τὸ φωνητικό, τὸ τυπικὸ καὶ τὸ ἑτυμολογικὸ τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Προσπαθεῖ καὶ κατορθώνει νά μείνῃ καθαρὰ περιγραφικὴ, χωρὶς ἀθάλαρες παραποιήσεις, καὶ ἐπιβεβαιώνει τὰ γραμματικὰ φαινόμενα ποῦ ἐκθέτει μὲ πλῆθος παραδείγματα, παρμένα ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν νεοελλήνων λογοτεχνῶν. Σὰν βιβλίον προορισμένον νά γίνῃ τὸ ἄμεσο βοήθημα τοῦ δασκάλου, περιορίζεται μέσα στὰ ὅρια τῆς σημερινῆς τονικῆς καὶ ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, μὲ τὶς ἀναγκαιότερες ὁμῶς μεταρρυθμίσεις.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ κάθε λογοτέχνη, ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων κ.τ.λ. ποῦ θέλει νά μάθῃ τὴ ζωντανὴ καὶ δημοτικὴ γλῶσσα.

Τιμᾶται Δρχ. 50.— Διὰ τὰς Ἐπαρχίας. . Δρχ. 60.—